



Universiteit Utrecht

SADC ●
DENKEN & DOEN in RUIMTE & ECONOMIE

Het proces van ruimtelijke schaalvernieuwing in een netwerkperspectief:

*een onderzoek naar de regionale economische samenwerking in
het cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam*

Masterthesis Planologie
Universiteit Utrecht

Reinier Folkerts
Oktober 2013

Begeleiding:
Dhr. prof. dr. Tejo Spit (Universiteit Utrecht)
Dhr. dr. Michel van Wijk (SADC)

Folkerts, R. (2013), Het proces van ruimtelijke schaalvernieuwing in een netwerkperspectief: een onderzoek naar de regionale economische samenwerking in het cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam. Utrecht: Faculteit Geowetenschappen.

Inhoudsopgave

Lijst van figuren	6
Voorwoord	8
Samenvatting.....	9
1 Inleiding.....	10
1.1 Intensiverende samenwerking in Metropoolregio Amsterdam.....	10
1.2 Netwerkbenadering voor het proces van schaalvernieuwing.....	11
1.3 Doel: schaalvernieuwing vertalen naar netwerkperspectief.....	12
1.4 Centrale vraag en deelvragen.....	12
1.5 Conceptueel model en methoden	13
1.6 Leeswijzer	14
2 Metropoolregio Amsterdam in beweging.....	16
2.1 Inleiding.....	16
2.2 De Metropoolregio Amsterdam: afbakening en samenwerking	16
2.3 Schaalverandering en beleid in de Metropool Amsterdam.....	20
2.4 Deconstructie en reconstructie van ruimtelijke schaal	22
2.5 Conclusie	23
3 Schaalvernieuwing in netwerkperspectief.....	24
3.1 Inleiding.....	24
3.2 De vorm van netwerksturing.....	24
3.3 Invulling van de netwerkomstandigheden.....	26
3.4 Concepten in sociale netwerkanalyse.....	29
3.5 Conclusie	30
4 Operationalisering van het netwerkperspectief.....	32
4.1 Inleiding.....	32
4.2 Operationalisering: van concepten naar variabelen	32
4.3 Veronderstellingen: van variabelen naar concept	34
4.4 Van netwerkenquête tot brononderzoek.....	35
4.5 Betrouwbaarheid en geldigheid.....	37
5 Resultaten.....	40
5.1 Inleiding.....	40
5.2 Overzicht resultaten en procedure	40
5.3 Netwerktaken en relaties in de Metropoolregio Amsterdam.....	41
5.4 Netwerk van vertrouwen	46
5.5 Het proces en de sturing van samenwerking in de Metropoolregio	49
5.6 De rollen en betrokkenheid van de organisaties	51
5.7 Conclusie	54
6 Netwerksturing in de Metropoolregio Amsterdam.....	56
6.1 Inleiding.....	56
6.2 Vorm van netwerksturing.....	56
6.3 Vertrouwen	59
6.4 Omvang en mate activiteit netwerk.....	60
6.5 Consensus	60
6.6 Noodzaak van interne en externe netwerktaken	61
6.7 Conclusie	61
7 Conclusie	64
7.1 Inleiding.....	64

7.2	Consistentie tussen de vorm van netwerksturing en omgevingsfactoren?	64
7.3	Komt de samenstelling van het netwerk overeen met het huidige schaalniveau van regionale economische samenwerking?	65
7.4	Netwerkdynamiek als weergave van schaalvernieuwing?	67
8	Literatuur	73
8.1	Bijlage 1: brief + netwerkenquête	76
8.2	Bijlage 2: organisaties voor netwerkenquête	86
8.3	Bijlage 3: stellingen uit netwerkenquête	88
8.4	Bijlage 4: Opzet interview	90
8.5	Bijlage 5: kern-periferie netwerktaken	92

Lijst van figuren

Figuur 1.1: conceptueel model.....	14
Figuur 2.1: Gebied van de Metropoolregio Amsterdam, 2011.....	17
Figuur 2.2: Stadsregio Amsterdam.....	18
Figuur 2.3: Logistieke Westas in de MRA.....	19
Figuur 2.4: overzicht betrokken organisaties bij het cluster logistiek in de Metropoolregio	19
Figuur 2.5: model van schaalvernieuwing.....	23
Figuur 3.1: schematische weergave vormen van netwerksturing.	25
Figuur 3.2: vormen netwerksturing en relatie met netwerkomstandigheden.....	26
Figuur 3.3: vormen van netwerksturing.....	27
Figuur 3.4: uitgebreid conceptueel model.....	31
Figuur 4.1: netwerkonderdeel uit conceptueel model	32
Figuur 4.2: overzicht variabelen.	34
Figuur 4.3: methodologische keuzen	35
Figuur 5.1: verdeling respons naar type organisatie.	40
Figuur 5.2: top 10 meest centrale organisaties, degree centrality.....	41
Figuur 5.3: degree centrality van organisaties.	42
Figuur 5.4: top 4 meest centrale organisaties, betweenness centrality.....	42
Figuur 5.5: betweenness centrality van organisaties.	43
Figuur 5.6: top 4 meest centrale organisaties, closeness centrality.....	43
Figuur 5.7: statistieken flow betweenness.	44
Figuur 5.8: meest centrale organisaties, flow betweenness.	44
Figuur 5.9: flowcentrality van organisaties.....	44
Figuur 5.10: statistieken van het gehele netwerk.	45
Figuur 5.11: curve degree centrality.	46
Figuur 5.12: scatterplots mate van centralisatie.....	47
Figuur 5.13: top 10 organisaties bij wie steun wordt gezocht of naar de organisatie waarnaar wordt gegaan als er een probleem is.....	47
Figuur 5.14: top 10 organisaties die steun zoeken of naar een organisatie gaan als er een probleem is.	48
Figuur 5.15: top 6 organisaties met zowel inkomend als uitgaande relaties.....	48
Figuur 5.16: dichtheid van vertrouwen.	48
Figuur 5.17: symmetrie van vertrouwen.	49
Figuur 5.18: netwerkdiagram wederkerige vertrouwensrelaties.....	49
Figuur 5.19: meningen ten aanzien van de sturing van het netwerk.....	50
Figuur 5.20: meningen ten aanzien van triple helix en cross-overs.....	51
Figuur 5.21: meningen ten aanzien van arrangementen en organisatie.....	51
Figuur 5.22: meningen ten aanzien van de rol van eigen organisatie: trekkende rol.....	52
Figuur 5.23: meningen ten aanzien van de rol van eigen organisatie: niet trekkende rol.	52
Figuur 5.24: meningen ten aanzien van de betrokkenheid bij projecten en programma's.	53
Figuur 5.25: meningen ten aanzien van primaire activiteiten.....	53
Figuur 5.26: meningen ten aanzien van de (interne) betrokkenheid van de organisaties.	54
Figuur 5.27: correlatie tussen betrokkenheid bestuur en meeste lagen organisatie.	54
Figuur 6.1: schematische weergave dimensies vormen van netwerksturing.....	56
Figuur 7.1: overzicht netwerkeigenschappen van het cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam.....	64

Voorwoord

Met gepaste trots ligt voor u mijn masterthesis ter afsluiting van de masteropleiding planologie aan de Universiteit Utrecht. Vanaf augustus 2012 tot en met januari 2013 heb ik stage gelopen bij het team Markt & Strategie bij SADC. De ervaringen die ik daar heb opgedaan hebben een belangrijke rol gehad in de uitvoer van dit onderzoek. Deze stage was mijn eerste echte kennismaking met de weerbarstige praktijk van ruimtelijke ordening en public affairs. Inmiddels heb ik een eigen bedrijf waarbij ik markt- en netwerkonderzoek uitvoer voor mijn opdrachtgevers, en advies geef over hoe hier in de organisatie mee om te gaan. Dit was niet mogelijk geweest zonder de contacten die ik bij SADC heb opgedaan. Hiervoor ben ik dan ook zeer dankbaar.

Mijn fascinatie voor netwerken heeft ook dit onderzoek gevormd. Mijn eerste kennismaking van netwerktheorie was door de excellente bachelorthesis van Marlous van Herten. Haar prestatie heeft mij geïnspireerd om ook een onderzoek uit te voeren naar netwerken. Door mijn interesse voor luchtvaart werd ik getrokken naar de Schipholregio. Na een lang traject met een aantal zijpaden te hebben doorlopen, ben ik uiteindelijk bij het onderwerp gekomen dat in dit onderzoek centraal staat.

Ik wil graag in dit voorwoord de gelegenheid aangrijpen een aantal mensen te bedanken zonder wie deze scriptie slechts een fantasie was geweest. Als eerste wil ik mijn scriptiebegeleider vanuit SADC, dr. Michel van Wijk, bedanken voor zijn expertise en enthousiasme voor het onderwerp, maar vooral zijn geduld. Mijn universitaire begeleider, prof. dr. Tejo Spit, is ook mijn dank verschuldigd: hij doorzag mijn valkuilen als geen ander. Mijn stagebegeleider bij SADC, Josien Buijs, heeft mij door haar praktische, kritische en open houding niet alleen geholpen om beter na te denken over mijn onderzoek, maar ook over de complexe politiek in de Metropoolregio Amsterdam. Daarnaast wil ik de rest van SADC ook bedanken voor de geweldige tijd die ik heb gehad. Zonder de steun en motiverende houding van Yvonne was deze scriptie ook nooit afgekomen! De sessies van Planologische Poolen met mijn studiegenoten Willem, Mathijs, Tjeerd, Paul en natuurlijk Berend waren ook altijd een inspiratie, waarvoor dank.

En natuurlijk bedank ik alle respondenten: zonder respondenten om de tijd te nemen om weer een enquête in te vullen van studenten zou afstuderen met een interessant onderzoek bijzonder moeilijk worden. Ik hoop dat zij zich kunnen vinden in de resultaten, en er misschien nog iets aan hebben.

Rest mij u veel leesplezier te wensen.

Reinier Folkerts
Amsterdam, oktober 2013

Samenvatting

De regio rond Amsterdam is in de afgelopen decennia belangrijker geworden als schaalniveau om nieuwe, regionale vraagstukken te behandelen. De betrokken bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden werken samen, en vormen een netwerk. De deelnemers van het netwerk moeten omgaan met uitdagingen zoals het overeenstemmen van gezamenlijke regels en afspraken; het gebruik van middelen; het bemiddelen van conflicten; het sluiten van compromissen; het delen van informatie; en het opbouwen van kennis over de problemen. Om dit proces en uitvoering van activiteiten te stroomlijnen en te coördineren zijn in de afgelopen veertig jaar verschillende samenwerkingsverbanden opgericht. Er zijn op dit moment verschillende samenwerkingsverbanden actief in de regio, zoals de Stadsregio Amsterdam, de Amsterdam Economic Board en de Metropoolregio Amsterdam. Op langere termijn is het periodiek herijken van samenwerkingsverbanden, en de oprichting van nieuwe samenwerkingsverbanden een trend van schaalvernieuwing: de kaders van de samenwerking rond Amsterdam worden steeds opnieuw gedefinieerd, waardoor het begrip van de regio verandert. Dit begrip omvat niet alleen de formele begrenzingen van het gebied, maar ook de daadwerkelijke reikwijdte en samenstelling van de samenwerking.

Het doel van dit onderzoek is om een manier te vinden om de posities en relaties van actoren en diens samenwerkingsverbanden in de Metropoolregio Amsterdam conceptueel te verbinden aan het proces van regionale schaalvernieuwing, om vervolgens te kunnen concluderen of het netwerkperspectief een geldige weergave is voor het proces van schaalvernieuwing. Deze doelstelling leidt tot de volgende hoofdvraag:

In hoeverre is het netwerkperspectief op regionale samenwerking en sturing een geldige weergave van het proces van schaalvernieuwing van de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam?

Om de centrale vraag over netwerksturing en netwerkomstandigheden te beantwoorden zijn twee deelvragen opgesteld om de structuur van het netwerk, de sturingsvorm van het netwerk en de netwerkomstandigheden te achterhalen, en vervolgens te beredeneren hoe dit het schaalniveau van de regio weergeeft. Dit is een momentopname van het huidige schaalniveau van de samenwerking

De concepten in de bovenstaande hoofd- en deelvragen zijn geoperationaliseerd in meetbare variabelen, en door middel van een netwerkenquête onderzocht bij de onderzoekspopulatie. De onderzoekspopulatie bestaat uit organisaties die deelnemen in de verschillende projecten, programma's en samenwerkingsverbanden die de Metropoolregio Amsterdam rijk is. In de netwerkenquête geven de respondenten aan met welke organisatie zij een relatie onderhouden, en hoe zij staan tegenover een aantal stellingen over verschillende aspecten van de samenwerking in de regio. Als extra verdieping is een interview afgenomen om een aantal opvallende resultaten te duiden. De gegevens uit de netwerkenquête zijn verwerkt in UCINET, Netdraw en SPSS om een beeld te geven van het netwerk en de meningen van de respondenten.

De belangrijkste conclusie is dat de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam en het proces van schaalvernieuwing met het netwerkperspectief tastbaarder is geworden. De doelstelling is bereikt, ondanks de beperkte geldigheid van de conclusies over het proces van schaalvernieuwing.

1 Inleiding

1.1 Intensiverende samenwerking in Metropoolregio Amsterdam

De economische ontwikkeling van de stedelijke regio rond Amsterdam is een belangrijk vraagstuk geworden voor de lokale en regionale politici, bestuurders en vertegenwoordigers van bedrijven. De economische samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam vindt op dit moment plaats in zeven economische thematische clusters met een diverse groep actoren. De samenwerking heeft er toe geleid dat de betrokken actoren actief investeren in de regionale economie, dat er wordt gewerkt aan het ontwikkelen van een gunstig vestigingsklimaat voor bedrijven buiten de regio, en dat er organisaties worden opgericht om buitenlandse investeerders en bedrijven aan te trekken (Amsterdam Economic Board, 2011). Er zijn verschillende overheden, bedrijven, en maatschappelijke organisaties betrokken bij het besluitvormingsproces en de uitvoering van de regionale samenwerking. Om dit proces en uitvoering van activiteiten te stroomlijnen en te coördineren zijn in de afgelopen veertig jaar verschillende samenwerkingsverbanden opgericht. Er zijn op dit moment verschillende samenwerkingsverbanden actief in de regio, zoals de Stadsregio Amsterdam, de Amsterdam Economic Board en de Metropoolregio Amsterdam. De Metropoolregio Amsterdam is, naast het samenwerkingsverband, het label van de ruimtelijke afbakening van wat de deelnemers van het netwerk zien als de stedelijke regio.

De regio rond Amsterdam is in de afgelopen decennia belangrijker geworden als schaalniveau om nieuwe, regionale vraagstukken te behandelen (Evers & de Vries, 2012: 1). De betrokken bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden werken samen, en vormen een netwerk. De deelnemers van het netwerk moeten omgaan met uitdagingen zoals het overeenstemmen van gezamenlijke regels en afspraken; het gebruik van middelen; het bemiddelen van conflicten; het sluiten van compromissen; het delen van informatie; en het opbouwen van kennis over de problemen. De governance, of sturing, en organisatie van deze netwerktaken kan op verschillende manieren worden uitgevoerd, bijvoorbeeld door top-down coördinatie, zelfsturing of een vorm tussen deze twee uitersten (Provan & Kenis, 2008: 237). Verschillende soorten dynamiek, zoals politieke of economische veranderingen in de regio, heeft invloed op de doeltreffendheid van de vorm van sturing. Vanuit een intern perspectief kan de vertegenwoordiging in de regio van bijvoorbeeld een gemeente veranderen door verkiezingen, waardoor prioriteiten of commitment voor de samenwerking toe- of afnemen. Extern gezien kan de economische structuur van de regio veranderen, door bijvoorbeeld economische crisis, zoals recentelijk in de financiële sector. Deze interne en externe dynamiek kan ervoor zorgen dat er verandering is in de samenstelling van het netwerk, de gezamenlijk afgesproken agenda, en de manier waarop de samenwerking in de regio wordt georganiseerd. Deze veranderingen liggen ten grondslag aan het proces waarbij het regionale niveau van samenwerking in de afgelopen veertig jaar langzaam belangrijker is geworden in de regio Amsterdam: de processen van schaalvernieuwing en schaalvergroting (Alexander, 2002). De intensivering van regionale samenwerking in de regio Amsterdam heeft verschillende redenen gehad. Een vaak genoemde reden voor het intensiveren van de samenwerking in het afgelopen decennium is de ambitie om beter te concurreren met andere regio's in Europa (Amsterdam Economic Board, 2011). In de geschiedenis van de regio is er bij elke stap van de intensivering van samenwerking een herijking van de regio en de samenwerking tussen de partijen in het gebied geweest.

In 2010 leidde overleg over de regionale samenwerking tussen Gemeente Amsterdam en omliggende gemeenten, vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en kennisinstellingen tot de oprichting van de Amsterdam Economic Board, de AEB (Amsterdam Economic Board, 2011). De discussie over de regionale samenwerking die leidde tot de oprichting van de AEB betrok nieuwe actoren bij het netwerk, richtte zich op meer economische sectoren dan eerdere samenwerkingen, en bracht een nieuw gremium in de regio. De oprichting van de AEB vond niet plaats in een bestuurlijk vacuüm, want ten tijde van de oprichting waren er verschillende samenwerkingsorganisaties of gremia die zich er op richtte om de economische samenwerking tussen partijen in de regio te versterken (Bestuursforum Schiphol, 2012; Metropoolregio Amsterdam, 2012). De aanleiding voor dit onderzoek is de vraag wat voor invloed de oprichting van de AEB heeft gehad op de ontwikkeling van de samenwerking op het regionale schaalniveau. De AEB heeft in de periode na de oprichting een clusterstrategie geformuleerd waarin samenwerking wordt georganiseerd in zeven economische clusters. Eén van deze clusters richt zich op het concurrerende maken van de logistiek in de regio, geconcentreerd in en om de haven van Amsterdam, luchthaven Schiphol en de bloemenveiling van Aalsmeer (Amsterdam Economic Board, 2012). Mijn persoonlijke interesse voor Schiphol, logistiek en de regionale samenwerking hebben er toe geleid om me in dit onderzoek te richten op het cluster logistiek.

1.2 Netwerkbenadering voor het proces van schaalvernieuwing

Dit onderzoek is gericht op de dynamiek samenwerkingsverbanden zoals de oprichting van de Amsterdam Economic Board, en de invloed daarvan op de samenwerking binnen het cluster logistiek in de regio Amsterdam. Samenwerkingsverbanden kunnen opgericht worden, veranderen of zelfs verdwijnen als gevolg van interne of externe dynamiek. Op langere termijn is dit proces een trend van schaalvernieuwing: de kaders van de samenwerking rond Amsterdam worden steeds opnieuw gedefinieerd, waardoor het begrip van de regio verandert. Dit begrip omvat niet alleen de formele begrenzingen van het gebied, maar ook de daadwerkelijke reikwijdte en samenstelling van de samenwerking. Processen van schaalvernieuwing zijn door bijvoorbeeld Swyngedouw (2000), Healey (2009), Evers & de Vries (2012) en Brenner (2001) onderzocht, en richtte zich op de “deconstruction and reconstruction of spatial scales” (Swyngedouw, 2000: 68), en op de verandering van de geografische schaal van de regio en de processen die daaraan ten grondslag liggen. Brenner gaat in op de sociale constructie en de politiek van schaalniveaus, en stelt dat schaal geen vastgesteld concept is, maar onderhevig is aan dynamiek tussen mensen en organisaties (Brenner, 2001: 593). Healey gaat in op het concept van een stedelijke regio als onderdeel van een proces waarin het sub-nationale schaalniveau aan belang wint, en stelt een aantal argumenten voor en tegen een stedelijk-regionale aanpak van sturing (2007: 831). Evers & de Vries stellen dat het regionale schaalniveau door veranderende sociaaleconomische relaties belangrijker is geworden als niveau om samenwerking op te organiseren. Het netwerk van actoren, en de manier waarop de actoren samenwerken is volgens hen een leidend principe om te verklaren waarom de ene vorm van sturing wel werkt, en een andere vorm werkt (2012: 536). Het is opvallend dat deze onderzoeken een duidelijke link maken met concepten uit netwerktheorie, zoals “*collective action problems*” en “*actor constellations*” (Evers & de Vries, 2012: 536), en “*form of governance in networks*” (Healey, 2007: 836), maar dat de invulling van deze concepten abstract zijn en zich vooral richten op formele instituties en samenwerking. Het veranderende schaalniveau in de regio Amsterdam, wat tot uiting komt in de dynamiek van samenwerkingsverbanden, zal worden benaderd met een netwerkperspectief. Dempwolf & Lyles (2012: 9) stellen dat het netwerkperspectief toegevoegde waarde heeft voor vraagstukken in ruimtelijke ordening die gericht zijn op coördinatie van samenwerking, informele organisatie en gemeenschapontwikkeling. Het

netwerkperspectief is daarnaast bijvoorbeeld gebruikt om te begrijpen hoe beleidsprocessen werken in een context van complexe projecten in meerdere bestuurlijke gebieden met een mengeling van publieke en private actoren (Dempwolf & Lyles, 2012: 14). Dit onderzoek zal zich er in theoretische zin op richten om schaalvernieuwing te onderzoeken uit een netwerkperspectief, met de methoden die daarbij horen. Het raamwerk van deze netwerkbenadering wordt gevormd door een kritische lezing van het model dat Provan & Kenis (2008) hebben opgesteld om de waarschijnlijkheid in te schatten van de effectiviteit van een vorm van netwerksturing tegenover de situatie en eigenschappen van het netwerk. Deze lezing zal kritisch zijn omdat het voorgestelde raamwerk niet geoperationaliseerd is: concepten zoals vertrouwen of doelconsensus zijn in het artikel van Provan & Kenis (2008) niet geoperationaliseerd naar meetbare variabelen.

1.3 Doel: schaalvernieuwing vertalen naar netwerkperspectief

De samenwerking ten behoeve van het cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam wordt vormgegeven door het commitment van de betrokken actoren aan gezamenlijke projecten, programma's en samenwerkingsverbanden. Door de hiervoor beschreven interne en externe dynamiek verandert de relevantie of actualiteit van een onderwerp, of de doelen die aan de samenwerking worden gekoppeld. De samenstelling van het netwerk is een weerspiegeling van de actoren die zich committeren, en heeft door bijvoorbeeld een veranderende agenda gevolgen voor de betrokken actoren. Een andere, nieuwe agenda met een nieuwe samenstelling van het netwerk kan vervolgens leiden tot nieuwe projecten, programma's of samenwerkingsverbanden. Dit proces vindt in de Metropoolregio Amsterdam sinds de jaren '70 plaats, en is onderdeel van een proces waarop schaal van de samenwerking in de regio plaatsvindt verandert. Het netwerkperspectief biedt een mogelijk verhelderend inzicht in de manier waarop nieuwe samenwerkingsverbanden de samenstelling van het netwerk veranderen, wat zich uit in de samenstelling van het netwerk en de onderlinge relaties van de actoren. Dit perspectief kan een abstract begrip zoals ruimtelijke schaalvernieuwing en –vergroting verder operationaliseren. Deze vertaling van schaalvernieuwing naar netwerken is nog niet eerder expliciet gemaakt (Dempwolf & Lyles, 2012). Om deze vertaling te maken zal in dit onderzoek de elementen worden samengebracht uit literatuur over netwerken, governance en '*scalar dynamics*', maar ook elementen uit psychologische en organisatorische literatuur over vertrouwen en consensus. Het doel van dit onderzoek is om een manier te vinden om de posities en relaties van actoren en diens samenwerkingsverbanden in de Metropoolregio Amsterdam conceptueel te verbinden aan het proces van regionale schaalvernieuwing, om vervolgens te kunnen concluderen of het netwerkperspectief een geldige weergave is voor het proces van schaalvernieuwing.

1.4 Centrale vraag en deelvragen

Schaalvernieuwing wordt weergegeven door middel van de concepten en methoden die in netwerkliteratuur worden gebruikt om de eigenschappen van een netwerk en samenwerking in kaart te brengen. Het belangrijkste theoretische uitgangspunt van dit onderzoek is een kritische lezing van Provan & Kenis (2008). De kern van dat onderzoek is dat de waarschijnlijkheid van de doeltreffendheid van een vorm van netwerksturing afhangt van de omgevingsfactoren van het netwerk. Netwerksturing is de manier waarop een netwerk is georganiseerd: wie neemt de besluiten, wie is betrokken bij de besluitvorming, en wat is de relatie tussen de betrokken actoren (Kooiman, 2003). De manier waarop dit wordt georganiseerd en wordt vastgelegd in structuren kan worden herleid naar verschillende vormen, de zogenaamde vorm van netwerksturing (Provan et al., 2007). De netwerkomstandigheden zijn de mate van vertrouwen tussen actoren, het aantal deelnemers, de mate van doelconsensus en de noodzaak om bepaalde netwerktaken uit te voeren en te verdelen onder de deelnemers (Provan & Kenis, 2008).

De relatie tussen de waarschijnlijkheid van effectiviteit van een sturingsvorm, en het proces waarin de schaal van samenwerking verandert laat zich uitleggen door de volgende veronderstelling. Als de opzet en uitvoering van de samenwerkingsorganisaties in de Metropoolregio consistent zijn met de netwerkomstandigheden (vertrouwen, aantal actoren, consensus en de netwerktaken), neemt de waarschijnlijkheid toe dat de gezamenlijk opgestelde doelen worden behaald. De reikwijdte en eigenschappen van de samenwerking voor de regionale economische ontwikkeling kan vervolgens worden beschouwd als het huidige schaalniveau van samenwerking. Het schaalniveau valt hiermee samen met de netwerkstructuur tussen de actoren. Het onderzoeken van de huidige situatie is een momentopname. Deze momentopname zal meer betekenis krijgen door het te koppelen aan wat er bekend is van de institutionele geschiedenis van de Metropoolregio Amsterdam. In de volgende paragraaf wordt de opzet schematisch in het conceptueel model gegeven, en resulteert in de volgende hoofdvraag:

In hoeverre is het netwerkperspectief op regionale samenwerking en sturing een geldige weergave van het proces van schaalvernieuwing van de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam?

Om de centrale vraag over netwerksturing en netwerkomstandigheden te beantwoorden zijn twee deelvragen opgesteld om de structuur van het netwerk, de sturingsvorm van het netwerk en de netwerkomstandigheden te achterhalen, en vervolgens te beredeneren hoe dit het schaalniveau van de regio weergeeft. Dit is een momentopname van het huidige schaalniveau van de samenwerking. De deelvragen luiden als volgt:

In hoeverre is de vorm van netwerksturing consistent met de omstandigheden en kenmerken van het netwerk tussen de organisaties die deelnemen aan de samenwerking in het cluster logistiek in de metropoolregio Amsterdam?

Deze eerste deelvraag wordt beantwoord aan de hand van twee veronderstellingen. Ten eerste wordt gesteld dat hoe groter de inconsistentie tussen netwerkfactoren en een sturingsvorm, hoe minder waarschijnlijk het is dat deze vorm geschikt is om de netwerkdoelen te halen. De tweede veronderstelling is erop gericht om de mate van consistentie tussen de dominante vorm van netwerksturing en de daadwerkelijke netwerkomstandigheden te achterhalen.

In welke mate is de samenstelling en sturingsvorm van het netwerk een geldige weergave van het huidige schaalniveau van regionale economische samenwerking?

Deze tweede deelvraag wordt beantwoord aan de hand van twee veronderstellingen over de deconstructie en reconstructie van schaal. De eerste veronderstelling is dat het netwerkperspectief een geldige representatie van het schaalniveau is als het een weergave is van sociale strategieën en de verhoudingen van controle en macht. De tweede veronderstelling is dat het netwerkperspectief een geldige representatie van een schaalniveau is als het ruimtelijk gedrag van mensen of organisaties op basis van hun economische, sociale of politieke activiteit wordt weergegeven.

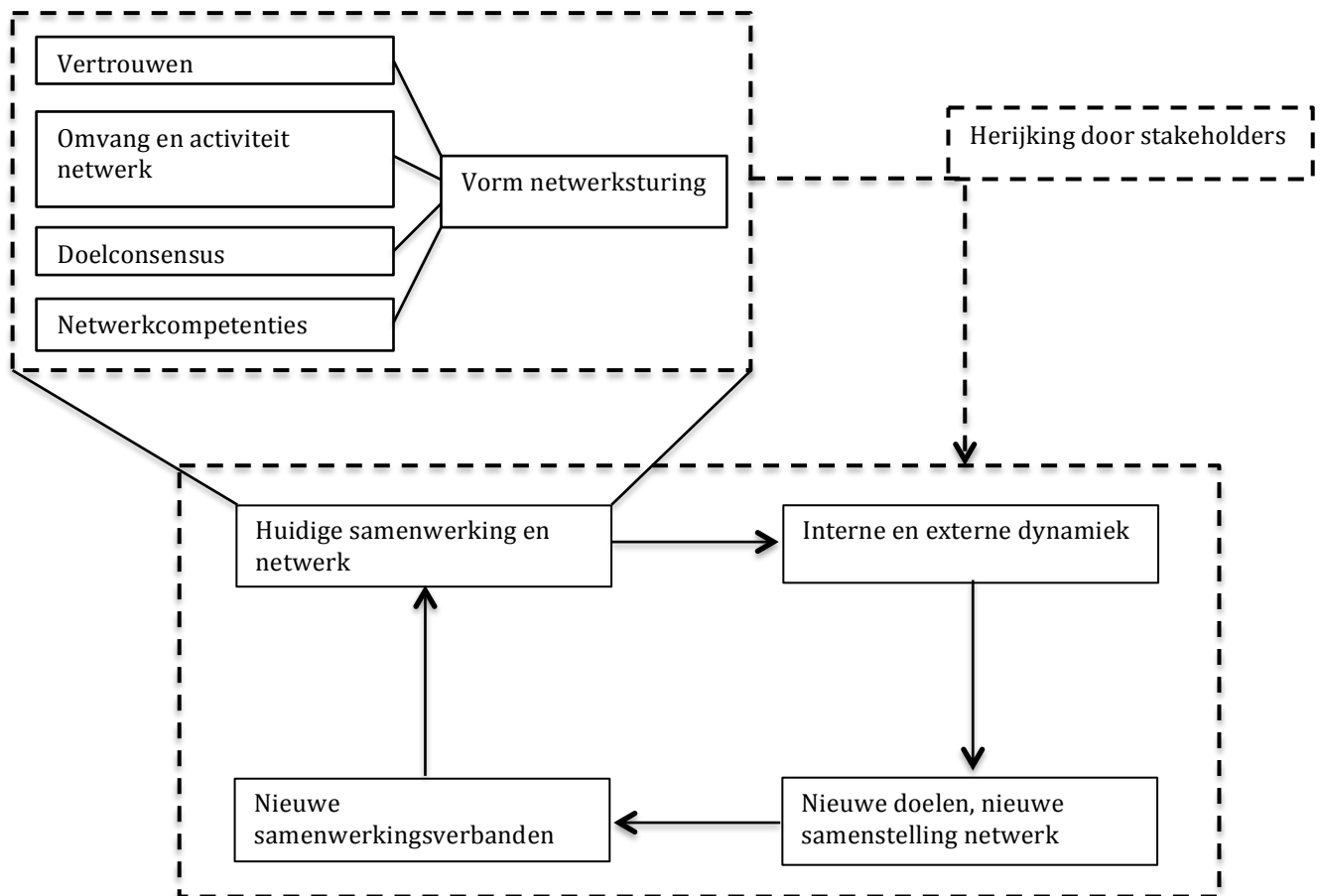
1.5 Conceptueel model en methoden

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in het proces van schaalvernieuwing, door de concepten van schaalvernieuwing te vertalen naar de concepten en methoden uit literatuur over netwerken. Het conceptueel model voor dit onderzoek laat zien hoe schaalvernieuwing wordt uitgedrukt in het netwerkperspectief. Het huidige schaalniveau van de regionale samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam wordt

gedefinieerd als de reikwijdte en samenstelling van de huidige samenwerking. De mate van consistentie tussen de sturingsvorm en netwerkomstandigheden heeft invloed op de mate van waarschijnlijkheid dat de aanwezige vorm van sturing effectief is. Deze waarschijnlijkheid is de basis om uitspraken te doen over de mate waarin de huidige samenwerking om kan gaan met interne en externe dynamiek. In 2.4 worden de inhoudelijke elementen van schaalvernieuwing toegelicht.

De concepten in de bovenstaande deelvragen zijn geoperationaliseerd in meetbare variabelen, en door middel van een netwerkenquête onderzocht bij de onderzoekspopulatie. De onderzoekspopulatie bestaat uit organisaties die deelnemen in de verschillende projecten, programma's en samenwerkingsverbanden die de Metropoolregio Amsterdam rijk is. In de netwerkenquête geven de respondenten aan met welke organisatie zij een relatie onderhouden, en hoe zij staan tegenover een aantal stellingen over verschillende aspecten van de samenwerking in de regio. Als extra verdieping is een interview afgenomen om een aantal opvallende resultaten te duiden. De gegevens uit de netwerkenquête zijn verwerkt in UCINET, Netdraw en SPSS om een beeld te geven van het netwerk en de meningen van de respondenten.

Figuur 1.1: conceptueel model



1.6 Leeswijzer

In hoofdstuk twee wordt een aantal ruimtelijk-economische en ruimtelijk-bestuurlijke processen die de huidige Metropoolregio Amsterdam vormen en hebben gevormd uitgelegd. Om dit proces te beschrijven wordt het speelveld besproken, de geschiedenis van de samenwerking, de manier waarop de schaal steeds is veranderd, en hoe dit

relateert aan de bredere wetenschappelijke discussie over schaalvernieuwing. Hoofdstuk drie geeft het theoretische raamwerk weer en identificeert de literatuur die het netwerk in de metropoolregio kan helpen analyseren. In hoofdstuk 4 worden de methodologische keuzes toegelicht. De resultaten van het empirisch onderzoek wordt in hoofdstuk 5 uiteengezet. In hoofdstuk 6 worden de empirische gegevens geanalyseerd. Tot slot worden in de conclusie de deelvragen en centrale vragen beantwoord, om daarna terug te komen op de onderzoeksdoelstelling.

2 Metropoolregio Amsterdam in beweging

2.1 Inleiding

De economie van de Metropoolregio Amsterdam is sterk internationaal georiënteerd: de luchthaven Schiphol, de Haven van Amsterdam, de bloemenveiling en de financiële sector hebben allen voor een belangrijk deel een buitenlandse inbreng (Metropoolregio Amsterdam, 2012: 5). De afhankelijkheid van deze buitenlandse inbreng, bijvoorbeeld in de vorm van investeringen, maakt dat het zorgen voor een goede concurrentiepositie een prioriteit is voor economisch beleid. De Amsterdam Economic Board heeft als doel deze concurrentiepositie van de regio te versterken (Amsterdam Economic Board, 2011). De Board organiseert samenwerking tussen bedrijven, overheden en kennisinstellingen om het hoofd te bieden aan de concurrent: stedelijke regio's zoals Brussel, München, Madrid en Barcelona. Deze jonge coalitie is de meest recente uitdrukking van de regionale economische samenwerking in de Metropoolregio. De samenwerking in de Metropoolregio heeft een geschiedenis die in 1972 met een informeel samenwerkingsverband tussen gemeenten is begonnen (Alexander, 2002). In de loop der jaren hebben de betrokken actoren steeds nieuwe coalities gevormd om sturing te geven aan de problematiek en trends die op dat moment relevant waren. Dit proces van schaalvernieuwing staat centraal in dit onderzoek. Dit hoofdstuk beschouwt dat centrale thema. In §2.2 wordt de Metropoolregio afgebakend en de coalities die sturing geven aan de regio geïdentificeerd. Paragraaf 2.3 gaat dieper in op de institutionele geschiedenis van de Metropoolregio, om te duiden waarop het proces van schaalvernieuwing betrekking op heeft. In §2.4 worden verschillende onderzoeken over bestuurlijke schaalvernieuwing beschouwd om concepten die dit proces verklaren te identificeren. In de conclusie wordt het conceptueel model op hoofdlijnen geïntroduceerd.

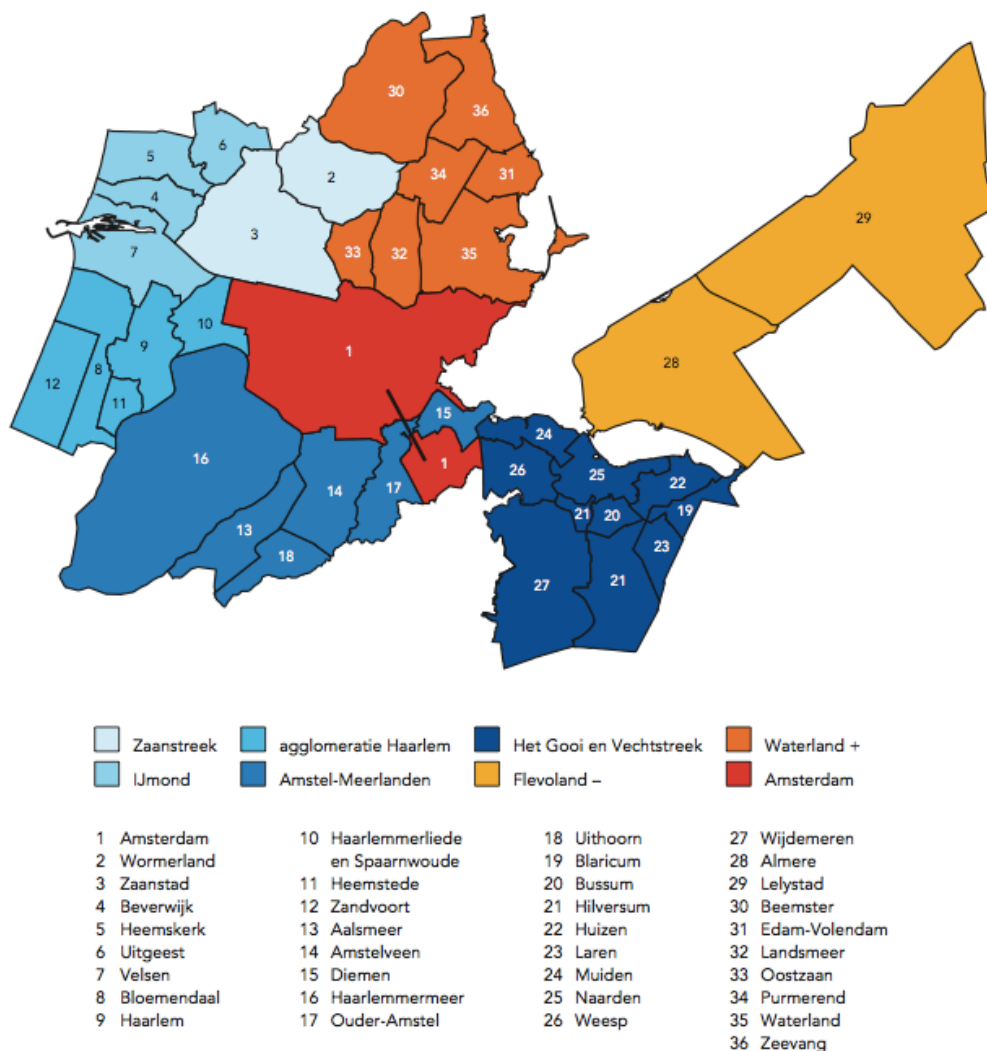
2.2 De Metropoolregio Amsterdam: afbakening en samenwerking

Wat is de Metropoolregio Amsterdam en wat zijn de actoren op het speelveld? Het doel van deze paragraaf is het in grote lijnen weergeven van het speelveld in de Metropoolregio Amsterdam, en specifiek van het cluster logistiek. Ten eerste wordt de Metropoolregio ruimtelijk en bestuurlijk afgebakend. Ten tweede wordt aandacht besteed aan de afbakening van de samenwerking gericht op het cluster logistiek in de Metropoolregio.

Samenwerkingsverbanden in de Metropoolregio zijn door het grondgebied van de deelnemende gemeenten ruimtelijk afgebakend. Er is in de grootstedelijke regio Amsterdam een aantal samenwerkingsverbanden aanwezig. De eerste is de Metropoolregio Amsterdam (MRA), en is afgebakend als een gebied van 36 gemeenten in Noord-Holland en Flevoland met 2,3 miljoen inwoners in 2011 (Gemeente Amsterdam, 2011: 11; zie figuur 2.1). Het doel van de MRA is om de internationale concurrentiepositie te versterken door samen te werken aan *“een krachtige, innovatieve economie, snellere verbindingen en voldoende ruimte voor wonen, werken en recreëren”* (Gemeente Amsterdam, 2012: 3). Grote kernen in de regio zijn Amsterdam, Almere, Haarlem en Zaanstad (figuur 2.1). Het samenwerkingsverband wordt bestuurd door wethouders van de betrokken gemeenten, waarbij de kleinere gemeenten zich als sub-regio's vertegenwoordigen. De MRA is een paraplu voor verschillende beleidsprogramma's en projecten waarbij ook bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijk middenveld worden betrokken. De gemeenten en provincies maken in het samenwerkingsverband afspraken op gebied van verkeer en vervoer, economie, verstedelijking, landschap en duurzaamheid (Gemeente Amsterdam, 2011). Voor

economische samenwerking is bijvoorbeeld het 'Platform Regionaal Economische Structuur' opgericht, waarin afstemming van regionaal beleid plaatsvindt.

Figuur 2.1: Gebied van de Metropoolregio Amsterdam, 2011



Bron: Gemeente Amsterdam, 2011: 15.

Het tweede samenwerkingsverband is de Amsterdam Economic Board (AEB) en gebruikt deze zelfde ruimtelijke afbakening als de MRA (Amsterdam Economic Board, 2011: 6). De leden van het bestuur van de organisatie zijn mensen uit bedrijven van de betrokken sectoren, bestuurders van de grote kernen, en een aantal mensen uit de kennis- en onderzoekswereld. Hoewel de ruimtelijke afbakening van de AEB hetzelfde is als de MRA, is de afbakening van de coalitie van de AEB breder, en richt zich op zeven economische clusters in de regio.

Ten derde zijn er naast het bovenstaande gebied van de Metropoolregio ook andere afbakeningen of regio's: de provincie Noord-Holland en de Stadsregio Amsterdam. Het formele samenwerkingsverband Stadsregio Amsterdam is opgericht als WGR+ regio. Dit samenwerkingsverband is tussen 16 gemeenten in de Provincie Noord-Holland en omvat circa 1,4 miljoen inwoners (zie figuur 2.2). De stadsregio houdt zich bezig met infrastructuur, openbaar vervoer, ruimte, wonen en mobiliteit, economie, jeugdzorg en subsidies (Stadsregio Amsterdam, 2013). De Provincie Noord-Holland is tenslotte de

formele overheid op regionaal niveau. De provincie oefent zijn formele rol uit, en participeert daarnaast in enkele samenwerkingsverbanden. Wat is de rol van de provincie? De provincie geeft zelf aan geen trekkende rol in het regionale economische beleid te hebben.

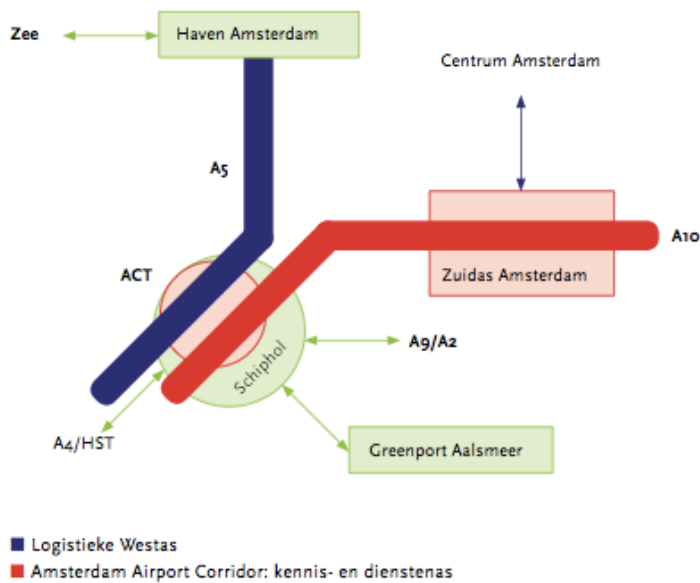
Figuur 2.2: Stadsregio Amsterdam



Bron: www.stadsregioamsterdam.nl

De MRA, AEB en Stadsregio Amsterdam zijn de koepelorganisaties voor samenwerking op regionaal niveau. De casus waarop wordt toegespitst is het netwerk van organisaties dat betrokken is bij handel & logistiek. Er zijn enkele koepelorganisaties voor deze economische sector. Logistiek is één van de zeven economische clusters van de AEB. De koepelorganisatie voor het cluster logistiek uit de AEB is de Amsterdam Logistics board, of stuurgroep logistiek. De leden van deze groep zijn Schiphol Group, Schiphol Area Development Company (SADC), Haven van Amsterdam, Amsterdam Internet Exchange, Hogeschool van Amsterdam, Flora Holland, Schiphol Cargo en de Vrije Universiteit van Amsterdam. Een onderdeel van de clusterstrategie op de logistiek is het programma Smart Logistics Amsterdam. Dit programma heeft als doel om de concurrentiepositie te versterken van de regionale logistiek. De uitvoering bestaat uit een negental projecten, waar verschillende leidende organisaties en partners bij zijn betrokken. Een tweede koepelorganisatie is het Programmabureau Amsterdam Connecting Trade (ACT), dat is opgericht door de Provincie Noord-Holland, Gemeente Haarlemmermeer, Schiphol Group en SADC. Net als bij Smart Logistics Amsterdam worden via de projecten verschillende organisaties betrokken als partner. ACT heeft een ruimtelijke afbakening van het logistieke cluster in de Metropoolregio geformuleerd: de logistieke westas (zie figuur 2.3). De belangrijkste centra van de logistieke bedrijvigheid zijn in deze afbakening de luchthaven Schiphol, de Bloemenveiling van Aalsmeer en de Haven van Amsterdam.

Figuur 2.3: Logistieke Westas in de MRA



Bron: Programmabureau ACT, 2011

De twee regionale koepelorganisaties voor logistiek richten zich op alle logistiek in de regio, en om afstemming te vinden tussen de logistieke centra (bijv. de Logistieke Westas). Rond elk van de drie logistieke centra zijn aparte speelvelden te herkennen. Het speelveld rond Schiphol is naast de rol in de regionale logistiek een complex dossier en speelveld op zichzelf, (van Wijk, 2007). Rond de Bloemenveiling Aalsmeer is een overkoepelende organisatie, Greenport Aalsmeer, die sturing organiseert tussen de telers en sectorspecifieke logistieke bedrijven. De Haven van Amsterdam is de dienst van de gemeente Amsterdam die verantwoordelijk is voor de exploitatie van de haven. Op basis van de beleidsdocumenten van alle bovenstaande organisaties is een schatting gemaakt van het aantal betrokken organisaties. Een kanttekening hierbij is dat de organisaties die bij de overleggen en projecten betrokken zijn in de inventarisatie is meegenomen. Dit zijn voor het bedrijfsleven grotendeels brancheorganisaties, en niet de bedrijven zelf. Een tweede kanttekening is dat niet het gehele speelveld rond het Schipholdossier is meegenomen, maar de organisaties die betrokken zijn bij de sturing van de logistiek in de regio. De inventarisatie bestaat overwegende bovenstaande kanttekeningen uit een groep van ruim zestig organisaties met verschillende achtergronden (zie figuur 2.4). Een opvallend gegeven op basis van deze inventarisatie is dat het meerdere malen voorkomt dat een organisatie in meerdere samenwerkingsverbanden of koepelorganisaties wordt vertegenwoordigd. Een gebiedsontwikkelaar zoals SADC is bijvoorbeeld vertegenwoordigd in de Amsterdam Logistics Board, Programmabureau ACT en de Amsterdam Airport Area. Deze observatie geldt ook voor bijvoorbeeld de Gemeente Amsterdam en Haarlemmermeer, Schiphol Group, Dinalog en de Provincie Noord-Holland.

Figuur 2.4: overzicht betrokken organisaties bij het cluster logistiek in de Metropoolregio

Type organisatie	Aantal
Overheden en overheidsbedrijven	26
Bedrijfsleven en vertegenwoordigers	27
Kennisinstellingen	6
Semipublieke actoren	2
Totaal	63

Bron: eigen inventarisatie uit verschillende bronnen.

De genoemde samenwerkingsverbanden en koepelorganisaties lopen uiteen van doelstelling en schaal waarop de activiteiten betrekking hebben. Aan de ene kant zijn er platforms die de overkoepelende strategieën formuleren, bijvoorbeeld de AEB. Aan de andere kant zijn er organisaties die sectorspecifieke activiteiten aansturen, zoals bijvoorbeeld de Greenport Aalsmeer voor de logistiek rond de bloemenveiling. Deze paragraaf is een momentopname van de huidige samenwerkingsverbanden en koepelorganisaties in de Metropoolregio. De volgende paragraaf zal in grote lijnen de geschiedenis toelichten van de regionale samenwerking.

2.3 Schaalverandering en beleid in de Metropool Amsterdam

De momentopname van de samenwerkingsverbanden in de vorige paragraaf, zijn resultaat van het regionaliseringsproces en de daarbij horende institutionalisering (Evers & de Vries, 2012: 3), bijvoorbeeld in de vorm van een organisatie zoals de Amsterdam Economic Board. Dynamiek in economie en politiek zijn in verschillende punten in de geschiedenis aanleiding geweest voor actoren in de regio om zich anders te organiseren dan dat het geval was (Healey, 2009: 836). Op welke manier is de regionale samenwerking in de regio ontwikkeld?

De ontwikkeling van regionale samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam is een proces geweest dat door dynamiek in meerdere overheidslagen is beïnvloed. Het Rijk heeft altijd het kader gesteld waarin de actoren in de gemeente zich moeten manoeuvreren. De gemeente Amsterdam is altijd een dominante factor geweest in de samenwerking met andere gemeenten, wat spanningen opleverden met de omliggende (Alexander, 2002: 21). Het beginpunt van de ontwikkeling van regionale samenwerking is voor dit onderzoek 1972, toen 25 gemeenten in de regio het *Informeel Agglomeratieoverleg* (IAO) oprichtte om politieke afstemming te bereiken om gezamenlijke problemen te adresseren (Alexander, 2002: 22). Dit werd gedaan door het onderling delen van informatie, overleg en onderlinge raadpleging. Grünfeld schetst de rol van de gemeente Amsterdam in de periode voor 1980 als “*vooral op zichzelf gericht en zag de overlooptgemeenten als functionele gebieden voor Amsterdam*” (Grünfeld, 2010: 163). Dit zorgde voor spanningen met de omliggende gemeenten omdat zij afhankelijk zijn van Amsterdam voor bijvoorbeeld economische samenwerking, en angstig waren voor het verlies van autonomie. Deze angst kwam voort uit bijvoorbeeld de annexatie van de Bijlmermeer in 1966.

De volgende grote ontwikkeling was in 1985, toen de *Wet Gemeentelijke Regelingen* werd aangepast. Het Rijk, en ook de machtige gemeente Amsterdam, had behoefte aan een meer geïnstitutionaliseerde vorm van samenwerking. In 1986 leidde dit tot het *Regionaal Overleg Amsterdam* (ROA). Dit was een organisatie waarin de gemeenten werden vertegenwoordigd door de burgermeesters. Het kantoor van deze organisatie was ondergebracht in het gemeentehuis van Amsterdam. Buiten de grenzen van de Gemeente Amsterdam werd in 1987 het Bestuursforum Schiphol opgericht (van Wijk, 2007). Dit is een samenwerkingsverband tussen de Gemeenten Haarlemmermeer en Amsterdam, Schiphol Group en de Provincie Noord-Holland. Deze samenwerking ging gepaard met de oprichting van de Schiphol Area Development Company (SADC), een gebiedsontwikkelaar voor bedrijventerreinen in de regio rond Schiphol. Dit bedrijf heeft nog steeds een actieve rol in de regionale economie. Dit platform moest er voor zorgen dat de betrokken organisaties samen zouden gaan werken om de landzijdige ontwikkeling van Schiphol te sturen.

De WGR uit 1985 werd in 1988 weer onderwerp van een landelijke discussie over bestuurlijke versnippering. De ontevredenheid over de WGR was aanleiding om de commissie Montijn op te richten. Het advies van deze commissie aan de toenmalige minister en staatssecretaris van Binnenlandse Zaken was om zogenaamde

agglomeratiegemeenten of supergemeenten op te richten (Alexander, 2002). Dit zou betekenen dat de kleinere randgemeenten van grote kernen hun autonomie moesten opgeven. Dit leidde tot protest, waardoor het advies niet werd overgenomen omdat het politiek onhaalbaar zou zijn. Na discussie over alternatieven is het Rijk begonnen met de voorbereiding van de vorming van Stadsprovincies. Grote steden worden gefuseerd met omliggende gemeenten om de steden minder afhankelijk te maken van subsidie van het Rijk. Tegelijkertijd ontwikkelde de grootstedelijke coördinatie in Amsterdam zich verder. De Provincie Noord-Holland en Gemeente Amsterdam waren een decentralisatie overeengekomen om Amsterdam meer metropolitane macht te geven. Enerzijds kreeg de Amsterdamse structuurvisie de status van het provinciale streekplan, en kreeg de Amsterdamse planningscommissie een provinciale toetsende functie. Anderzijds werd de gemeente Amsterdam opgesplitst in deelgemeenten. Dit fragmenteerde de macht van de gemeente Amsterdam, wat een voorwaarde was van omliggende gemeenten.

Amsterdam werd in de jaren '90 welvarender, en *“het lukte beter om tot gelijkwaardige samenwerking in de regio te komen”* (Grünfeld, 2010: 163). Het *Regionaal Orgaan Amsterdam* werd gevormd in 1993, omdat de *‘Kaderwet Bestuur in Verandering’* meer bevoegdheden voor een sub-provinciale overheidslaag mogelijk maakte: de metropoolregio. Tegelijkertijd bleef er heftige maatschappelijke discussie over de vorming van de Stadsprovincies, wat in 1995 tot een hoogtepunt kwam toen het voorstel is weggestemd in een referendum door de Amsterdamse bevolking (Alexander, 2002). Vanaf 1999 werden de eerste Noordvleugelconferenties gehouden, waarbij op het niveau van de huidige Metropoolregio Amsterdam informeel overleg plaatsvond en afspraken werden gemaakt over de toekomst (Grünfeld, 2010: 164).

Naast de algehele ontwikkeling van de regio, maakte de samenwerking gericht op de economische ontwikkeling rond Schiphol een ontwikkeling door. Het Bestuursforum Schiphol gaf in 2001 de opdracht om een visie op de Schiphol Regio te maken: de Ruimtelijk Economische Visie Schiphol Regio. Deze visie had betrekking op de economische ontwikkelingen bekeken uit de mainportstrategie uitvloeiend naar de regio (Bestuursforum Schiphol, 2009: 3), en zou de samenwerking moeten verbeteren tussen Schiphol en de omliggende overheden. In 2006 is door de Provincie Noord-Holland, Gemeente Haarlemmermeer, SADC, Schiphol Group en AM, een ontwikkelaar, via een integrale gebiedsvisie voor de Schipholregio, het programmabureau ACT opgericht. In hun Masterplan wordt een ruimtelijke en economische visie toegelicht die het doel hebben om economische ontwikkeling op de Schipholregio door middel van verschillende projecten te stimuleren, zodat de regio kan concurreren met andere regio's met een sterke luchthaven (Programmabureau ACT, 2008). In 2009 heeft het Bestuursforum Schiphol een nieuwe visie uitgebracht voor de Schiphol Regio. En *“een van de belangrijkste veranderingen is dat we de ‘oude’ mainportstrategie verbreden naar een metropolitane strategie”* (Bestuursforum Schiphol, 2009: 3).

In 2006 ging de ROA over in de 'plusregio' Stadsregio Amsterdam, dat mogelijk werd door de WGR+ (Alexander, 2002). Dit orgaan met formele bevoegdheden bestaat anno 2012 nog steeds. In 2007 is de *Metropoolregio Amsterdam* opgericht, als opvolger van het Noordvleugeloverleg in de grootstedelijke regio Amsterdam (Metropoolregio Amsterdam, 2008). In 2010 is de Amsterdam Economic Board opgericht door het ondertekenen van het convenant. De ambitie van de board is om *“het belangrijkste regionale adviesorgaan op economisch gebied”* te worden (Amsterdam Economic Board, 2010b). De Amsterdam Logistics Board heeft voor het cluster logistiek het programma 'Smart Logistics Amsterdam' geformuleerd, waarbij een aantal projecten onder de vlag van dit gremium worden uitgevoerd (Amsterdam Economic Board, 2012).

Deze beknopte geschiedenis van de Metropoolregio uit een institutioneel-organisatorisch perspectief geeft de ontwikkeling van het huidige speelveld in grote lijnen weer. De trend begon als stimuleren van informeel overleg, naar een poging om samenwerking in een extra bestuurslaag te formaliseren. Na het wegstemmen van de stadsprovincie, bleven de formele bevoegdheden bij de Stadsregio en de gemeenten. Later is de informele samenwerking verder ontwikkeld in de MRA en AEB. Beleidsinhoudelijk is er samenwerking op meer beleidssectoren, en op meer economische takken. De recente samenwerkingsverbanden zoals de Metropoolregio Amsterdam en de Amsterdam Economic Board verschillen in opzet ten opzichte van de vroegere samenwerkingsverbanden. De deelnemers aan deze samenwerkingsverbanden niet alleen overheden, maar ook bedrijven en kennisinstellingen.

2.4 Deconstructie en reconstructie van ruimtelijke schaal

De geschiedenis van de Metropoolregio Amsterdam vertelt over een schaalvernieuwing van ruimtelijk-economisch beleid, instituties en samenwerkingsverbanden. Er zijn verschillende drijfveren geweest om nieuwe samenwerkingsverbanden aan te gaan, of om de oude structuren te ontmantelen, zoals nieuwe institutionele mogelijkheden of veranderend politiek draagvlak onder de deelnemers. Schaalvernieuwing gaat hand in hand met de samenstelling van het netwerk: nieuwe actoren worden betrokken, en de relaties tussen actoren veranderen. Het doel van deze paragraaf is het verantwoorden van het proces van schaalvernieuwing in het conceptueel model: hoe wordt ruimtelijke schaal gedeconstrueerd en gereconstrueerd?

De discussie over ruimtelijke schaal heeft zich gericht op een breed scala van ruimtelijke thematiek: het proces van globalisering, verschuivende relaties tussen de globale en lokale schaal, de her-territorialisatie van arbeid, de crisis van de verzorgingsstaat, en stedelijk-regionale herstructurering (Brenner, 2001: 591). Dit onderzoek richt zich op de discussie waarbij de *'scales of governance'*, de schaalniveaus voor sturing, veranderen als respons op veranderende machtsverhoudingen tussen actoren (Gualini, 2006). Schaalvernieuwing is een constant proces wat een onderdeel is van sociale strategieën en worstelingen voor controle en macht (Swyngedouw, 1999: 70). De worstelingen veranderen het belang en rol van de ene geografische schaal of bevestigt het belang van andere, en creëert soms compleet nieuwe schaalniveaus. Een abstract begrip als schaalniveau is in processen als deze de verwoording van het ruimtelijk gedrag van de mensen of organisaties in kwestie, op basis van hun economisch, sociaal of politiek gedrag. Het begrip van wat een regio is, is verschillend per context van menselijk gedrag (Gualini, 2006). Swyngedouw (1999) benadrukt de rol van macht en wat de verschuivingen daarvan betekent voor de hernieuwde configuratie van schaal. Als de machtsrelaties tussen actoren op een schaalniveau veranderen en een andere configuratie aannemen, is deze nieuwe configuratie de nieuwe expressie van de schaal. De ruimtelijke afspiegeling, of *'spatial extent'*, is dus genuanceerd en divers. De schaalvernieuwing is niet alleen te zien aan de administratieve grenzen van een samenwerking. Schaalvernieuwing kan ook worden uitgedrukt als een diversificatie van actoren, bijvoorbeeld als een overwegend publieke samenwerking een publiek-private samenwerking wordt.

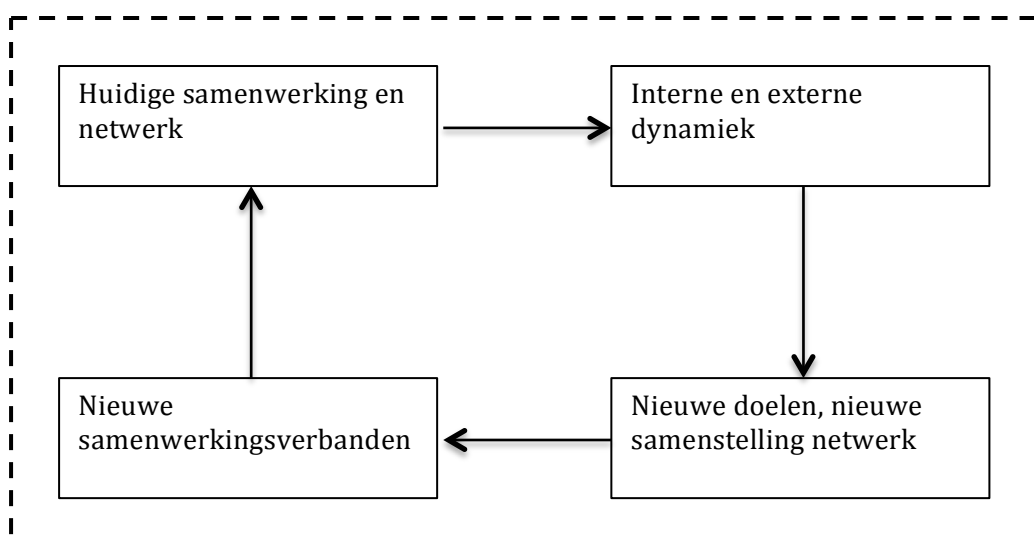
De configuratie van machtsrelaties wordt in dit onderzoek vertaald naar de samenwerkingsverbanden in de regio. De vorige paragraaf beschreef de dynamiek van samenwerkingsorganisaties door de decennia heen. De nieuwe samenwerkingsverbanden gingen keer op keer gepaard met een verandering van de configuratie van actoren of macht: bijvoorbeeld door een wetswijziging waardoor de WGR+ mogelijk werd en werd opgericht. Hoewel achter deze veranderingen een wereld aan machtsverhoudingen verscholen gaan, kan het proces op hoofdlijnen worden

vertaald naar een dynamiek van sturingsvormen. De organisaties die zijn opgericht als bezegeling van het samenwerkingsverband zijn hiermee een afspiegeling van de schaal op dat moment. Vervolgens is er het element van dynamiek van de samenwerkingsverbanden. In dit onderzoek wordt een theoretisch onderscheid gemaakt tussen interne en externe dynamiek, omdat Provan & Kenis (2007) het onderscheid maken tussen interne en externe netwerkdynamiek. Interne dynamiek heeft betrekking op veranderingen ten aanzien van het netwerk zelf, bijvoorbeeld de actoren, de onderlinge relaties of de doelstellingen van de samenwerking. Na gemeentelijke verkiezingen kan er bijvoorbeeld een verandering plaatsvinden van de vertegenwoordigers uit de gemeenten. De externe dynamiek van het netwerk heeft betrekking op de context van het netwerk, inclusief het gedrag van actoren die niet onderdeel vormen van het netwerk. Een voorbeeld is de globale economie of regelgeving uit Brussel. Dit soort interne en externe dynamiek kan gevolgen hebben voor de samenstelling van het netwerk, of de aard van de samenwerking. Sommige bedrijven trekken zich misschien terug omdat er geen middelen meer zijn om bij te dragen aan de samenwerking, of een nieuwe organisatie wordt betrokken bij het netwerk door een nieuw project. De volgende stap relateert aan de literatuur over schaalvernieuwing: de nieuwe machtsverhoudingen kunnen voor een nieuwe configuratie zorgen, waardoor men behoefte heeft aan een institutionele of administratieve vertaling daarvan. Een voorbeeld in de Metropoolregio is dat enkele jaren rond 2000 werd gewerkt aan de Noordvleugelconferenties, en werd gepraat over de Metropoolregio als nieuwe entiteit. Enkele jaren later werd de Metropoolregio Amsterdam opgericht door de nieuwe doelen en verhoudingen die door de conferenties zijn ontstaan.

2.5 Conclusie

Dit proces van schaalvernieuwing vertaalt zich in het volgende model (zie figuur 2.5). Dit hoofdstuk laat door de geschiedenis van de Metropoolregio zien dat het gehele proces van schaalvernieuwing, zoals in het voorgestelde model is weergegeven, zich moeilijk laat vangen in de periode waarin dit onderzoek plaatsvindt. Het kan jaren duren voordat er een nieuw samenwerkingsverband ontstaat. De reikwijdte van dit onderzoek omvat wel de huidige situatie, of het huidige schaalniveau. Het model op hoofdlijnen vormt de basis voor de vertaling van schaalvernieuwing naar het netwerkperspectief. De verdere conceptualisering van het onderzoek zal zich richten op het in beeld brengen van het huidige schaalniveau van de samenwerking. In dit hoofdstuk kwam de relationele component van schaalniveaus al naar voren: het gaat om de *configuratie* van actoren. Het volgende hoofdstuk zal daarom gericht zijn om het model van schaalvernieuwing uit te breiden met een netwerkcomponent.

Figuur 2.5: model van schaalvernieuwing



3 Schaalvernieuwing in netwerkperspectief

3.1 Inleiding

Het doel van dit hoofdstuk is om het proces van schaalvernieuwing te vertalen in termen van netwerken. Deze worden in het volgende hoofdstuk geoperationaliseerd. De veronderstellingen die in de inleiding genoemd zijn, bestaan uit een aantal concepten die relateren aan de structuur en sturingsvorm van het netwerk. Deze aannames zijn sturend voor de opbouw van dit hoofdstuk. In 3.2 worden de vormen van netwerksturing behandeld, en in 3.3 de netwerkomstandigheden. Vervolgens wordt in 3.4 ingegaan op de concepten in netwerktheorie die kunnen helpen om de abstracte concepten in 3.2 en 3.3 te vertalen naar meetbare begrippen. In de conclusie zal het conceptueel model worden aangevuld met de elementen uit het netwerkperspectief.

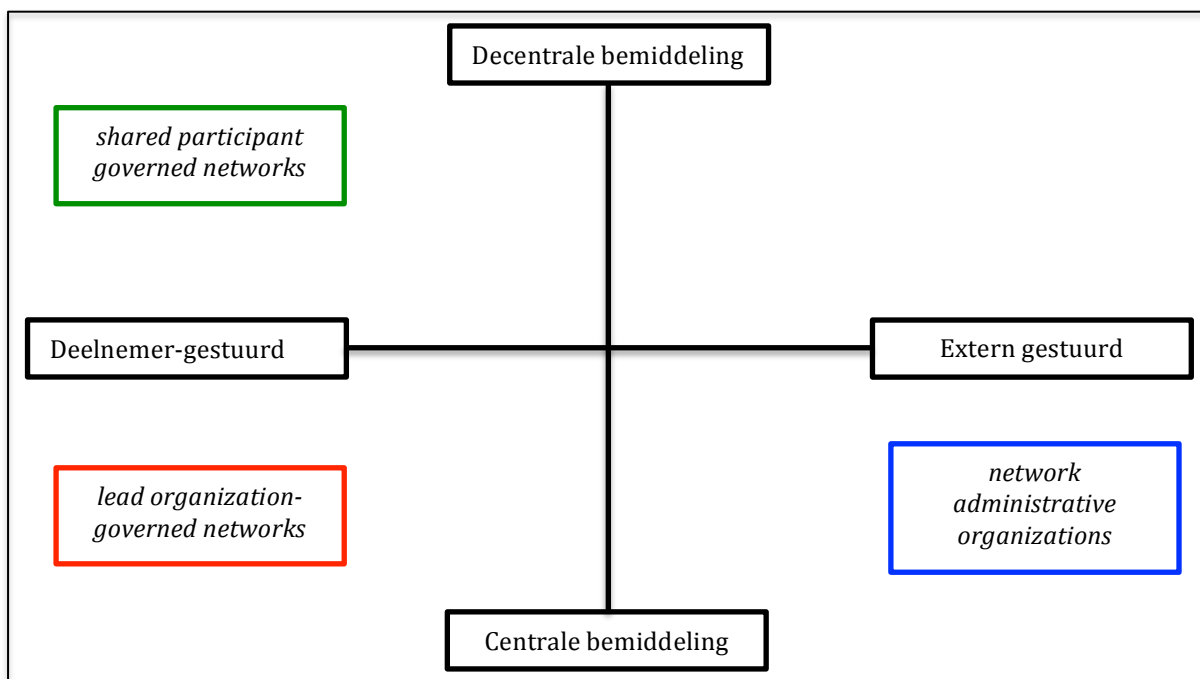
3.2 De vorm van netwerksturing

Het doel van deze paragraaf is om uiteen te zetten welke vormen van netwerksturing van toepassing kunnen zijn op netwerken wiens deelnemers gezamenlijke problemen proberen te adresseren. Provan & Kenis (2007) doen onderzoek naar de manier waarop netwerken functioneren, en onder wat voor voorwaarden netwerken resultaten produceren. In het model dat ook in dit onderzoek wordt gebruikt, beredeneren Provan & Kenis de waarschijnlijkheid van effectiviteit van het netwerk door de vorm van netwerksturing te vergelijken met de omstandigheden van het netwerk. Deze effectiviteit is niet verder gespecificeerd, omdat actoren uiteenlopende doelen kunnen hebben in hun samenwerking. Dunn (2008: 342) stelt dat het belangrijk is om de vraag te stellen: effectiviteit voor wie? Provan & Kenis blijven in hun benadering abstract, en stelt dat effectiviteit is uit te leggen als *“the attainment of positive network level outcomes that could not normally be achieved by individual organizational participants acting independently”* (2007: 230). In het geval van het cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam zou effectiviteit en de gezamenlijke doelen vertaald kunnen worden als het stimuleren van de toegevoegde economische waarde van het cluster logistiek, en het verbeteren van de concurrentiepositie van het cluster ten opzichte van andere, soortgelijke regio's (Amsterdam Economic Board, 2012).

Netwerken en netwerksturing komen in verschillende vormen voor. Netwerken verschillen in het type actoren, de ruimtelijke schaal en de aanwezigheid of afwezigheid van relaties tussen actoren (Kenis & Provan, 2009: 446). Er zijn ten aanzien van de manier van sturing (minstens) drie categorieën of vormen te onderscheiden, die zijn in te delen naar twee dimensies. De eerste dimensie is de mate waarin bemiddeling, *brokerage*, of de aanwezigheid van tussenpersonen is verdeeld tussen de actoren die het netwerk vormen. De relaties of activiteiten waarover deze bemiddeling plaatsvindt verschilt per context van het netwerk. In een sociaal netwerk zijn de relaties bijvoorbeeld vriendschappen, of connecties op LinkedIn. In de context van netwerken die ontstaan om een gezamenlijk probleem op te lossen waarvoor een strategische regionale benadering nodig is, zoals de Metropoolregio Amsterdam, zijn dit netwerktaken. Dit zijn taken die ervoor moeten zorgen dat het netwerk haar doelen behaalt en er effectief wordt samengewerkt, zoals het overleggen over de inhoud van de samenwerking, het organiseren van kennisdeling, en het afstemmen van gebruik van middelen. Een extreem voorbeeld is als alle organisaties in een netwerk een hoge mate van *brokerage* hebben, wat zich vertaalt in een gedecentraliseerd netwerk met een hoge dichtheid van relaties. Er is intensieve samenwerking tussen de partijen, en bijna elke deelnemer is betrokken bij de uitvoering van netwerktaken. Aan de andere kant van het spectrum is het type netwerk waarin slechts één organisatie de rol van bemiddeling over het gezamenlijk handelen inneemt. Dit leidt tot een sterk gecentraliseerd netwerk met een organisatie die sterk de leiding neemt. Tussen deze extremen zijn tussenwegen

uiteraard mogelijk, bijvoorbeeld waarbij een klein aantal organisaties (meer dan één leidende actor) ten opzichte van de andere actoren een centrale rol inneemt. De tweede dimensie van de sturingsvorm is of de netwerktaken in een netwerk door een oorspronkelijke deelnemer van het netwerk wordt uitgevoerd, of door een organisatie die er speciaal voor is opgericht. De eerste van de twee mogelijkheden is dat het netwerk *'participant-governed'* is, de sturing wordt door de één of meer deelnemers zelf georganiseerd. De tweede mogelijkheid is dat er een organisatie wordt opgericht om de organisatie en coördinatie van de netwerktaken op zich te nemen. Dit type organisatie wordt een netwerk-administratieve organisatie genoemd. Deze kan door de deelnemers zelf worden ingesteld, of door een externe partij worden gemandateerd (Provan & Kenis, 2008: 234). Op basis van deze twee dimensies identificeren Provan et al. (2007) grofweg drie vormen van netwerksturing: *'shared participant governed networks'*, *'lead organization-governed networks'* en *'network administrative organizations'*. De effectiviteit van deze vormen van netwerksturing is afhankelijk van een aantal factoren, zoals de mate en verdeling van onderling vertrouwen, het aantal en soorten participanten, de mate van consensus over doelen en de behoefte aan netwerkcompetenties. Figuur 3.1 is een schematische weergave van de vormen van netwerksturing en de corresponderende waarden van de twee dimensies.

Figuur 3.1: schematische weergave vormen van netwerksturing.



Bron: eigen bewerking uit Provan & Kenis, 2007.

De netwerken die door de deelnemers zelf gestuurd wordt is de meest simpele en de meest voorkomende vorm van netwerksturing. De sturing wordt door de deelnemers zelf uitgevoerd, zonder dat er een aparte organisatie voor wordt opgericht. De netwerktaken kunnen zowel formeel worden georganiseerd via vast overleg en door middel van contracten, of meer informeel door ongecoördineerde acties. Taken die moeten worden uitgevoerd om netwerkresultaten te behalen, zoals procesmanagement of het zoeken van investeerders, ligt bij de leden van het netwerk zelf. Het eerste type van het door deelnemers gestuurde netwerk is een gedecentraliseerde vorm, waarbij alle leden in principe gelijkwaardig deelnemen aan de netwerktaken: het zogenaamde *'shared participant governance'*, of gedeelde sturing. De leden van het netwerk zijn allen verantwoordelijk voor de interne zaken van het netwerk, zoals het onderhouden van de

onderlinge relaties, als voor externe zaken, waaronder de relaties onderhouden met groepen als investeerders of overheden. Bij deze vorm is het gebruikelijk dat de deelnemers de belangrijke besluiten gezamenlijk nemen. Een belangrijke factor voor het behalen van netwerkwerkdoelen bij deze vorm is het voldoende aanwezig zijn van commitment, of betrokkenheid van de deelnemers. Alleen als alle deelnemers van het netwerk gelijkwaardig meewerken is er de mogelijkheid om de netwerkdoelen te halen. Een voorbeeld hiervan is een alliantie van bedrijven die samen een product ontwikkelen en allen een essentieel onderdeel ontwikkelen, of een samenwerking tussen enkele gemeenten om een grensoverschrijdend probleem te adresseren (zie figuur 3.2a). Het tweede type door deelnemers gestuurde netwerken zijn de *'lead organization-governed networks'*. Het tegenovergestelde van de vorm met gedeelde sturing, is een vorm waarbij één organisatie door diens middelen en legitimiteit een duidelijk leidende rol heeft (zie figuur 3.2b; Provan & Kenis, 2008: 235). In dit type netwerksturing laat het netwerk een sterk gecentraliseerde en bemiddelde vorm van relaties zien. Netwerktaken liggen vaak bij de leidende actor, en kan hier eventueel middelen voor ontvangen van leden van het netwerk. In dit type sturing zijn de belangrijkste netwerkactiviteiten en beslissingen gecoördineerd vanuit één organisatie. Voorbeelden van dit type netwerken is de Japanse Keiretsu, waarbij één centrale organisatie een omvangrijke keten bedrijven aanstuurt.

De derde vorm van netwerksturing is de *'network administrative organization form of governance'* (NAO). Het idee achter deze vorm is dat een aparte organisatie is opgezet om het netwerk en haar activiteiten te sturen. Netwerkliden interacteren nog steeds met elkaar, maar er is wel sprake van een leidende organisatie (zie figuur 3.2c). De NAO wordt opgericht door de leden van het netwerk zelf, of door een mandaat van een externe partij. De verschijningsvormen van een NAO verschillen. Er kan sprake zijn van één persoon die optreedt als facilitator voor het netwerk, of van een professionele en formele organisatie met een directie en personeel. Dit type organisaties worden opgezet omdat er sprake kan zijn van ingewikkelde sturing of een complex netwerk van spelers, waarbij een NAO kan helpen bij het minder complex maken van sturing, en zo bijdraagt aan de daadkracht van het netwerk.

3.3 Invulling van de netwerkomstandigheden

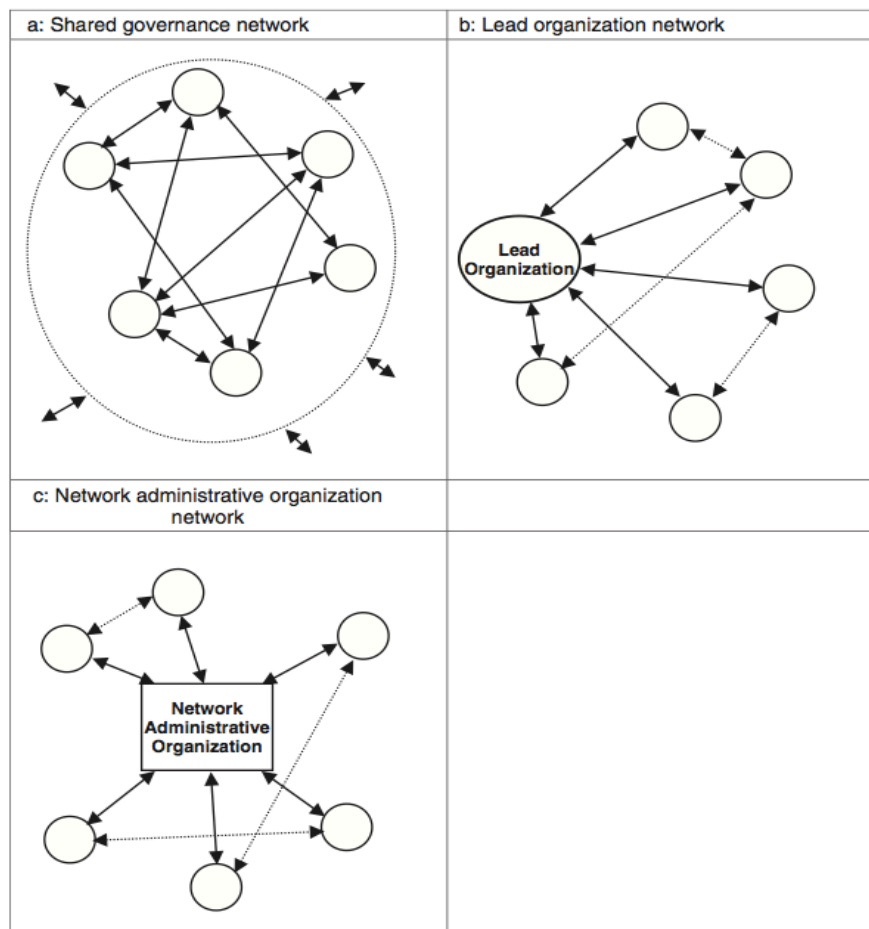
Elke vorm van sturing heeft een ideaaltypische netwerkomgeving waarbij de hoogste waarschijnlijk op effectiviteit van de netwerkdoelen is: vijf voorspellende factoren. In de artikelen van Provan et al., (2007), Provan & Kenis (2008), en Kenis & Provan (2009), evenals andere artikelen die het model gebruiken, worden deze omgevingsfactoren niet verder geconcretiseerd en op empirische wijze toegepast. Bij een omgevingsfactor zoals het aantal netwerkdeelnemers maakt dit weinig uit, maar bij een complex concept zoals vertrouwen is dit problemen voor de verdere onderzoekbaarheid. Het doel van deze paragraaf is om de factoren verder te definiëren. De vijf netwerkfactoren zijn: de verdeling en dichtheid van vertrouwen, het aantal deelnemers in het netwerk, de mate van consensus over doelen, en de netwerktaken die door het netwerk ingevuld moeten worden (zie figuur 3.2 en figuur 3.3).

Figuur 3.2: vormen netwerksturing en relatie met netwerkomstandigheden

Governance Forms	Trust	Number of Participants	Goal Consensus	Need for Network-Level Competencies
Shared governance	High density	Few	High	Low
Lead organization	Low density, highly centralized	Moderate number	Moderately low	Moderate
Network administrative organization	Moderate density, NAO monitored by members	Moderate to many	Moderately high	High

Bron: Provan & Kenis, 2008: 237.

Figuur 3.3: vormen van netwerksturing



Bron: Kenis & Provan, 2009, p. 447

Vertrouwen

De eerste omgevingsfactor die de effectiviteit van de vorm van netwerksturing beïnvloedt is de mate van onderling vertrouwen in het netwerk. Vertrouwen is moeilijk te onderzoeken omdat het vaak een impliciet gegeven is tussen personen en organisaties. Er zijn verschillende conceptualiseringen van vertrouwen, afhankelijk van het type en doel van een relatie (Lee et al., 2012), en afhankelijk van het perspectief van de onderzoeker (Seppänen et al., 2005). Er zijn conceptualiseringen waarbij vertrouwen wordt ingevuld als betrouwbaarheid, integriteit, en vertrouwen gebaseerd op persoonlijke relaties. De verschillen zijn soms in naamgeving, maar soms ook omdat de vertrouwensrelatie in verschillende contexten een ander soort relatie behelst. Volgens Provan & Kenis is een vertrouwensrelatie een bereidheid om kwetsbaarheid te accepteren door met een partner samen te werken, op basis van positieve verwachtingen of de reputatie van de andere actor (2007: 237). Deze definitie bevat een aantal van de veelvoorkomende elementen in de verschillende conceptualiseringen (Seppänen et al., 2007: 253-254). In onderzoek naar gehele netwerken gaat het vooral om de verdeling van vertrouwen in het netwerk, in bijvoorbeeld cliques of mate van centralisatie. De mate waarin actoren elkaar vertrouwen in een netwerk, heeft implicaties voor de doeltreffendheid van de vorm van sturing. Een lage dichtheid van vertrouwen vergroot bijvoorbeeld de waarschijnlijkheid van doeltreffendheid van een netwerk dat meer centraal bemiddeld wordt, door een leidende organisatie. Gedeelde governance zal in een situatie met weinig vertrouwen naar waarschijnlijkheid minder goede resultaten opleveren voor het netwerk als geheel. Hierbij dient genuanceerd te worden dat een hoge of lage mate van vertrouwen niet op zichzelf goed of slecht is voor

een netwerk, maar dat dit afhankelijk is van de vorm van sturing en het doel van het netwerk.

Participanten

Het aantal actoren dat deelneemt in een netwerk is een factor die eisen stelt aan de manier waarop men met elkaar samenwerkt en collectief handelt (Provan & Kenis, 2008: 238). Het aantal actoren heeft sterke repercussies voor de vorm van governance, omdat het aantal mogelijke relaties tussen de actoren onderling exponentieel toeneemt, en op een gegeven moment onhandelbaar voor netwerksturing. De vorm waarin de sturing gedeeld wordt zou onhaalbaar worden in een situatie tussen 10, 20 of nog meer organisaties. De dichtheid van vertrouwen heeft ook effect op het aantal actoren dat optimaal is voor de effectiviteit van sturingsvormen. Gedeelde governance zal bijvoorbeeld meer mensen kunnen faciliteren als deelnemers elkaar in hoge mate vertrouwen. In dit onderzoek zal naast de in Provan en Kenis (2008) beschreven dimensie van het aantal participanten, ook worden gekeken naar de mate van activiteit tussen de participanten. De reden om dit aspect te betrekken komt uit structuren die in netwerken voorkomen, zoals de kern-periferie structuur (Borgatti & Everett, 2009). In een dergelijke structuur kan een verschil zitten tussen de mate van betrokkenheid van actoren. Dit is een nuancerende factor bij de beoordeling in hoe goed een sturingsvorm bij een netwerk past.

Doelconsensus

Doelconsensus is uit te drukken in de mate van heterogeniteit tussen de actoren ten aanzien van doelen op het niveau van individuele organisaties en het netwerk als geheel (Provan & Kenis, 2008: 239). De logica achter doelconsensus is dat consensus zowel kan leiden tot betere prestaties omdat er niet hoeft worden overlegd over de basis, terwijl conflict over doelen ook kan leiden tot vernieuwing of herijking van de doelen. Het is dus niet vanzelfsprekend dat consensus leidt tot de beste resultaten van samenwerking. Een hoge mate van consensus kan bijvoorbeeld leiden tot 'lock-ins'. Te weinig consensus kan daarentegen aanleiding zijn tot het niet beginnen van een samenwerking (Sandström & Rova, 2010). Er is daarnaast verschil tussen individuele doelen en netwerkdoelen, hoewel de verschillen tussen individuele doelen tussen organisaties niet hoeft te leiden tot gebrek aan consensus op netwerkniveau. Een gemeente heeft bijvoorbeeld een ander doel dan een private partij zoals een projectontwikkelaar. Dit verschil hoeft een *gezamenlijk* doel echter niet in de weg te staan.

Er zijn veel verschillende redenen waarom organisaties met elkaar samen gaan werken. In de Metropoolregio gaat men bijvoorbeeld samenwerking om de toegevoegde waarde van de logistiek in de regionale economie te vergroten. Er zijn ook procesgerichte doelen denkbaar, zoals het willen verminderen van onderlinge concurrentie tussen deelnemers van het netwerk. Netwerken waarbij sturing gedeeld zijn naar alle waarschijnlijkheid doeltreffend als de leden elkaar goed kunnen vinden in een gezamenlijke doelstellingen, omdat de steun van alle leden nodig is om de gezamenlijke doelen te bereiken. De vorm van sturing waarbij een enkele actor leidend is, is een mindere mate van doelconsensus genoeg. Hierbij is de houding van de leidende actor vooral belangrijk voor het behalen van netwerkdoelen. De vorm van sturing met een netwerk-administratieve organisatie ligt qua benodigde consensus tussen de twee voorgaande vormen in. De organisatie heet een zekere mate van betrokkenheid nodig heeft om de essentiële taken uit te voeren, en de NAO ontleent diens legitimiteit veelal haalt uit de betrokkenheid en het mandaat van de betrokken actoren.

Noodzaak van de uitvoering van netwerktaken

Hoewel samenwerking in netwerken verschillende doelen kan hebben, staat het vast dat samenwerking plaatsvindt omdat de organisaties in het netwerk samen iets willen

bereiken wat niet individueel kan (Provan & Kenis, 2008: 240). Organisaties zijn onderling afhankelijk om bepaalde taken of acties uit te voeren om de doelen van de samenwerking te bereiken. Hierbij geldt dat hoe meer (verschillende) taken uitgevoerd moeten worden, hoe hoger de eisen aan de sturing van het netwerk. De indicator voor de taken is het gebruik van middelen door de deelnemers. Het type taken is te verdelen naar het doel waarvoor deze worden ingezet: voor de organisatie van de taken van het netwerk zelf (intern), en taken die zijn gericht op partijen buiten het netwerk (extern). Interne netwerktaken zijn bijvoorbeeld het gebruik van middelen om een gezamenlijke strategie te formuleren, procesmanagement uit te voeren, of het organiseren van kennisdeling. Externe netwerktaken zijn taken of acties die zijn gericht op actoren of gebeurtenissen buiten het netwerk, zoals het zoeken van nieuwe leden voor het netwerk, het organiseren van een lobby of het verkrijgen van subsidies. Externe netwerktaken zijn taken of acties die zijn gericht op actoren of gebeurtenissen buiten het netwerk, zoals het zoeken van nieuwe leden voor het netwerk, het organiseren van een lobby of het verkrijgen van subsidies. De doelstellingen van het netwerk en de reden van de samenwerking bepalen de taken die nodig zijn om op netwerkniveau uit te voeren. Niet elke vorm van netwerksturing is geschikt om deze taken op te vangen. Als de taken van een netwerk bijvoorbeeld gecompliceerd of specialistisch zijn, ligt de decentrale sturingsvorm niet voor de hand. Individuele organisaties bezitten mogelijk de vaardigheden niet. Een centrale organisatie of NAO kan dergelijke specialistische taken op zich nemen ten bate van het gehele netwerk.

3.4 Concepten in sociale netwerkanalyse

Sociale netwerkanalyse (SNA) is een theoretisch perspectief over de interacties van actoren en de sociale structuur van groepen mensen of organisaties, evenals een set van methoden en technieken om deze interacties te analyseren (Dempwolf & Lyles, 2012: 4). Netwerken bestaan in essentie uit een verzameling nodes (actoren) en ties (relaties). De netwerkdimensies in deze paragraaf hebben betrekking op het geheel van actoren en relaties. Het doel van deze paragraaf is om de dimensies in sociale netwerktheorie uit te lichten die kunnen worden gebruikt om de structuur van netwerken en de invloeden van ego's te analyseren. Deze dimensies kunnen vervolgens in het volgende hoofdstuk vertaald worden naar meetbare variabelen. De interacties tussen organisaties kunnen op twee niveaus worden beschouwd (Provan et al., 2007: 482). Het eerste niveau is het egocentrische of microniveau, waarbij wordt gekeken naar de posities en relaties van de individuele organisaties in het netwerk. Het tweede niveau is netwerk-omvattend, en richt zich op de gehele structuur van het netwerk om interacties te verklaren. Deze beide perspectieven zijn complementair om een volledig beeld te krijgen van de interacties in een netwerk. De egocentrische benadering voor individuele relaties is nuttig voor de benadering in dit onderzoek omdat het de positie en invloed van individuele actoren, zoals netwerk-administratieve organisaties, kan inschatten. Daarnaast kunnen concepten uit de benadering van het gehele netwerk gebruikt worden om o.a. het type sturingsvorm te onderzoeken.

De theorieën en methoden op het egocentrisch niveau richten zich op de manier waarop de betrokkenheid van een individu of organisatie in een netwerk de uitkomsten en handelingen beïnvloeden (Provan et al., 2007: 484.). De concepten die voor het egocentrisch perspectief worden gebruikt zijn vier maten van *centrality* (Provan et al., 2007: 484). De mate van centralisatie (*centrality*) van actoren heeft betrekking op hoe centraal een node is vergeleken met de rest van het netwerk: de *degree centrality*, *closeness centrality*, *betweenness centrality* en *flow-centrality* of *broker centrality*. De *degree centrality* is de meest simpele vorm van centralisatie. Deze maat geeft de positie van een organisatie weer op basis van het aantal inkomende of uitgaande directe relaties die de organisatie heeft. Op basis van het relatieve aandeel in het gehele netwerk kan ingeschat worden welke organisaties het meest of minst centraal liggen.

Het tweede concept in centralisatie is de *betweenness centrality*. Dit aspect van de relaties beschrijft de positie van een organisatie als 'gatekeeper'. Dit betekent dat veel andere organisaties in het netwerk andere actoren bereiken via de gatekeeper, of die vaak worden gebruikt om naar andere actoren te komen. De *closeness centrality* heeft ook betrekking op de mate van centralisatie van een organisatie, alleen spelen de indirecte relaties ook mee in de score van een organisatie. *Flow centrality* of *broker centrality* gaat over de mate waarin een organisatie een intermediaire rol speelt in het netwerk, en gaten in de structuur van het netwerk overbrugt. Organisaties die dit doen nemen vaak een sterke positie in een netwerk.

De methoden en theorieën voor netwerk op netwerkniveau kunnen vaak helpen om de eigenschappen en karakteristieken van een geheel netwerk te verklaren. De concepten op netwerkniveau zijn de dichtheid van relaties, de mate van clustering of cliques, de afstanden binnen het netwerk, en wat voor structuur het netwerk heeft op basis van de verdeling van relaties, zoals 'small worlds' of kern-periferie verhoudingen (Provan et al., 2007: 485). *Density*, of dichtheid, is de mate van verbondenheid tussen alle actoren in het netwerk. Hierbij geldt dat een hogere mate van verbondenheid niet per se voordelig zijn, omdat dit bijvoorbeeld meer eist van coördinerend vermogen. De mate van clustering (of aanwezigheid cliques) heeft ook betrekking op de mate van verbondenheid, maar gaan specifiek over de (in)directe verbondenheid in het hele netwerk, en of er gefragmenteerde groepen zijn. Het is mogelijk dat door een hoge mate van clustering ook structurele gaten kunnen ontstaan. Het overbruggen van deze holes wordt in sommige onderzoeken verwant aan innovatie of het ontwikkelen van nieuwe ideeën (Sandström & Rova, 2010). Hiervoor is de *flow centrality* in de vorige sectie een indicator. Het derde aspect van de relaties op netwerkniveau zijn de afstanden in het netwerk. De afstand in een netwerk is de afstand tussen twee willekeurige actoren, en hoeveel stappen er nodig zijn om elkaar te bereiken. Een hoge afstand tussen actoren betekent dat er meer intermediaire actoren zijn voordat er een verbinding is. De afstand valt uiteen in twee aspecten: de doorsnede van het netwerk, of langst mogelijke afstand in het netwerk, en de gemiddelde afstand tussen alle actoren. Tot slot is er een aantal typeringen van de structuur van een netwerk die relevant kunnen zijn voor het benoemen van de vorm van sturing: *small worlds*, *preferential attachment*, en kern-periferie verhoudingen. Een small world network is een netwerk waarbij een aantal groepen relatief slecht verbonden actoren met elkaar worden verbonden door een intermediair. Een small-world structuur betekent vaak dat er sprake is van kleine groepen actoren die vooral onderlinge samenwerken, maar er een aantal goed verbonden actoren is die zorgen dat er toch interactie is. Preferential attachment, of cumulatief voordeel, is een eigenschap van een netwerk waarin de positie van nodes met een centrale positie verder wordt verbeterd. De actor in kwestie profiteert van de centrale positie, omdat andere actoren de mate van verbondenheid als toegevoegde waarde voor hun eigen positie beschouwen (Kavassalis et al., 2004). De laatste eigenschap van de structuur van het netwerk is het al dan niet aanwezig zijn van een kern en periferie. Een typische kern-periferie verhouding heeft een tweescheiding tussen een goed verbonden kern tegenover een minder goed verbonden periferie. In de situatie van de samenwerking over het cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam zou een dergelijke verhouding betekenen dat de meeste activiteit tussen een kleine groep organisaties plaatsvindt, en de andere organisaties bij slechts enkele activiteiten of projecten betrokken is.

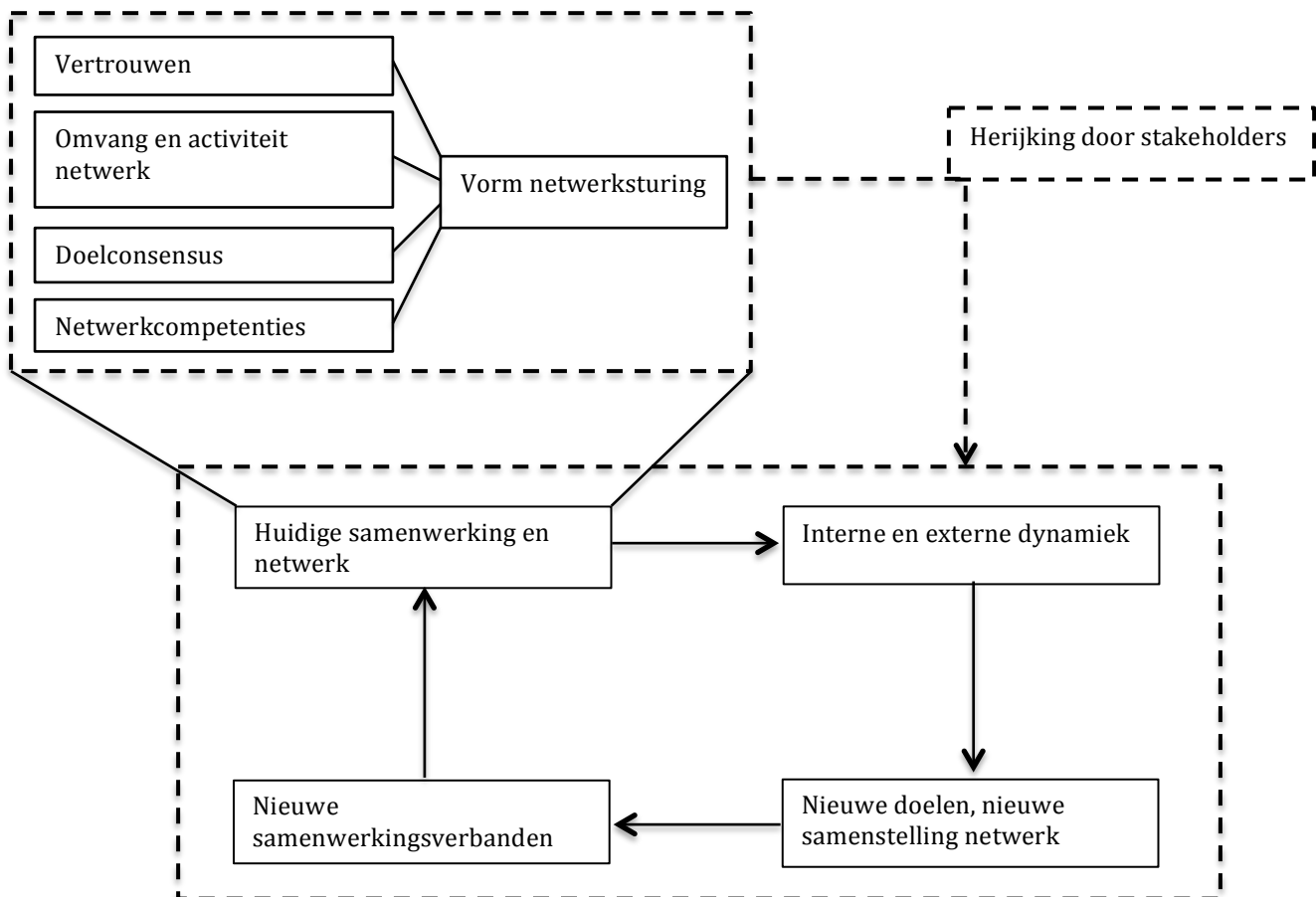
3.5 Conclusie

Het doel van dit hoofdstuk was om het proces van schaalvernieuwing te vertalen in termen van netwerken. Eerst werd beredeneerd welke vormen van netwerksturing er zijn. Bij de analyse zal worden gekeken welke van de drie vormen netwerksturing het beste past bij de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam. Daarna zijn de vijf

omgevingsfactoren ingevuld. Bij de analyse van de resultaten wordt beredeneerd in welke mate de omgevingsfactoren voorkomen in de Metropoolregio Amsterdam. Ten derde is een aantal eigenschappen van netwerken besproken, die bij de verdere uitvoering van het onderzoek de vorm van sturing en netwerkomstandigheden zullen vertalen in variabelen. Op basis van deze concepten is het conceptueel model over schaalvernieuwing aangevuld. Dit model wordt in het volgende hoofdstuk geoperationaliseerd naar variabelenniveau.

Het conceptueel model aan het einde van het vorige hoofdstuk ging over het proces van schaalvernieuwing. Dit hoofdstuk heeft invulling gegeven aan het kwadrant over de huidige samenwerking en configuratie van het netwerk, wat een afspiegeling is van de *'scale of governance'*, het huidige schaalniveau van sturing. Deze schaal verandert omdat politici, beleidsmakers en non-gouvernementele stakeholders zoeken naar het juiste schaalniveau om het probleem te adresseren, met de juiste partners. In termen van het netwerkperspectief wordt de vorm van sturing en de doelen van het netwerk afgestemd op de netwerkomstandigheden. Om het proces van schaalvernieuwing te verbinden aan het netwerkperspectief, wordt het netwerk van de huidige samenwerking en de organisaties die voor de sturing zijn opgericht onderzocht. Dit leidt tot het volgende conceptueel model. Vanaf het blok "huidige samenwerking" wordt ingezoomd op de vorm van netwerksturing en de netwerkomstandigheden. De mate van consistentie is vervolgens een mogelijke reden voor een herijking door stakeholders, weergegeven door de stippellijn. Dit leidt tot "interne en externe dynamiek".

Figuur 3.4: uitgebreid conceptueel model



4 Operationalisering van het netwerkperspectief

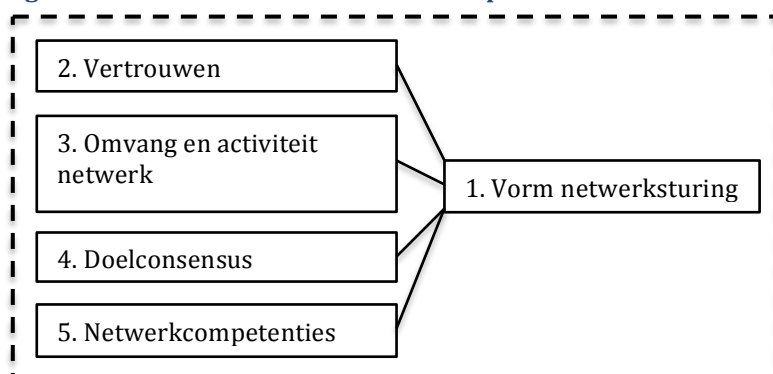
4.1 Inleiding

Het doel van dit hoofdstuk is om de concepten te operationaliseren, en de methoden vast te stellen die worden gebruikt om de data te verzamelen. Ten eerste worden de concepten geoperationaliseerd naar variabele-niveau. Ten tweede wordt een aantal veronderstellingen geformuleerd, die de analyse van de resultaten en de beantwoording van de hoofd- en deelvragen zullen leiden. Ten derde wordt ingegaan op de onderzoeksmethoden. Tot slot wordt ingegaan op de te verwachten betrouwbaarheid en geldigheid van het onderzoek.

4.2 Operationalisering: van concepten naar variabelen

Het doel van dit onderzoek is om het proces van schaalvernieuwing weer te geven in een netwerkperspectief. Dit netwerkperspectief is gedefinieerd als de vorm van netwerksturing, de netwerkomstandigheden en de consistentie tussen de sturingsvorm en netwerkomstandigheden (zie figuur 4.1). Elk van deze concepten wordt in deze paragraaf verder geoperationaliseerd in variabelen.

Figuur 4.1: netwerkonderdeel uit conceptueel model



1. Vorm van netwerksturing

Het doel van dit concept is om op basis van de variabelen te kunnen beredeneren wat voor type sturingsvorm van toepassing is op het netwerk dat zich richt op het cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam. Twee dimensies zijn de indicatie voor het type sturingsvorm: de dichtheid en verdeling van netwerktaken, en of er sprake is van sturing door een deelnemende organisatie of door een speciaal opgerichte of externe organisatie (Provan & Kenis, 2008). De variabelen zijn hetzelfde gedefinieerd als deze dimensies. De activiteiten waarover de bemiddeling of sturing gaat zijn gedefinieerd als netwerktaken: activiteiten die ervoor moeten zorgen dat het netwerk doelmatig is en er effectief wordt samengewerkt, zoals het overleggen over de inhoud van de samenwerking, het organiseren van kennisdeling, en het afstemmen van gebruik van middelen (Klijn & Koppenjan, 2000; Sandström & Carlsson, 2008). Het uitgangspunt is dat er sprake is van een relatie, of *tie*, als de respondent aangeeft dat een organisatie gesprekspartner is over visies, ideeën en plannen in projecten en programma's waarin de organisatie van de respondent deelneemt.

Variabele 1a: dichtheid en verdeling van netwerktaken.

Variabele 1b: interne/externe sturing.

2. *Vertrouwen*

Het doel van de variabelen ten aanzien van vertrouwen is een beeld te schetsen van het vertrouwen tussen de actoren in de Metropoolregio Amsterdam. De eerste stap is om een grove inschatting te maken van de mate van vertrouwen: veel, middelmatig of weinig vertrouwen. De tweede stap is het specificeren van de relaties naar eventuele centrale actoren: een NAO of leidende organisatie, omdat dit een inschatting is van de legitimiteit van een actor. De definitie van vertrouwen die wordt gehanteerd is dat vertrouwen een bereidheid om kwetsbaarheid te accepteren door met een partner samen te werken, op basis van positieve verwachtingen of de reputatie van de andere actor (Provan & Kenis, 2007: 237). Er is sprake van een relatie, of *tie*, als de respondent aangeeft dat hij of zij naar organisatie X toe gaat als hij of zij steun nodig heeft voor een voorstel, of als de respondent een probleem heeft. De variabelen om uiteindelijk een inschatting te maken van het onderling vertrouwen in het netwerk is de dichtheid en wederkerigheid van vertrouwen (Provan & Kenis, 2008). Wederkerigheid of wederzijdsheid is van toepassing als twee partijen elkaar vertrouwen.

Variabele 2a: dichtheid van vertrouwen.

Variabele 2b: wederkerigheid van vertrouwen.

3. *Participanten*

Het aantal actoren dat deelneemt in een netwerk is een factor die eisen stelt aan de manier waarop men met elkaar samenwerkt en collectief handelt (Provan & Kenis, 2008: 238). Het onderliggende concept is de complexiteit en gecompliceerdheid die ontstaat door het aantal participanten: met elke nieuwe actor stijgt het aantal mogelijke verbindingen exponentieel. In dit onderzoek wordt ook de mate van activiteit van de samenwerking meegenomen. Als bijvoorbeeld blijkt dat er sprake is van een 'groot' netwerk (ongeveer > 25 organisaties), maar er zijn slechts sporadische contacten tussen het gros van de actoren, is dit een verdere nuance van de complexiteit. Het gaat er immers om of de activiteiten van het netwerk effectief gestuurd kunnen worden.

Variabele 3a: omvang netwerk.

Variabele 3b: mate van activiteit.

4. *Doelconsensus*

Doelconsensus is uit te drukken in de mate van heterogeniteit tussen de actoren ten aanzien van doelen op het niveau van individuele organisaties en het netwerk als geheel (Provan & Kenis, 2008: 239). Een inventarisatie van beleidsdocumenten heeft drie thema's opgeleverd waarop de doelstellingen van de samenwerking betrekking op hebben. De respondenten zijn vooral gevraagd naar hun mening over de sturing van het netwerk, het samenwerkingsproces tussen overheden, marktpartijen en kennisinstellingen, en de manier van organisatie en draagvlak. De mate van consensus over de stellingen wordt vervolgens uitgedrukt in de overeenstemming of onenigheid van de reacties van de respondenten. Er is sprake van consensus over een bepaald thema als een meerderheid van de respondenten het ergens eens of oneens mee is. Onenigheid is als er evenveel mensen het eens als oneens zijn met stellingen over een thema.

Variabele 4: verdeling van meningen op drie thema's over de inhoud en het proces van samenwerking.

5. *Noodzaak uitvoering van netwerktaken*

De noodzaak van een netwerk om taken uit te voeren de doelen op netwerkniveau te bereiken vergt een inspanning van de deelnemende actoren. De omvang of complexiteit van de activiteiten die nodig zijn om doelen te halen stelt eisen aan de vorm van

netwerksturing die met deze activiteiten om kan gaan. Op basis van de variabelen moet dus een inschatting gemaakt worden van de druk op het netwerk. Er zijn twee variabelen nodig om deze inschatting te maken: de middelen die de netwerkdeelnemers inzetten om de netwerktaken te volbrengen, en de verdeling van de netwerktaken. Op basis van deze twee variabelen kan een inschatting gemaakt worden hoe hoog de noodzaak is voor het netwerk om netwerktaken uit te voeren, en hoe deze zijn verdeeld.

Variabele 5a: middelen die worden ingezet om netwerktaken uit te voeren.

Variabele 5b: verdeling van netwerktaken onder de actoren.

De variabelen leiden bij de analyse tot een conclusie over het concept waarop zij betrekking hebben. Op basis van de conclusies over deze vijf concepten wordt een inschatting gemaakt van de consistentie tussen de sturingsvorm en de netwerk-omstandigheden. De richtlijnen of veronderstellingen om tot een inschatting te komen wordt in 4.3 besproken. Het overzicht van de variabelen is opgenomen in figuur 4.2.

Figuur 4.2: overzicht variabelen.

Concept	Variabele
1. Sturingsvorm	1a: dichtheid en verdeling van netwerktaken.
	1b: interne/externe sturing.
2. Vertrouwen	2a: dichtheid van vertrouwen.
	2b: wederkerigheid van vertrouwen.
3. Participanten	3a: omvang netwerk.
	3b: mate van activiteit.
4. Doelconsensus	4: verdeling van meningen op vijf thema's over de inhoud en het proces van samenwerking.
5. Behoeft netwerk	5a: middelen die worden ingezet om netwerktaken uit te voeren.
	5b: verdeling van netwerktaken onder de actoren.

4.3 Veronderstellingen: van variabelen naar concept

Het doel van deze paragraaf is om een aantal richtlijnen of veronderstellingen te formuleren om tot een onderbouwd antwoord op de deelvragen en hoofdvraag te komen. De veronderstellingen zijn in drie categorieën verdeeld, corresponderend met de betreffende hoofd- of deelvraag. De eerste categorie veronderstellingen zijn overgenomen van Provan & Kenis (2007: 241). Zij hebben vier veronderstellingen geformuleerd waarmee de relatie tussen sturingsvorm en de netwerkfactoren getoetst kan worden. Deze stellingen zijn uitgangspunten om de consistentie tussen sturingsvorm en netwerkfactoren in te schatten.

Veronderstelling 1a: hoe groter de inconsistentie tussen netwerkfactoren en een sturingsvorm, hoe minder waarschijnlijk het is dat deze vorm geschikt is om de netwerkdoelen te halen.

Veronderstelling 1b: gedeelde netwerksturing zal het meest effectief zijn om doelen op netwerkniveau te behalen als vertrouwen breed is verdeeld tussen actoren (hoge dichtheid en gedecentraliseerd), als er relatief weinig deelnemers zijn, als de mate van consensus hoog is, en als de behoefte voor netwerktaken laag is.

Veronderstelling 1c: sturing door een leidende organisatie is waarschijnlijk het meest effectief om doelen op netwerkniveau te behalen als vertrouwen niet breed gedeeld wordt (lage dichtheid, hoge mate van centralisatie), als er relatief middelveel aantal deelnemers zijn, als consensus over doelen middel tot laag is, en als de behoefte aan netwerktaken middel is.

Veronderstelling 1d: sturing door een NAO zal het meest effectief zijn om doelen op netwerkniveau te behalen als vertrouwen middelhoog en breed is

(middelhoge dichtheid), als er een middelhoog aantal deelnemers zijn, als consensus relatief hoog is, en als de behoefte aan netwerktaken hoog is.

De tweede categorie veronderstellingen is opgesteld om te toetsen of de samenstelling en sturing van het netwerk een geldige representatie is van de *'scales of governance'*. Deze zijn gebaseerd op de bronnen die ook in paragraaf 2.4 worden gebruikt om het huidige schaalniveau weer te geven.

Veronderstelling 2a: het netwerkperspectief is een geldige representatie van het schaalniveau als het een weergave is van sociale strategieën en de verhoudingen van controle en macht.

Veronderstelling 2b: het netwerkperspectief is een geldige representatie van een schaalniveau als het ruimtelijk gedrag van mensen of organisaties op basis van hun economisch, sociaal of politiek activiteit wordt weergegeven.

De derde categorie van veronderstellingen is opgesteld om te toetsen of het netwerkperspectief een geldige weergave is van het *proces* van schaalvernieuwing. Waar veronderstellingen 2a en b zijn gericht op het huidige schaalniveau, zijn de veronderstellingen 3a, b en c gericht op het proces:

Veronderstelling 3a: het netwerkperspectief is een geldige representatie van het proces van schaalvernieuwing als het de her-configuratie van de machtsrelaties tussen de actoren kan weergeven.

Veronderstelling 3b: het netwerkperspectief is een geldige representatie van het proces van schaalvernieuwing als het de diversificatie van actoren weer kan geven.

Veronderstelling 3c: als leden van het netwerk de consistentie tussen de vorm van netwerksturing en de netwerkomstandigheden zien als een probleem, wordt door actoren gezocht naar een nieuwe configuratie of samenwerkingsverband.

4.4 Van netwerkenquête tot brononderzoek

Het doel van deze paragraaf is om de uitvoering van de methoden aan de variabelen te koppelen, en de methodologische keuzes toe te lichten. De variabelen verschillen van elkaar door de aard van de informatie die nodig is: de sturingsinteracties en vertrouwensrelaties zijn relationeel van aard, terwijl de behoeften van het netwerk beleidsinhoudelijk zijn. Deze diversiteit vraagt om verschillende methoden, er zijn in dit onderzoek drie gebruikt: een netwerkenquête met stellingen; brononderzoek voor de inventarisatie van actoren, doelen en netwerktaken; en een interview om een aantal vragen naar aanleiding van de resultaten te beantwoorden.

Figuur 4.3: methodologische keuzen

Variabele	Onderzoeksmethode
1a: dichtheid en verdeling van netwerktaken	Netwerkenquête
1b: interne/externe sturing	Netwerkenquête / bronnen
2a: dichtheid van vertrouwen	Netwerkenquête
2b: wederkerigheid van vertrouwen	Netwerkenquête
3a: omvang netwerk	Inventarisatie actoren / Netwerkenquête
3b: mate van activiteit	Netwerkenquête
4: verdeling van meningen op drie thema's over de inhoud en het proces van samenwerking.	Stellingen in netwerkenquête
5a: middelen die worden ingezet om netwerktaken uit te voeren.	Stellingen in netwerkenquête / bronnen
5b: verdeling van netwerktaken onder de actoren.	Stellingen in netwerkenquête / bronnen

Netwerkenquête met stellingen

De netwerkenquête bestaat uit twee delen: een aantal vragen en stellingen ten aanzien van de vijf eerder genoemde thema's, en een vragenlijst over de interactie en vertrouwen met andere leden van het netwerk. De enquête wordt ingeleid en uitgelegd door een brief (bijlage 1). In de begeleidende brief is getracht een duidelijk beeld te scheppen voor de respondent over wat precies wordt onderzocht, wat van de respondent wordt gevraagd en naar welke periode wordt gerefereerd. Alvorens de brief naar de respondent wordt verstuurd, is eerst telefonisch contact geweest met de contactpersoon. Het eerste deel van de enquête is een vragenlijst over interacties. Dit is een lijst van organisaties in de Metropoolregio Amsterdam met twee kolommen: één vraag over netwerktaken en één vraag over vertrouwen. De respondenten geven met een kruisje aan met welke organisatie, met welke frequentie contact is, en wie zij vertrouwen. De lijst van organisaties is opgesteld op basis van een inventarisatie van de onderzoekspopulatie (zie sectie *brononderzoek*). Het tweede deel over de vijf thema's die de basis zijn voor de variabele over consensus is een lijst met stellingen waar de respondent aangeeft in hoeverre hij of zij het met die stelling eens of oneens is. Hiervoor wordt een vijf-punt Likert-schaal gebruikt.

Alvorens de enquête wordt verstuurd, wordt eerst telefonisch contact opgenomen met de contactpersoon in kwestie. Ervaring leert dat deze benadering een betere respons oplevert. Na een week worden respondenten herinnert aan het onderzoek. Bij de respondenten wordt aangenomen dat zij hun organisatie moeten vertegenwoordigen, en moeten handelen namens hun organisatie.

Bij het afnemen van de enquête en de verwerking van de data zijn de volgende stappen genomen:

1. Telefonisch contact opnemen met de respondenten. Bij geen gehoor wordt een voicemail ingesproken en bij herhaaldelijk missen is een e-mail gestuurd.
2. Rechtstreeks na het eerste contact is de netwerkenquête verstuurd, na een mondelinge uitleg en bij voldoende interesse.
3. Bij de ontvangst van een ingevulde netwerkenquête werd een aantal stappen ondernomen om de data te verwerken:
 - a. Algemene gegevens van de respondent worden ingevoerd in de *attribute database*.
 - b. De relaties die de respondent aangeeft te onderhouden wat betreft netwerktaken worden in de Excel database nummer 1 bijgehouden.
 - c. De relaties die de respondent aangeeft te hebben ten aanzien van vertrouwen worden in de Excel database nummer 2 bijgehouden.
 - d. De antwoorden op de stellingen worden bijgehouden in de database in SPSS.
4. In voorbereiding van de verdere presentatie van de resultaten is een aantal bewerkingen uitgevoerd op de data:
 - a. De database voor netwerktaken is symmetrisch gemaakt: als één respondent aangeeft contact te hebben met een andere, maar de andere respondent niet wederzijds, wordt uitgegaan dat de relatie wederzijds is.
 - b. Deze bewerking is niet uitgevoerd voor de database vertrouwen, omdat variabele 2b specifiek gaat over wederkerigheid. Deze data gaat verloren als de database symmetrisch zou worden gemaakt.
 - c. De stellingen in SPSS zijn gegroepeerd naar thema, zodat de analyse gemakkelijk kon worden uitgevoerd. Dit heeft geen effect op de data, maar is slechts een kwestie van gemak.

Brononderzoek

De doelen van het brononderzoek zijn om de actoren van de onderzoekspopulatie te vinden, de doelen van de samenwerking te inventariseren omwille van de stellingen in de netwerkenquête, en de interne en externe netwerktaken te verzamelen.

De onderzoekspopulatie voor dit onderzoek zijn de organisaties die samenwerken om, breed gesteld, het logistieke cluster in de Metropoolregio Amsterdam te verbeteren. Logistiek kan op verschillende manieren worden gedefinieerd. In brede zin is logistiek de verplaatsing van mensen en goederen, en alle organisatie daarvan. Deze definitie kan echter tot verwarring leiden bij de respondenten, omdat logistiek door het economische cluster zelf wordt gedefinieerd als:

- Infrastructuurontwikkelaars, beheerders en exploitanten (havens, luchthavens);
- Vervoerders (luchtvaartmaatschappijen, spoorwegen, binnenvaart, wegvervoer)
- Expediteurs (organiseren van de logistiek, het opbouwen en afbreken van ladingeenheden)
- Afhandelaars (laden en uitladen van goederen, opbouwen/afbreken van ladingeenheden)
- Distributiecentra (zowel third party logistics – 3PL, als “eigen beheer”)
Producenten, toeleveranciers en handelsbedrijven

(Amsterdam Economic Board, 2012: 8)

Deze organisaties zijn echter niet zelf bezig met het beleid voor het cluster logistiek. Beleid wordt gemaakt door overheden (nationaal, provinciaal en lokaal), de samenwerkingsverbanden tussen overheden onderling, met partijen die de markt vertegenwoordigen, en overige non-government stakeholders zoals onderzoeksinstituten en maatschappelijke actoren. De selectie van organisatie wordt gemaakt door te zoeken in beleidsdocumenten van samenwerkingsverbanden of belangenverenigingen (Amsterdam Logistics Board, Metropoolregio Amsterdam en Amsterdam Airport Area), en in programma's of projecten die verbonden zijn aan één van de samenwerkingsverbanden (ACT, SMASH, REVS, e.a.). Deze selectie produceert een lijst met circa 60 organisaties, die als bijlage 2 is opgenomen. Binnen deze organisaties is gezocht naar de dossierhouder van de logistiek of regionale samenwerking. De specifieke contactpersonen zijn gevonden door te zoeken in:

- Websites, beleidsdocumenten en strategieën van belangenverenigingen en samenwerkingsverbanden;
- Interne customer relation management systeem van SADC;
- Kennis van medewerkers bij SADC, ACT en AAA.

De publicaties de bovenstaande organisaties zijn gebruikt voor de inventarisatie van doelen en netwerktaken.

Interview

Het doel van het extra ingelaste interview is om duiding te geven aan een aantal opvallende zaken na het netwerksurvey. Tegelijkertijd was het interview een gelegenheid om te vragen of de respondent de situatie in de resultaten herkent. Een lijst met topics staat in bijlage 3.

4.5 Betrouwbaarheid en geldigheid

Het doel van deze paragraaf is het inschatten van de betrouwbaarheid en de geldigheid van het onderzoek. Een betrouwbaar onderzoek is controleerbaar en inzichtelijk, en een geldig onderzoek heeft een passende onderzoeksopzet, is overdraagbaar naar soortgelijke situaties en gebruikt de juiste methoden.

Betrouwbaarheid

Een betrouwbaar onderzoek betekent dat de metingen controleerbaar en inzichtelijk zijn, en het meetinstrument nauwkeurig is. De metingen van dit onderzoek, de netwerkenquête, het brononderzoek en het interview, zijn allen volledig beschikbaar op aanvraag. De enquêtes zijn geanonimiseerd, maar kan indien mogelijk terug worden geleid naar de respondent. De bronnen van het bronnenonderzoek zijn allen digitaal beschikbaar, en er is in de tekst verwezen naar het document in kwestie. Het interview is opgenomen en woordelijk uitgeschreven. Een nauwkeurig meetinstrument meet consistent dezelfde resultaten. Hoewel dynamiek inherent is aan sociale relaties, is het belangrijk dat elke keer dezelfde soort relatie wordt gemeten. Voor dit onderzoek is getracht het type relatie voor de sturingsvorm duidelijk te definiëren voor de respondent. De respondenten reageerden positief op de definitie. De vraag om aan te geven bij wie steun wordt gezocht is misschien moeilijker te reproduceren, omdat dit meer afhankelijk is van interpretatie van de respondent. De meeste stellingen zijn op positieve en negatieve manier geformuleerd, als controle of de antwoorden consistent zijn. De conclusie is dat de methoden en resultaten betrouwbaar zijn, met een kanttekening dat de metingen van vertrouwen mogelijk moeilijk te reproduceren zijn.

Geldigheid:

De geldigheid van het onderzoek is de mate waarin de onderzoeksopzet geschikt is om een antwoord te vinden op de onderzoeksvraag, hoe goed de resultaten overdraagbaar zijn naar vergelijkbare situaties, en hoe goed de verzamelde gegevens en conclusies een geldige weergave zijn van het fenomeen in de praktijk. De onderzoeksvraag gaat over de consistentie van vorm van netwerksturing en de omstandigheden van het netwerk, en tracht hiermee het proces van schaalvernieuwing op een andere manier te bekijken. De relationele aard van de constructie van schaal maakt een netwerkperspectief, de analyse van relaties, een geschikte onderzoeksopzet. Echter, het proces van schaalvernieuwing kan jaren duren, waardoor de hoofdvraag beantwoord moet worden met behulp van literatuur over de regionale samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam. De mate van overdraagbaarheid of generaliseerbaarheid tussen type beleidsvelden is bij onderzoek naar netwerken een aandachtspunt, omdat de problematiek waar de netwerken mee te maken hebben verschillend (Isett et al, 2011: 166). De suggestie van dit onderzoek is dus niet om de resultaten naar elk type proces van schaalvernieuwing te exporteren, bijvoorbeeld administratieve regio's voor politieoptreden, omdat de logistiek in de Metropoolregio Amsterdam een specifieke ruimtelijke situatie is. De onderzoeksopzet zelf, dus niet de resultaten, is theoretisch gezien overdraagbaar naar andere regio's omdat het een ander perspectief is op een vraagstuk. Het doel van dit onderzoek is om te kijken of het een valide perspectief is voor het vraagstuk van schaalvernieuwing. De abstractiegraad maakt het moeilijk om de resultaten direct te relateren aan de dagelijkse realiteit van de respondenten. De resultaten zijn aan de andere kant echter wel herkend in het diepte-interview. Het proces van schaalvernieuwing speelt over enkele jaren, en is in korte tijd dus moeilijk herkenbaar. Een laatste aandachtspunt is hoe is omgegaan met multidimensionale concepten zoals vertrouwen of consensus. Vertrouwen is theoretisch gezien een complex concept, dat een verschillende betekenis heeft in verschillende situaties. Uiteindelijk is gekozen voor een praktische invulling van vertrouwen. De verwachting is dat deze interpretatie van vertrouwen aan sluit bij de leefwereld van de respondenten. In het diepte-interview werd aangegeven dat er weinig wordt gepraat over onderwerpen als 'vertrouwen', maar dat de definitie van dit onderzoek wel in de buurt kwam van hoe men dagelijks samenwerkt. Een afsluitende opmerking over de resultaten van het onderzoek, is dat ik met realiseer dat ik door mijn stage bij SADC mogelijk bevooroordeeld ben door de nut en noodzaak van de rol van SADC. Echter, de respondenten zijn verder de dossierhouder van regionale samenwerking bij hun organisatie, of als directeur of bestuurder betrokken.

5 Resultaten

5.1 Inleiding

Het doel van dit hoofdstuk is om de resultaten van het onderzoek te ordenen, zodat uitspraken kunnen worden gedaan over vorm van netwerksturing en de netwerkomstandigheden. Paragraaf 5.2 is een overzicht van de verzamelde gegevens en hoe het afnemen van de enquêtes is verlopen. In paragraaf 5.3 worden de gegevens uit de netwerkenquête over de netwerktaken en de relaties tussen de actoren geordend. In 5.4 worden de resultaten ten aanzien van de onderlinge steun gepresenteerd. In §5.5 komen de stellingen ten aanzien van beleid en proces in de metropoolregio aan bod. De rollen en activiteiten die de betrokken organisaties uitvoeren is gepresenteerd in §5.6. In de conclusie worden de meest opvallende bevindingen over resultaten gedeeld.

5.2 Overzicht resultaten en procedure

De beleidsambities van samenwerkingsverbanden zoals de Metropoolregio Amsterdam en de Amsterdam Economic Board sturen op een mix van verschillende organisaties (overheden, marktpartijen & kennisinstellingen). De respons sluit aan bij deze mix, en bestaat uit verschillende type organisaties: overheid, markt en kennisinstellingen (zie figuur 5.1). De cel-vulling is met deze respons en verdeling onvoldoende om per type organisatie statistisch onderbouwde uitspraken te doen. De functies die de respondenten in hun organisatie vervullen zijn vooral als directeur, coördinator of manager regionaal beleid, beleidsadviseur of ambtelijk hoofd. De personen die hebben gereageerd hebben zelf aangegeven het aanspreekpunt voor logistiek of regionale economische ontwikkeling te zijn.

Figuur 5.1: verdeling respons naar type organisatie.

Type organisatie	Aantal	Percentage
Overheid	12	38%
Markt	11	34%
Samenwerkingsverband	3	9%
Overheidsbedrijf	3	9%
Kennisinstelling	3	9%
Totaal	32	100%

Van de 47 benaderde organisaties hebben 32 organisaties de enquête ingevuld, een respons van 68%. De non-respons bestaat uit een aantal relatief grote organisaties. Gemeente Amsterdam en de verschillende benaderde diensten hebben niet gereageerd. Het bleek moeilijk te zijn om ingangen te vinden. Bij universiteiten was het lastig een persoon te vinden die over de logistiek in de Metropoolregio meepraat. Uiteindelijk is een contactpersoon gevonden bij de VU, maar heeft de enquête niet ingevuld. Echter, andere grote organisaties zoals Schiphol Group waren geen probleem, door goede contacten bij het stageadres SADC. Het onderzoek mist een aantal naar verwachting centrale actoren: de Haven van Amsterdam, gemeente Amsterdam en haar diensten, en de organisatie Metropoolregio Amsterdam. Een deel van de non-respons wordt ondervangen door de respons ten aanzien van netwerken te spiegelen. Dit betekent dat als respondent X aangeeft met organisatie Y wekelijks contact te hebben, dat er is uitgegaan van een wederzijdse relatie. Hierbij wordt geen nieuwe data gecreëerd, maar neemt de cel-vulling ten behoeve van analyses wel toe. Dit is een gebruikelijke procedure bij netwerkonderzoek, zoals ook wordt uitgelegd door Nyblom et al (2003). De organisatie die stakeholder is in de regionale logistiek wordt steeds vertegenwoordigd door één respondent. Deze vertegenwoordiging van een organisatie door één persoon is in veel sociale wetenschappen een methodologisch obstakel. Een definitieve oplossing binnen de beperkingen van tijd en budget is nauwelijks mogelijk,

en er wordt vaak gezocht naar een pragmatische oplossing (voor meer over deze discussie, zie Provan et al., 2007). De pragmatische oplossing voor dit onderzoek is het vinden van een centrale of coördinerende persoon binnen de organisatie, dit is in bijna alle gevallen met zekerheid gelukt. Samenvattend is de respons een voldoende vertegenwoordiging van het beleidsnetwerk in de Metropoolregio Amsterdam. De afwezigheid van een aantal naar verwachting belangrijke actoren betekent dat de data minder sterk is, maar naar verwachting voldoende om verder uitspraken te doen over de sturingsvorm en netwerkomstandigheden in de regio.

5.3 Netwerktaken en relaties in de Metropoolregio Amsterdam

Het doel van deze paragraaf is om de resultaten ten aanzien van de netwerktaken en onderlinge relaties in de Metropoolregio Amsterdam te ordenen. De respondenten is gevraagd wie hun gesprekspartners zijn op gebied van het formuleren van visie, delen van ideeën, het maken van plannen en het nemen van besluiten, ten aanzien van samenwerking rond het cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam. Bij het invullen brengen de respondenten zelf onderscheid aan in de frequentie van het contact: wekelijks, maandelijks of slechts enkele malen per jaar. In deze paragraaf worden de resultaten besproken uit de twee niveaus van netwerken: op het niveau van individuele organisaties, en op het niveau van het gehele netwerk.

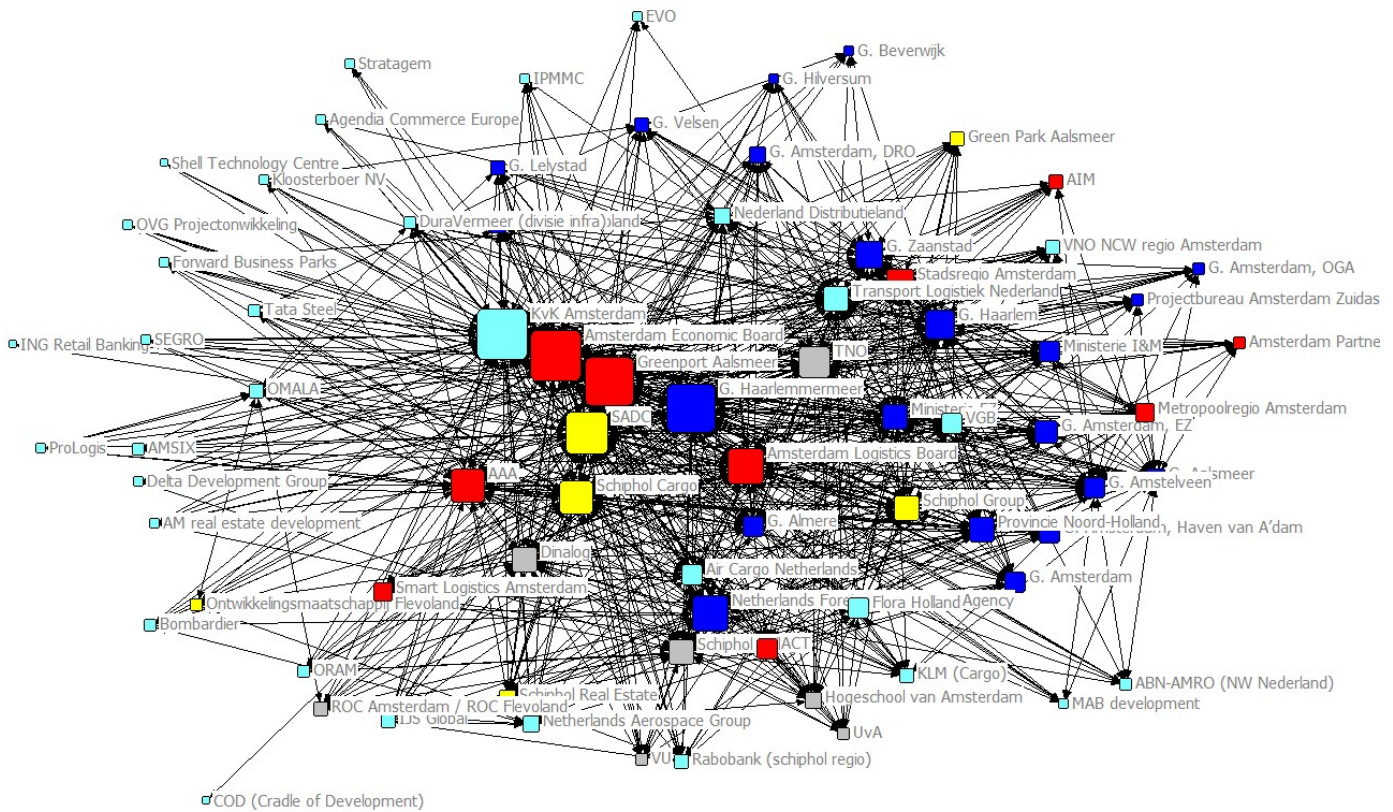
Het eerste niveau van het netwerk dat wordt besproken is het egocentrische niveau, of op niveau van de individuele organisaties. De resultaten op dit niveau laten zien welke spelers het meest centraal in het netwerk liggen. Dit niveau bestaat uit vier maten van centralisatie: de degree centrality, betweenness centrality, closeness centrality, en flow centrality. De degree centrality is het aantal relaties van een organisatie, dus hoe goed andere actoren in het netwerk de organisatie in kwestie direct kunnen bereiken. Een organisatie met meerdere relaties is vaak minder afhankelijk van de individuele partners bij het vervullen van de behoeften van samenwerking. Er zijn tien organisaties die het meest gecentraliseerd zijn, zoals te zien is in figuur 5.2. Er is geen duidelijke *natural break* te herkennen in de uitkomsten: er is geen afgebakende kopgroep ten opzichte van de rest van de organisaties. De vijf meest centraal gelegen organisaties (Greenport Aalsmeer, de Amsterdam Economic Board, KvK Amsterdam, en SADC) zijn organisaties die zich primair richten op de regionale samenwerking. Figuur 5.3 is een grafische weergave van het netwerk, waarbij het relatieve aandeel van de *degree* de omvang van de *node* bepaalt.

Figuur 5.2: top 10 meest centrale organisaties, degree centrality.

	Degree*
Amsterdam Economic Board	53.9
KvK Amsterdam	53.5
G. Haarlemmermeer	50.9
Greenport Aalsmeer	50.4
SADC	43.0
Amsterdam Logistics Board	35.1
Netherlands Foreign Investment Agency	34.6
Schiphol Cargo	33.3
AAA	32.0
TNO	31.1

*genormaliseerd

Figuur 5.3: degree centrality van organisaties.



De tweede maat, betweenness centrality, is de waarschijnlijkheid dat organisatie X de meest directe route is tussen organisaties Y en Z. Organisaties met een hoge betweenness centrality zijn vaak belangrijke actoren, omdat informatie of kennis vaak via deze organisatie komt. Voor dit onderzoek betekent een hoge betweenness centrality dat de organisatie in kwestie bij veel netwerkraken is betrokken. Vier organisaties vormen een kopgroep in de mate van betweenness centrality: SADc, Greenport Aalsmeer, de Amsterdam Economic Board en de KvK Amsterdam (figuur 5.4). Deze groep vormt een *natural break* met de rest van de organisaties. Figuur 5.3 is een grafische weergave van de mate van betweenness centrality.

Figuur 5.4: top 4 meest centrale organisaties, betweenness centrality.

	Betweenness*
SADc	12.6
Greenport Aalsmeer	12.0
Amsterdam Economic Board	11.6
KvK Amsterdam	10.2

*genormaliseerd

De derde maat van centralisatie, closeness centrality, is de afstand van actor X naar alle andere actoren in het netwerk. De afgeleide van deze maat is de snelheid waarmee middelen en informatie zich kunnen verspreiden vanuit de betreffende actor. De gemiddelde afstand tussen alle actoren in het hele netwerk is een indicator voor de snelheid waarmee kennis en middelen in het gehele netwerk kunnen worden gedeeld. In het cluster logistiek is het merendeel van de organisaties nauw met elkaar verbonden: het netwerk heeft een closeness centralisatie van 77,8%. Dit betekent over het netwerk als geheel 'dicht' bij elkaar staat wat betreft netwerktaken. Organisaties weten elkaar dus goed te vinden als gesprekspartner. Vier organisaties nemen een duidelijke koppositie: Greenport Aalsmeer, Amsterdam Economic Board, KvK Amsterdam en SADc (zie figuur 5.6). De organisaties met een hoge closeness centrality kunnen worden

form of governance' gedijd beter in een netwerk met een hoge dichtheid, omdat het onderling overleg van alle deelnemers belangrijk is voor het bereiken van netwerkdoelen.

Figuur 5.10: statistieken van het gehele netwerk.

Dichtheid	0.278
Gewogen clustercoëfficiënt	0.799
Gemiddelde afstand	1.73
Standaardafwijking afstand	0.45
Diameter	3

De tweede maat van de structuur van het gehele netwerk is de mate van clustering. De clustercoëfficiënt van een actor is de mate waarin de actor vooral met de nabijgelegen actoren gesprekspartner is. 'Nabijgelegen' in een netwerk betekent dat een groep actoren een clique vormen, en minder relaties heeft met de rest van het netwerk. In het geval dat een groep nodes perfect met elkaar in verbinding staat, is er sprake van een clique. Een hoge clustercoëfficiënt betekent dat het waarschijnlijk is dat er een hoog aantal cliques of bijna-cliques bestaan. Een netwerk met een hoge clustercoëfficiënt zal veel cliques hebben, waardoor groepen actoren minder snel gesprekspartner van elkaar zijn. De (gewogen) cluster-coëfficiënt is 0,799 (zie figuur 5.9). Deze gewogen coëfficiënt wordt gebruikt omdat de relaties in dit netwerk een waarde of gewicht hebben. De hoge clustercoëfficiënt voor het netwerk rond het cluster logistiek betekent dat het netwerk neigt naar de aanwezigheid van cliques.

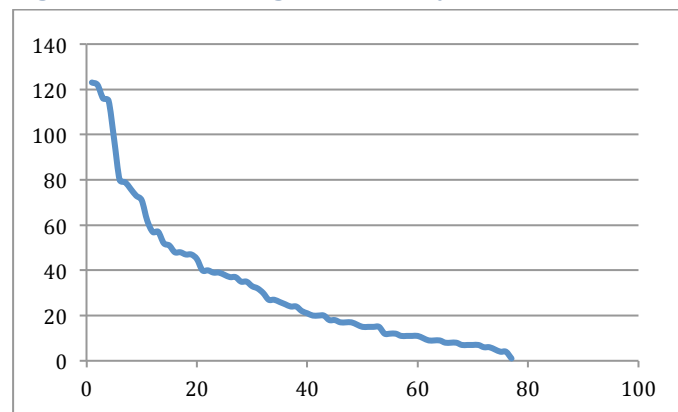
De derde maat van de structuur van het netwerk als geheel is afstand. De afstand in een netwerk is de afstand tussen twee willekeurige actoren, en hoeveel stappen er nodig zijn om elkaar te bereiken. Een hoge afstand tussen actoren betekent dat er meer intermediaire actoren zijn voordat er een verbinding is. De afstand valt uiteen in twee aspecten: de doorsnede van het netwerk, of langst mogelijke afstand in het netwerk, en de gemiddelde afstand tussen alle actoren. In het netwerk van het cluster logistiek is de gemiddelde afstand klein: gemiddeld heeft een willekeurige organisatie 1,7 stappen nodig om elke willekeurige andere organisatie te bereiken. De diameter bevestigt dit: de langst mogelijke route tussen organisaties is slechts drie stappen. Gezien de 70 actoren die in de berekeningen zijn meegenomen, is dit een bijzonder lage score. Dit betekent dat er goed functionerende intermediairs aanwezig zijn.

De laatste maat op het netwerkniveau is de algehele structuur van het netwerk. Er is gekeken of er sprake is van een 'small world network', 'preferential attachment', of een kern-periferiestructuur. Een small world network is een netwerk waarbij een aantal groepen relatief slecht verbonden actoren met elkaar worden verbonden door een intermediair. Een small-world structuur betekent vaak dat er sprake is van kleine groepen actoren die vooral onderlinge samenwerken, maar er een aantal goed verbonden actoren is die zorgen dat er toch interactie is. Een eigenschap van een small-world network is dat een hoge clustercoëfficiënt heeft, maar een lage gemiddelde afstand door de aanwezigheid van intermediairs. Het netwerk van het cluster logistiek lijkt te voldoen aan de eigenschappen van een small world network. Dit betekent dat hoewel er waarschijnlijk sprake is van clique-vorming, de actoren alsnog gemakkelijk met andere cliques verbonden worden.

Preferential attachment, of cumulatief voordeel, is een eigenschap van een netwerk waarin de positie van nodes met een centrale positie verder wordt verbeterd. De actor in kwestie profiteert van de centrale positie, omdat andere actoren de mate van verbondenheid als toegevoegde waarde voor hun eigen positie beschouwen (Kavassalis et al., 2004). Dit cumulatieve voordeel van een actor in een netwerk kan voor dit onderzoek beschouwd worden als het aanwezig zijn van een organisatie waarmee men

vaak samenwerkt. De eigenschap van cumulatief voordeel in een netwerk is dat de verdeling van de *degree* is te tekenen in een afnemend negatieve lijn, met een 'korte kop' en een 'lange staart' (Vazquez, 2003). De verdeling van de *degree* in het cluster logistiek lijkt aan dit type curve te voldoen (zie figuur 5.11). De curve heeft een korte kop en een lange staart. Dit betekent dat er een klein aantal actoren is die vaak als partner dienen voor een groot aandeel van de actoren in het netwerk. Cumulatief voordeel komt vaak voor in small world netwerken, omdat de intermediairs veel worden benaderd door andere actoren.

Figuur 5.11: curve degree centrality.



Horizontale as: nummer organisatie, verticale as: aantal relaties.

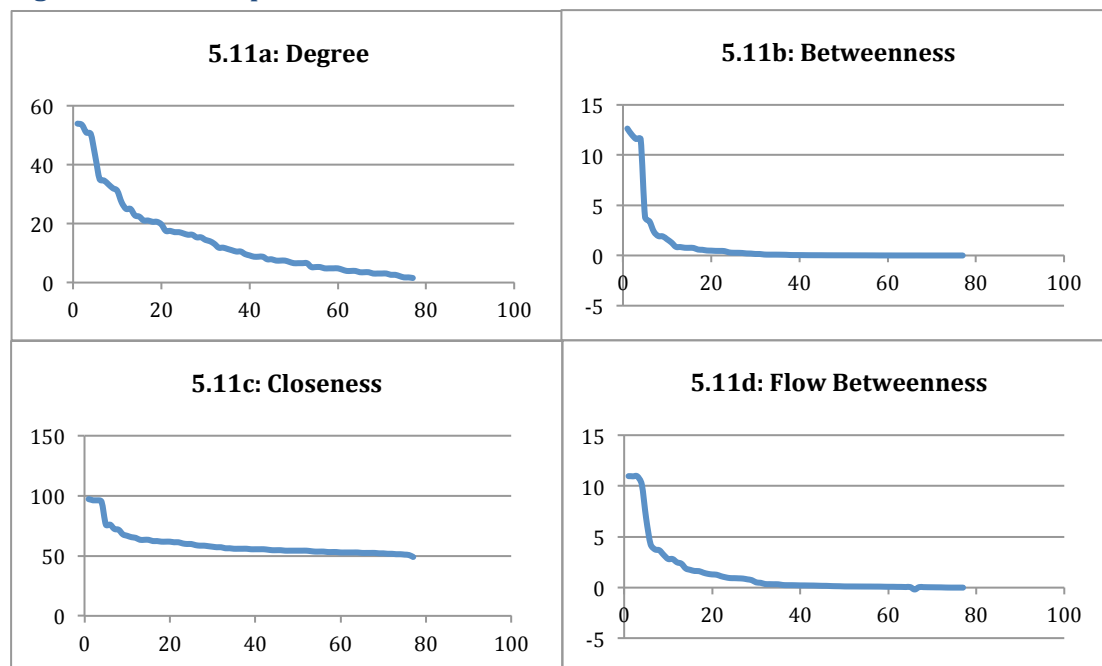
De laatste eigenschap van de structuur van het netwerk is het al dan niet aanwezig zijn van een kern en periferie. Een typische kern-periferie verhouding heeft een tweescheiding tussen een goed verbonden kern tegenover een minder goed verbonden periferie. In de situatie van de samenwerking over het cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam zou een dergelijke verhouding betekenen dat de meeste activiteit tussen een kleine groep organisaties plaatsvindt, en de andere organisaties bij slechts enkele activiteiten of projecten betrokken is. De kern-periferie structuur in netwerken wordt gekenmerkt door de verdeling in het netwerk van de mate van centralisatie. Er is sprake van een kern-periferie verhouding als er een scheve verdeling is in de scores op centralisatie (*closeness*, *betweenness*, etc.). Deze scheve verdeling is te herkennen in de kenmerkende afnemend negatieve curve in een scatterplot, in tegelstelling tot een constante factor. De scatterplots van de mate van centralisatie van de netwerktaken in de Metropoolregio Amsterdam maken het waarschijnlijk dat er een actieve kern is, en een meer zijdelings betrokken periferie (zie figuur 5.12). De scatterplots laten alle vier een scheef verdeel curve zien. De kern bestaat uit 26 organisaties die het meeste actief zijn, en een periferie van 53 organisaties (zie bijlage 5).

5.4 Netwerk van vertrouwen

Het doel van deze paragraaf is om de resultaten ten aanzien van het onderling vertrouwen tussen de actoren in de Metropoolregio Amsterdam te ordenen. De definitie van vertrouwen die wordt gehanteerd is dat vertrouwen een bereidheid om kwetsbaarheid te accepteren door met een partner samen te werken, op basis van positieve verwachtingen of de reputatie van de andere actor (Provan & Kenis, 2007: 237). Aan de respondenten is gevraagd naar welke organisatie hij of zij zou gaan als hij of zij steun nodig heeft, of een probleem heeft. De twee variabelen die de mate van onderling vertrouwen weergeven zijn: de dichtheid of verdeling van het vertrouwen, en de wederkerigheid van vertrouwen. 18 van de in totaal 78 organisaties zijn in de enquête zijn niet door iemand aangemerkt als organisatie waar men naartoe zou gaan voor steun of als er een probleem is. Een opvallend feit over de respons is dat bij de

enquêtes die wel zijn ingevuld, in sommige gevallen geen enkele organisatie is aangekruist als vertrouwensrelatie. Dit leidt tot een minder groot netwerk dan het netwerk in de vorige paragraaf. Een mogelijke reden hiervoor is, is dat het netwerk rond het cluster logistiek nog niet lang bestaat of wordt gekenmerkt door afhankelijkheid van autoriteiten (formele organen, zoals overheden). Steun is voornamelijk een informeel aspect van sturing (Provan & Kenis, 2008), waar in een meer geformaliseerd netwerk minder sprake van is.

Figuur 5.12: scatterplots mate van centralisatie.



De dichtheid en verdeling van vertrouwen tussen de respondenten bestaat uit drie berekeningen over het netwerk: de degree centrality, betweenness centrality en de network density. Degree centrality is opgedeeld in de in- en outdegree van de relaties, omdat dit bij vertrouwen een inhoudelijk verschil maakt. De in-degree van organisatie X, of inkomende relaties, betekent dat organisatie Y steun zoekt bij organisatie X. Een hoge in-degree kan betekenen dat organisatie X als centraal wordt gezien door andere organisaties, en het belangrijk is dat organisatie X betrokken moet worden bij plannen of projecten. In het cluster logistiek en de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam wordt het meeste steun gezocht bij de overheden en de samenwerkingsverbanden (zie figuur 5.13). Hierbij wordt een opvallende plek ingenomen door de Provincie Noord-Holland, omdat deze actor wat betreft sturing een weinig centrale rol heeft. De positie van de KvK wordt in het interview verklaart door de neutrale rol die de KvK vaak speelt: het is nauwelijks politiek gevoelig, en een laagdrempelige samenwerking.

Figuur 5.13: top 10 organisaties bij wie steun wordt gezocht of naar de organisatie waarnaar wordt gegaan als er een probleem is.

	Indeg
KvK Amsterdam	12
Amsterdam Economic Board	11
SADC	11
Provincie Noord-Holland	11
Amsterdam Logistics Board	10
Metropoolregio Amsterdam	10
G. Haarlemmermeer	9
Schiphol Group	9
G. Amsterdam, EZ	8
Stadsregio Amsterdam	8

De out-degree van organisatie X, of uitgaande relaties, betekent dat organisatie X steun zoekt bij andere organisaties. Een hoge out-degree kan betekenen dat organisatie X sterk gericht is op andere organisaties, en de andere organisatie nodig heeft om haar eigen doelen te bereiken. Een voorbeeld van een organisatie X is een lobbyorganisatie, een belangenbehartiger, of een netwerk-administratieve organisatie. In het cluster logistiek en de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam zoekt een aantal samenwerkingsorganisaties en belangenbehartigers het meeste naar steun (zie figuur 5.14). Dit resultaat is te verwachten, en bevestigt de rollen die de organisaties in de regio spelen.

Figuur 5.14: top 10 organisaties die steun zoeken of naar een organisatie gaan als er een probleem is.

	OutDeg
ACT	46
KvK Amsterdam	26
Amsterdam Economic Board	24
Air Cargo Netherlands	17
Schiphol Cargo	16
Dinalog	15
Transport Logistiek Nederland	15
Greenport Aalsmeer	14
G. Haarlem	13
Nederland Distributieland	10

De betweenness centrality is een indicator van de mate van vertrouwen in een actor, voor zowel de inkomende als uitgaande relaties. Hoe hoger de betweenness centrality van organisatie X, hoe belangrijker het is dat organisatie X wordt betrokken bij de netwerktaken. De organisaties met de hoogste betweenness centrality zijn de KvK, programmabureau ACT, de AEB, maar nu ook Dinalog, SADC en Schiphol Cargo (zie figuur 5.15). Deze groep van zes heeft *natural break* met de andere actoren. Dit resultaat laat hetzelfde beeld zien als de degree centrality: de samenwerkingsorganisaties en belangenbehartigers zijn de organisaties bij wie het vaakst naar steun wordt gezocht, en die het vaakst steun zoeken.

Figuur 5.15: top 6 organisaties met zowel inkomend als uitgaande relaties.

	Betweenness
KvK Amsterdam	237,786
ACT	214,343
Amsterdam Economic Board	208,519
Dinalog	129,895
SADC	114,617
Schiphol Group	94,912

De dichtheid van het vertrouwen is een indicator van de algehele verdeling van vertrouwen in het gehele netwerk. Een hoge dichtheid van vertrouwen in een netwerk betekent dat een groot aantal actoren bij elkaar steun zoekt, hetgeen nodig is voor een effectieve *shared form of governance*. Tussen de organisaties in het cluster logistiek is de dichtheid van vertrouwen 0,074, wat betekent dat 7,4% van de mogelijke relaties is gerealiseerd (zie figuur 5.16). Gemiddeld gaat een organisatie naar 4,2 organisaties voor steun. Het netwerk van vertrouwen is relatief geclusterd, waarbij 36,3% van de mogelijke relaties met de 'neighbourhood' zijn gerealiseerd. Er is dus een kleine groep van organisaties bij wie steun wordt gezocht: de belangenbehartigers en samenwerkingsorganisaties.

Figuur 5.16: dichtheid van vertrouwen.

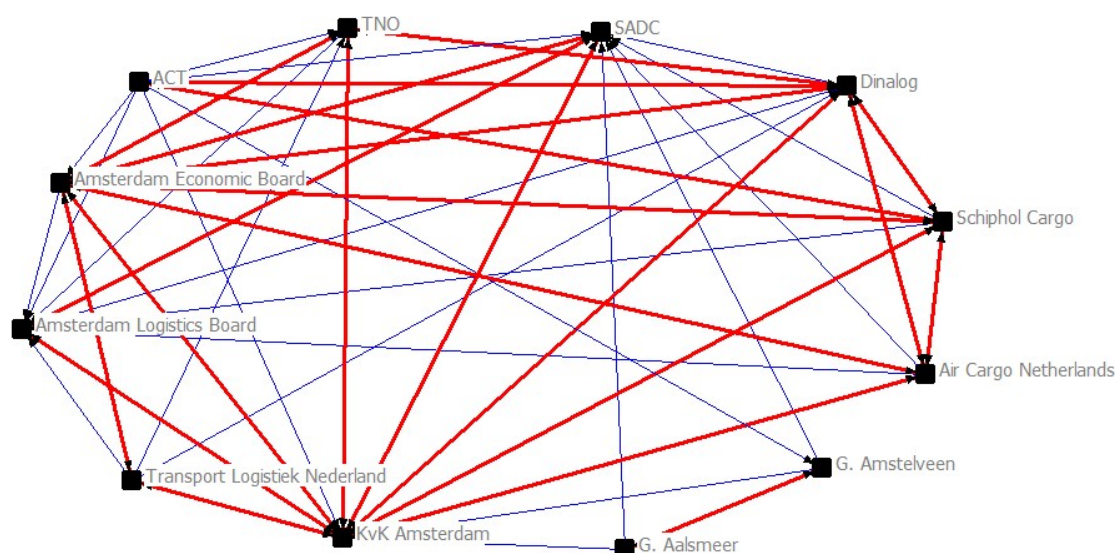
	Density	NO. of Ties	Avg. Degree	Cluster-coëfficiënt
Netwerk cluster logistiek	0,074	252	4,271	0,363

De tweede variabele van het onderling vertrouwen is de wederkerigheid van de relaties: in hoeverre zoeken de organisaties *elkaar* op. Organisaties die veel wederkerig vertrouwen hebben zullen een centralere en meer invloedrijke rol vervullen dan organisaties met minder wederkerig vertrouwen. Wederkerigheid is de ratio tussen inkomende en uitgaande steun, uitgedrukt in het aandeel symmetrische relaties ten opzichte van het totaal. In aanvulling op het aandeel, is ook het absolute aantal wederkerige relaties meegenomen. Dinalog, een kennisinstituut voor logistiek, heeft het grootste aandeel wederkerig vertrouwen in het netwerk, gevolgd door Schiphol, de KvK en TNO (zie figuur 5.17). Het is opvallend dat twee kennisinstellingen een hoge score hebben. In absolute aantallen hebben de KvK, AEB en Dinalog het meeste wederkerige relaties. Naast de individuele scores, laat deze resultaten een groep van twaalf organisaties zien die onderling steun vraagt en wordt gevraagd (zie figuur 5.18). Dit ondersteunt de uitspraken op basis van de dichtheid van vertrouwen: een kleine groep actoren zoekt elkaar op voor steun.

Figuur 5.17: symmetrie van vertrouwen.

	Symmetric	Non-Symme	Degree wederkerige relaties
Dinalog	0.375	0.625	6
Schiphol Group	0.313	0.688	5
KvK Amsterdam	0.286	0.714	8
TNO	0.273	0.727	3
Amsterdam Economic Board	0.241	0.759	7
Air Cargo Netherlands	0.222	0.778	4
Amsterdam Logistics Board	0.200	0.800	3
SADC	0.188	0.813	3
Transport Logistiek Nederland	0.143	0.857	2
G. Aalsmeer	0.111	0.889	1
G. Amstelveen	0.100	0.900	1
ACT	0.044	0.956	2

Figuur 5.18: netwerkdiagram wederkerige vertrouwensrelaties.



Rode lijnen zijn wederkerige relaties; blauwe lijnen zijn niet-symmetrische relaties.

5.5 Het proces en de sturing van samenwerking in de Metropoolregio

Het doel van deze paragraaf is om de resultaten te ordenen ten aanzien van drie thema's over het proces en de sturing van samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam. De drie thema's zijn de sturing van het netwerk, het samenwerkingsproces tussen de overheden, marktpartijen en kennisinstellingen, en de manier van organisatie en draagvlak. Een lijst met de stellingen is opgenomen als bijlage 3. De vijf-punten likert-

schaal is teruggebracht naar een drie-punten schaal, omdat er in sommige gevallen te weinig cel-vulling was, en overzichtelijker is. De mate van consensus over de stellingen wordt uitgedrukt in de overeenstemming of onenigheid van de reacties van respondenten.

Sturing van het netwerk

De respondenten zijn het overwegend eens dat de samenwerking informeel is, en dat het tevens geen doel is om de samenwerking in de toekomst te formaliseren (zie figuur 5.19). Deze formalisering is gedefinieerd als een organisatie met formele, in de wet vastgelegde autoriteit, zoals een WGR+. De respondenten zijn overwegend neutraal over de mate waarin de huidige structuren van de samenwerking goed werken. Dit is niet een kwestie van onduidelijkheid, want de meerderheid geeft aan dat er wel degelijk organisaties zijn die de samenwerking managen of sturen. De respondenten neigen naar onenigheid over de mate van programma-management binnen de samenwerking. De grootste groep vindt het zo voldoende, maar de rest is er neutraal over. Op hoofdlijnen lijkt men het met elkaar eens te zijn over de sturing van het netwerk, hoewel er lichte onenigheid is over de mate van programma-management.

Figuur 5.19: meningen ten aanzien van de sturing van het netwerk.

Stelling	Mee oneens	Niet eens of oneens	Mee eens
Samenwerking is geformaliseerd	31,3%	56,3%	12,5%
Samenwerking is vooral informeel	18,8%	28,1%	53,2%
Stichten formele autoriteit is doel	59,4%	31,3%	9,4%
Structuren werken goed	31,3%	56,3%	12,5%
Aanwijsbare organisaties die managen	6,3%	31,3%	62,5%
Voldoende programma-management	21,9%	37,5%	40,6%

Samenwerkingsproces in de Triple Helix

De triple helix is een doelstelling van de Amsterdam Economic Board om samenwerking te organiseren tussen overheden, marktpartijen en kennisinstellingen, omdat dit bijdraagt aan de concurrentiepositie van de regio (zie figuur 5.20). Er is overduidelijk consensus over het nut van deze doelstelling, want vrijwel iedereen is het eens dat deze onmisbaar is om de concurrentiepositie te behouden en te versterken. De respondenten zijn het echter in mindere mate mee eens dat de samenwerking intensief is, hoewel een meerderheid dit nog steeds vindt. Hoewel de samenwerking intensief lijkt, is er een duidelijke onenigheid of de mate van samenwerking voldoende is. De conclusie wordt getrokken dat er onvoldoende samenwerking is, en niet *te veel* samenwerking. Een onderdeel van de samenwerking is de kennisdeling tussen de actoren van de triple helix: deze lijkt onvoldoende te zijn. De respondenten zijn het niet helemaal eens of de kennis van marktpartijen optimaal wordt gebruikt, hoewel de meerderheid vindt van niet. De ondervraagden lijken van mening te zijn dat de marktpartijen toch te weinig worden betrokken, want de meerderheid is van mening dat de marktpartijen ook bij het opstellen van een marktpropositie en het bevorderen van de regio als vestigingslocatie te weinig is betrokken. En de hamvraag: is de vestigingslocatie uiteindelijk verbeterd? De respondenten lijken het niet met elkaar eens te zijn. Op hoofdlijnen is men het eens dat de samenwerking nog verbeterd kan worden, met name ten opzichte van het betrekken van het bedrijfsleven. Dit wordt ook in het interview bevestigd: het is toch vooral een overheidsfeestje.

Figuur 5.20: meningen ten aanzien van triple helix en cross-overs.

Stelling	Mee oneens	Niet eens of oneens	Mee eens
Samenwerking triple helix onmisbaar voor concurrentie	3,1%	3,1%	93,8%
Samenwerking triple helix is intensief	12,5%	28,1%	60,4%
Samenwerking triple helix voldoende	37,5%	37,5%	25%
Onvoldoende samenwerking triple helix	37,5%	37,5%	25%
Kennisdeling triple helix voldoende	44,4%	46,9%	18,7%
Onvoldoende kennisdeling tussen triple helix	18,8%	25%	56,2%
Kennis marktpartijen wordt optimaal gebruikt	43,8%	28,1%	28,1%
Marktpartijen voldoende betrokken logistieke propositie	15,6%	21,9%	62,5%
Markt en overheid werken samen voor vestigingslocatie	21,9%	28,1%	50,1%
Vestigingslocatie door samenwerking verbeterd	12,5%	50%	37,5%

Organisatie en draagvlak

Het derde thema is wat de respondenten vinden over de manier waarop de samenwerking is georganiseerd, en over het draagvlak hiervoor. De respondenten zijn duidelijk over het aantal platforms in de regio: die zijn er genoeg (zie figuur 5.21). Sterker nog, een aantal respondenten heeft speciaal bij deze stelling een opmerking geplaatst dat het er te veel zijn. Over de effectiviteit van deze platforms om daadwerkelijk overeenstemming te bereiken is men verdeeld. De respondenten denken overwegend dat er wel voldoende afstemming is, en denken niet dat het zoeken van afstemming een probleem is. Er is duidelijke onenigheid over het niveau en de uitvoeringskracht van de samenwerking. Net als bij de stellingen over het betrekken van de marktpartijen: het kan beter. De respondenten zijn het ook niet met elkaar eens of de belangen door een lobby wordt behartigd. Dit is opvallend, want een lobby is er, of die is er niet. Dit is dus misschien een indicator dat het onduidelijk is of er een lobby is. De respondenten zijn het ook niet met elkaar eens of de organisaties die samenwerking als één front naar buiten treden. Er is echter niet gevraagd of men vindt of dat de bedoeling is. Op hoofdlijnen is er meer onenigheid over dit thema dan bij de andere thema's, met name over het niveau van de samenwerking en de vertegenwoordiging naar de buitenwereld.

Figuur 5.21: meningen ten aanzien van arrangementen en organisatie.

Stelling	Mee oneens	Niet eens of oneens	Mee eens
Voldoende organisaties nemen voortouw	9,4%	34,4%	56,3%
Voldoende platforms waarop afstemming wordt bereikt	0%	12,5%	87,5%
Beleid mist platforms voor afstemming	71,1%	18,8%	6,3%
Onvoldoende overeenstemming bereikt	34,4%	46,9%	18,8%
Afstemming bereiken is een probleem	40,7%	46,9%	12,5%
Duidelijk programma aanwezig voor gezamenlijke actie	12,5%	28,1%	59,4%
Samenwerking voldoende uitvoeringskracht	40,7%	37,5%	21,9%
Samenwerking op gewenst niveau	34,4%	34,4%	31,2%
Belangen worden behartigd middels een lobby	25%	43,8%	31,2%
Organisaties treden als één front naar buiten	31,3%	28,1%	40,6%

5.6 De rollen en betrokkenheid van de organisaties

Het doel van deze paragraaf is om de resultaten te ordenen ten aanzien van de reacties van de respondenten op hun eigen rol en de betrokkenheid van hun organisatie in de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam. Deze stellingen zijn voorgelegd aan de respondenten om een inschatting te maken van de rollen die de organisaties spelen, en de mate van betrokkenheid bij het beleid. Dit zijn indicaties voor het type sturingsvorm, en de verdeling van netwerktaken onder de samenwerkende partijen. De stellingen zijn verdeeld in vijf thema's: de rol van de eigen organisatie; de mate van betrokkenheid bij projecten en programma's; het bestaansrecht ten aanzien van het beleid over het cluster logistiek; hoe de primaire activiteiten van de organisatie aansluiten bij de doelen van het netwerk; en het niveau van de betrokkenheid.

Rol organisatie

“Mijn organisatie kan beschouwd worden als een organisatie met een trekkende rol van het beleid over de cluster logistiek”, zeven organisaties gaven aan het hier zeer mee eens mee te zijn (zie figuur 5.22). In mindere mate zijn negen organisaties van mening een trekkende rol te hebben. Een aantal van de vaakst terugkomende centrale organisaties (KvK, Haarlemmermeer, AEB, ACT, ALB, SADC, Greenport Aalsmeer) bevestigen hun rol door ook zelf aan te geven dat zij denken een trekkende rol te hebben. De reacties van organisaties zoals de Stadsregio Amsterdam en het ministerie zijn opvallend, omdat hun trekkende rol niet duidelijk blijkt uit de onderlinge relaties. Deze reacties zijn echter wel te verklaren door te kijken naar de rol van deze organisaties. Het ministerie stelt kaders voor het beleid ten aanzien van luchtvaart en economische ontwikkeling, dus heeft in een bepaalde zin een trekkende rol. De Stadsregio Amsterdam is een organisatie met formele autoriteiten, dus is het niet vreemd dat zij zichzelf een trekkende rol toedichten.

Figuur 5.22: meningen ten aanzien van de rol van eigen organisatie: trekkende rol.

Zeer mee eens	Mee eens
Air Cargo Netherlands	AAA
Gemeente Haarlemmermeer	Ministerie Economische Zaken
Amsterdam Economic Board	SADC
Amsterdam Connecting Trade	Stadsregio Amsterdam
Schiphol Group (cargo)	Schiphol Group (geheel)
Amsterdam Logistics Board	Vereniging van Groothandel in Bloemen
KvK Amsterdam	FloraHolland
	Greenport Aalsmeer
	Hogeschool van Amsterdam

Een opvallende organisatie in het lijstje die van mening is absoluut geen trekkende rol te hebben is de Provincie Noord-Holland (zie figuur 5.23). Dit is een overheid waarvan men zou kunnen verwachten dat het een kaderstellende of regisserende rol op zich neemt in een regionale ruimtelijk-economische opgave. De reactie getuigt echter wel van zelfkennis, want de Provincie nam een middelsterke positie in het netwerk van sturing in. Aan de andere kant geven de respondenten als geheel aan de Provincie wel nodig te hebben. Hoewel de goedkeuring van de Provincie voor bestemmingsplannen niet meer formeel nodig is, is het mogelijk nog steeds een partner voor het uitvoeren van een lobby in Brussel of Den Haag voor subsidies of investeringen.

Figuur 5.23: meningen ten aanzien van de rol van eigen organisatie: niet trekkende rol.

Zeer mee oneens	Mee oneens
OMALA	Gemeente Velsen
Gemeente Aalsmeer	Gemeente Zaanstad
Gemeente Haarlem	Gemeente Almere
Nederland Distributieland	
Provincie Noord-Holland	
NFIA	
Gemeente Amstelveen	

Betrokkenheid projecten en programma's

De respondenten geven aan goed op de hoogte te zijn van wat er speelt in de regio. Dit is een indicatie dat de verspreiding van informatie en nieuws voldoende is. De stellingen over het formuleren en uitvoeren van projecten en programma's laten een overwegende betrokkenheid zien van de respondenten. Respectievelijk 21,9% van de respondenten geeft aan niet betrokken te zijn bij de uitvoering van zowel programma's als projecten, en nog meer over de formulering van de programma's en projecten (zie figuur 5.24). Dit is zeer opvallend, en er is niet meteen een duidelijke reden waarom dit zou zijn. Een mogelijke verklaring is dat de respondenten die aangeven niet betrokken te zijn bij programma's en projecten, vooral betrokken zijn bij de grote strategische lijnen van de samenwerking. Dit ondersteunt wel de bevinding dat er sprake is van een kern-periferie verhouding van de netwerk taken: de periferie is bijvoorbeeld vooral betrokken bij de

eerste formulering van de doelen, en niet bij de uitwerking. Deze uitspraak is echter met een slag om de arm.

Figuur 5.24: meningen ten aanzien van de betrokkenheid bij projecten en programma's.

Stelling	Mee oneens	Niet eens of oneens	Mee eens
Organisatie op de hoogte	6,3%	18,8%	75,0%
Formuleren programma's	28,2%	12,5%	59,4%
Uitvoering programma's	21,9%	15,6%	62,5%
Formulering projecten	31,3%	12,5%	56,3%
Uitvoering projecten	21,9%	18,8%	56,3%

Bestaansrecht

Geen enkele organisatie geeft aan dat zijn of haar organisatie niet zou bestaan zonder het beleid voor de cluster logistiek. Organisaties zien zich mogelijk breder dan alleen het cluster logistiek, wat in veel gevallen zeer begrijpelijk is. Echter, men zou kunnen verwachten dat samenwerkingsverbanden specifiek gericht op het cluster logistiek wél hun bestaansrecht ontleen aan het beleid, zoals de Amsterdam Logistics Board, of Amsterdam Connecting Trade. Dit blijkt echter niet het geval.

Primaire activiteiten

De respondenten zijn ook gevraagd in hoeverre de doelstellingen van het beleid in de lijn van de doelstellingen van hun eigen organisatie liggen, en of de primaire activiteit van de organisatie van de respondent het uitvoeren en formuleren van het beleid is. De respondenten zijn het overwegend oneens met beide stellingen. De KvK, Air Cargo Netherlands, de Amsterdam Economic Board, de Hogeschool van Amsterdam, Dinalog, Netherlands Aerospace Group, Nederland Distributieland en Schiphol College geven aan dat hun primaire activiteiten wél op de lijn van het beleid liggen, en dat het uitvoeren/formuleren hiervan ook hun primaire activiteit is (zie figuur 5.25). Het is opvallend is dat zowel ACT, de ALB als SADC het oneens zijn met beide stellingen, omdat deze wel een centrale positie in het netwerk hebben. De reactie van SADC is nog wel te verklaren omdat de doelstelling is om bedrijventerreinen te ontwikkelen met winst oogmerk. Maar dit geldt niet voor ACT en de ALB.

Figuur 5.25: meningen ten aanzien van primaire activiteiten.

Stelling	Mee oneens	Niet eens of oneens	Mee eens
Primaire activiteiten in lijn beleid	56,3%	12,5%	31,2%
Formuleren/uitvoeren primaire activiteit	62,5%	18,8%	18,7%

Betrokken niveaus van organisatie

De betrokkenheid van de organisaties van de respondenten is een indicator voor de overeenkomst tussen de doelen van het netwerk en de doelen van de organisatie van de respondenten. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat alleen de directie of het bestuur van een organisatie betrokken in bij het beleid. Een derde van de respondenten geeft aan dat dit geldt voor hun organisatie (zie figuur 5.26). Een meerderheid geeft echter aan dat dit niet zo is. In de tweede stelling wordt de respondenten gevraagd of dan ook de meeste lagen van de organisatie betrokken zijn. Hier is de meerderheid het mee oneens. Omdat de antwoorden op de stellingen bijna identiek zijn, is gekeken of er correlatie is tussen de antwoorden op de stellingen. Dit blijkt niet zo te zijn (zie figuur 5.26). Organisaties die aangeven niet vooral via hun bestuur of directie betrokken te zijn, geven dus niet per se aan dat hun hele organisatie betrokken is. Hieruit valt de conclusie te trekken dat de waarheid ergens in het midden ligt tussen de twee stellingen. Op hoofdlijnen is niet een hele duidelijk boodschap uit deze antwoorden op de stellingen te halen, behalve dat een aantal organisaties helemaal gericht zijn op de logistiek. Dit bevestigt alleen maar het beeld tot nu toe van de actieve organisaties.

Figuur 5.26: meningen ten aanzien van de (interne) betrokkenheid van de organisaties.

Stelling	Mee eens	Niet eens of oneens	Mee oneens
Betrokken via bestuur/directie	59,4%	9,4%	31,3%
Meeste lagen organisatie betrokken	50,0%	18,8%	28,2%

Figuur 5.27: correlatie tussen betrokkenheid bestuur en meeste lagen organisatie.

		Organisatie actief op bestuurlijk/directieniveau
Meeste lagen organisatie betrokken bij cluster	Pearson Correlation	0,017
	Sig. (2-tailed)	0,926
	N	31

5.7 Conclusie

De belangrijkste opvallende zaken over de resultaten zijn de diversiteit, nuance en complexiteit van de dagelijkse gang van zaken, en de mate van correspondentie tussen de resultaten. Het doel van deze resultaten is om uitspraken te doen over de vorm van netwerksturing en de netwerkomstandigheden, waarbij het model van Provan & Kenis (2007) wordt gebruikt om de consistentie in te schatten. In dat model worden drie soorten vormen van sturing geschetst. Op eerste gezicht wijzen de resultaten beschreven in dit hoofdstuk niet naar één duidelijke vorm. De realiteit lijkt zich moeilijk te laten vangen in een dergelijk ideaaltypisch model: de actoren nuanceren de doelen, en laten een diversiteit zien aan de relaties die worden aangegaan. De uitkomsten uit het netwerksurvey en de antwoorden op de stellingen bevestigen elkaar wel in redelijk mate. De resultaten lijken dus wel geldig te zijn om te gebruiken voor de verdere analyse. Het volgende hoofdstuk gaat over de analyse van de resultaten, dus wat de resultaten betekenen voor de vorm van sturing en de netwerkomstandigheden.

6 Netwerksturing in de Metropoolregio Amsterdam

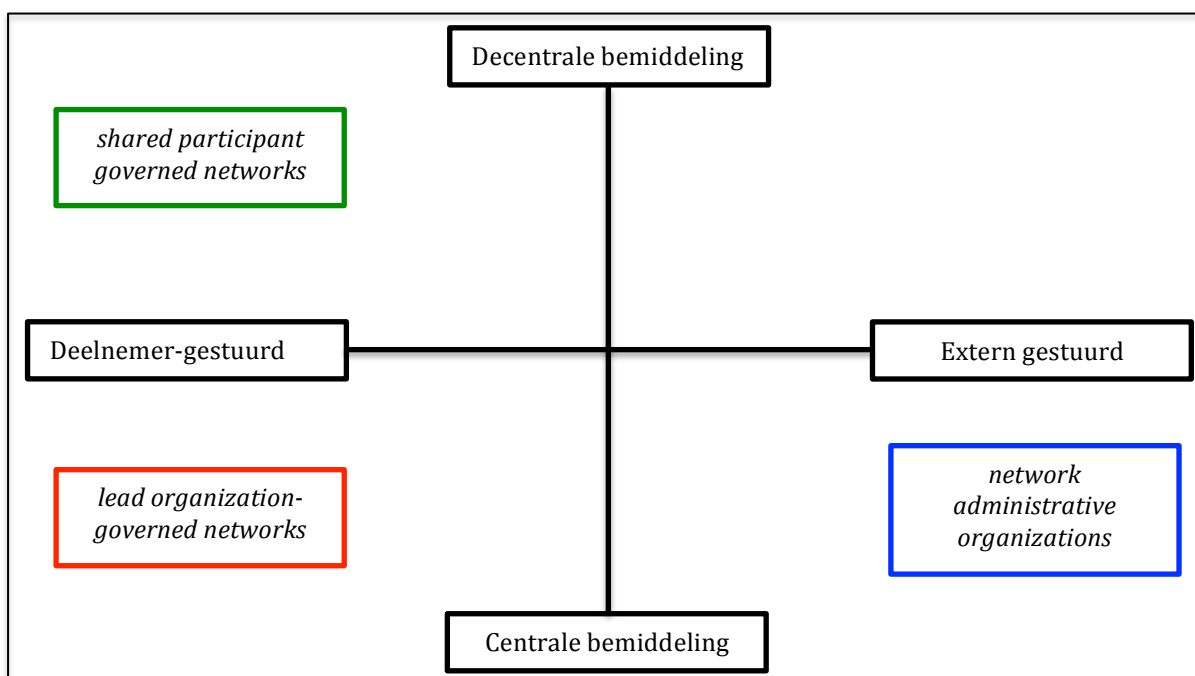
6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt bekeken welke van de drie vormen van netwerksturing het beste overeenkomt met de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam, en waar nodig genuanceerd. Daarna wordt een inschatting gemaakt van de vier netwerkomstandigheden, zodat in de conclusie een afweging kan worden gemaakt over de samenhang met de vorm van netwerksturing. Deze omstandigheden zijn het onderling vertrouwen, de omvang en activiteit van het netwerk, mate van consensus, en de verdeling van interne en externe netwerktaken. In de conclusie van dit hoofdstuk wordt de analyse op hoofdlijnen samengevat.

6.2 Vorm van netwerksturing

Het doel van deze paragraaf is een antwoord vinden op de vraag welke vorm van netwerksturing van toepassing is op de samenwerking rond het cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam. Provan & Kenis (2007) onderscheiden drie vormen van netwerksturing: de *'shared participant governed networks'*, *'lead organization-governed networks'* en netwerken met *'network administrative organizations'*. Deze vormen van sturing verschillen in twee dimensies. Enerzijds verschilt de mate van waarin bemiddeling, *brokerage*, of de aanwezigheid van tussenpersonen is verdeeld tussen de actoren die het netwerk vormen. Anderzijds verschillen de vormen van sturing in het type organisatie(s) die de sturing uitvoeren: een oorspronkelijke deelnemer van het netwerk, of een organisatie die er speciaal voor is opgericht. Deze twee dimensies vertalen zich in de volgende schematische weergave:

Figuur 6.1: schematische weergave dimensies vormen van netwerksturing.



Bron: eigen bewerking uit Provan & Kenis, 2007.

De eerste dimensie is de mate en verdeling van bemiddeling, *brokerage*, of tussenpersonen in het netwerk van de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam. Deze dimensie wordt bekeken vanuit het ego-niveau en vanuit het netwerk als geheel.

Het ego-niveau bestaat uit vier maten van centrality: degree, betweenness, closeness, en flow. Op basis van de degree centrality zijn er tien organisaties die het meest gecentraliseerd zijn. De vijf meest centraal gelegen organisaties (Greenport Aalsmeer, de Amsterdam Economic Board, KvK Amsterdam, en SADC) zijn organisaties die zich primair richten op de regionale samenwerking. Op basis van de betweenness centrality is een kopgroep van vier organisaties geïdentificeerd: SADC, Greenport Aalsmeer, de Amsterdam Economic Board en de KvK Amsterdam. Deze hoge betweenness centrality betekent dat de organisaties in kwestie bij veel netwerktaken zijn betrokken. De mate van closeness centrality laat zien dat de actoren in het netwerk als geheel dicht bij elkaar: er zijn weinig stappen nodig om een willekeurige actor te bereiken. Organisaties weten elkaar goed te vinden als gesprekspartner. Wederom nemen Greenport Aalsmeer, Amsterdam Economic Board, KvK Amsterdam en SADC een duidelijk koppositie in. De resultaten laten op basis van de flow centrality deze vier organisaties ook als duidelijke intermediair zien van het netwerk.

De aspecten van het netwerk op het niveau van het gehele netwerk zijn de dichtheid van het netwerk, de mate van clustering, de afstanden en omvang van het netwerk, en de aanwezigheid van bepaalde structuren. De dichtheid wordt uitgedrukt als het percentage van het gerealiseerde aantal van alle mogelijke relaties in het netwerk. Het netwerk van de actoren in de Metropoolregio is laag tot middelhoog, wat betekent dat de actoren elkaar in beperkte mate of in lage frequentie zien als directe gesprekspartner. De mate van clustering laat zien dat de structuur van het netwerk neigt naar de aanwezigheid van cliques. Actoren werken zeer waarschijnlijk vaak met dezelfde partners samen. De afstand van het netwerk is echter verrassend laag: gemiddeld heeft een willekeurige organisatie 1,7 stappen nodig om elke willekeurige andere organisatie te bereiken. Het netwerk is een small world, wat de hoge mate van clustering verklaart. Een small world netwerk betekent dat actoren vooral met hun *neighbouring* actoren samenwerken, en intermediairs de structurele gaten van het netwerk overbruggen. Dit wordt verder ondersteund door de mate van preferential attachment: een klein aantal actoren dient vaak als partner voor een groot aandeel van de actoren in het netwerk. De laatste structurele eigenschap laat zien dat het netwerk een kern-periferie verhouding heeft. Een kern van 26 organisaties werkt intensief samen, terwijl een periferie van 53 organisaties minder of sporadisch betrokken is.

Samenvattend laten de maten van het netwerk op ego-niveau vier centrale en intermediaire organisaties zien: SADC, KvK, Amsterdam Economic Board en de Greenport Aalsmeer. Deze goed verbonden organisaties zorgen ervoor dat de actoren elkaar goed weten te vinden, ondanks de laag tot middelhoge mate van dichtheid. De algehele structuur van het netwerk laat zich kenmerken door een actieve kern, en een zijdelings betrokken periferie. Op basis van de mate van clustering en de small world-structuur doet vermoeden dat de meeste actoren met een vaste groep partners samenwerken, en dat een aantal intermediairs deze clusters verbindt. De kopgroep van 4 tot 10 organisaties, ten opzichte van het netwerk van circa 79 organisaties, laat zien het netwerk relatief gecentraliseerd is.

De tweede dimensie is of de netwerktaken in een netwerk door een oorspronkelijke deelnemer van het netwerk wordt uitgevoerd, of door een organisatie die er speciaal voor is opgericht. Welke actoren zijn het meest centraal gelegen in het netwerk, en wat voor actoren zijn dit? De kopgroep bestaat uit 4 tot 10 organisaties. Een aantal van de vaakst terugkomende centrale organisaties (KvK, Haarlemmermeer, AEB, ACT, ALB, SADC, Greenport Aalsmeer) bevestigen hun rol door ook zelf aan te geven dat zij denken een trekkende rol te hebben. De organisaties die op basis van de eerste dimensie steeds terugkomen als de meeste centrale actoren zijn SADC, KvK, Amsterdam Economic Board en de Greenport Aalsmeer. Hoe zijn deze vier organisaties te typeren?

De rol van de Amsterdam Economic Board is in hoofdstuk 2 al kort besproken. De ambitie van de board is om “*het belangrijkste regionale adviesorgaan op economisch gebied*” te worden (Amsterdam Economic Board, 2010b). De Amsterdam Logistics Board heeft voor het cluster logistiek het programma ‘Smart Logistics Amsterdam’ geformuleerd, waarbij een aantal projecten onder de vlag van dit gremium worden uitgevoerd (Amsterdam Economic Board, 2012). De leden van het bestuur van de organisatie zijn mensen uit bedrijven van de betrokken sectoren, bestuurders van de grote kernen, en een aantal mensen uit de kennis- en onderzoekswereld. Hoewel de ruimtelijke afbakening van de AEB hetzelfde is als de MRA, is de afbakening van de coalitie van de AEB breder, en richt zich op zeven economische clusters in de regio. De Board en de besturen voor de economische sectoren zijn speciaal opgericht om het platform te zijn voor de regionale economische samenwerking. Samenvattend is de Amsterdam Economic Board een netwerk-administratieve organisatie *avant la lettre*.

De Kamer van Koophandel heeft als doel om een “goede, onafhankelijke economische dienstverlener voor het bedrijfsleven te zijn” (KvK, 2012: 2). De KvK zorgt bijvoorbeeld voor de registratie van bedrijven, het geven van trainingen aan ondernemers, en het begeleiden van mensen die een bedrijf willen beginnen. Daarnaast richt de KvK zich op het versterken van de metropolitane economie, en het bijdragen een gunstig vestigingsklimaat. Dit doen zij door partner te zijn in de programma’s en projecten in de zeven economische clusters. In het plan van de KvK Amsterdam wordt direct aangehaakt op de activiteiten van de Amsterdam Economic Board (KvK, 2013). Sterker nog, het kantoor van de AEB zit in het gebouw van de KvK. De gelijkenissen tussen de relaties van de AEB en KvK zijn dus niet opvallend. De KvK heeft meer kerntaken dan alleen het bevorderen van regionale samenwerking, en vertoont dus kenmerken van zowel een *lead organization* als een *network administrative organization*.

SADC is een regionale ontwikkelaar van bedrijventerreinen gericht op de regio rond Schiphol. De oorspronkelijke reden van oprichting ongeveer 26 jaar geleden was het ontwikkelen en verkopen van de grond buiten de hekken van Schiphol. Het huidige doel is om werklocaties te ontwikkelen voor binnen- en buitenlandse bedrijven in de economische sectoren aerospace, fashion, food & flowers, life sciences, en high tech (SADC, 2013). De aandeelhouders zijn de Gemeenten Haarlemmermeer en Amsterdam, de Provincie Noord-Holland en Schiphol Group. Het kantoor van SADC huist ook het kantoor van Dinalog Amsterdam, het Programmabureau ACT, een aantal leden van het Programma Smart Logistics Amsterdam, de op het buitenland gerichte marketingorganisatie Amsterdam Airport Area, en het Projectbureau Herstructurering. Deze activiteiten zijn in de loop der jaren bij SADC ingebracht om het eigen concurrerende vermogen te versterken, door betere concepten aan te bieden. SADC lijkt niet bedoeld te zijn als netwerk-administratieve organisatie, en vervult naast de activiteiten die gericht zijn op het versterken van de regionale concurrentiepositie gewoon de kerntaak: de ontwikkeling en verkoop van bedrijventerreinen. Net als de KvK heeft SADC meerdere kerntaken, zoals het ontwikkelen en verkopen van bedrijventerreinen. SADC is echter ook sterk betrokken bij het bevorderen van de regionale economische ontwikkeling. SADC vertoont dus net als de KvK kenmerken van zowel een *lead organization* als een *network administrative organization*.

Het doel van het programmabureau Greenport Aalsmeer is het versterken van de (inter)nationale concurrentiepositie van het sierteeltcomplex in de regio (Greenport Aalsmeer, 2012). Het programmabureau is voortgekomen uit een samenwerking tussen verschillende gemeenten, de Provincie Noord-Holland, de KvK, een aantal (vertegenwoordigers van de) marktpartijen en kennisinstellingen. Deze samenwerking is vooral gericht op de logistiek rond de bloemenveiling in Aalsmeer, en minder op de

gehele Metropoolregio. Desalniettemin heeft het programmabureau een centrale positie in het netwerk rond de logistiek. Het doel en bestaansrecht van het programmabureau is het organiseren van de samenwerking tussen de partijen, en is daarom een kenmerkende netwerk-administratieve organisatie.

Onder deze vier organisaties zijn dus twee ideaaltypische NAO's, en twee organisaties die kenmerken vertonen van zowel een *lead organization* als een NAO. Naast deze vier meest centrale actoren is er een aantal organisaties die door hun doelstelling ook voldoen aan de kenmerken van een netwerk administratieve organisatie, zoals het Programmabureau ACT, Amsterdam Airport Area, de Amsterdam Logistics Board, de Metropoolregio Amsterdam en de Stadsregio Amsterdam. De opmerking van één van de respondenten over het te hoge aantal platforms komt op basis van deze analyse niet zomaar uit de lucht vallen.

De conclusie na deze analyse is dat de sturingsvorm van het netwerk is overwegend '*network administrative organization*', gezien het aantal van dit type organisaties in de Metropoolregio Amsterdam. Maar de sturingsvorm in de Metropoolregio Amsterdam is zonder twijfel complex te noemen. Gedurende de uitvoer van dit onderzoek is duidelijk geworden dat het speelveld rond Schiphol en de regio wordt gedomineerd door een aantal grote spelers, waaronder de Gemeente Amsterdam en de Schiphol Group, hetgeen wordt ondersteund door onderzoeken zoals van Wijk (2007), Huijs (2011), en Grünfeld (2010). In het aanvullende interview is gevraagd waarom de vooral informele samenwerking is zoals hij is. De reden hiervoor is dat de informele samenwerking zoals in de Amsterdam Economic Board en met de Kamer van Koophandel ongevaarlijk is en niet politiek gevoelig. Organisaties hoeven weinig autonomie op te geven bij informele samenwerking.

6.3 Vertrouwen

De vorm van netwerksturing valt op basis van de vorige paragraaf te karakteriseren als gestuurd door netwerk administratieve organisaties. Vertrouwen is de eerste van de vier omgevingsfactoren van het netwerk. Het doel van deze paragraaf is om een inschatting te maken van de dichtheid en verdeling van onderling vertrouwen, en de wederkerigheid ervan. Provan & Kenis (2007) spreken over vertrouwen in termen van lage, middelhoge, en hoge dichtheid, en de mate van centralisatie. Hoewel dit niet is gekwantificeerd, zal op basis van de resultaten een inschatting van de mate van dichtheid worden gemaakt.

De dichtheid en verdeling van vertrouwen tussen de respondenten bestaat uit drie berekeningen over het netwerk: de degree centrality, betweenness centrality en de network density. De mate van in- en outdegree centrality van vertrouwen bij actoren in het cluster logistiek laat zien dat de meeste steun wordt gezocht bij de overheden en de samenwerkingsverbanden, en de samenwerkingsorganisaties en belangenbehartigers het meeste naar steun zoeken. De organisaties met de hoogste betweenness centrality zijn de KvK, programmabureau ACT, de AEB, maar nu ook Dinalog, SADC en Schiphol Cargo. Dit resultaat laat hetzelfde beeld zien als de degree centrality: de samenwerkingsorganisaties en belangenbehartigers zijn de organisaties bij wie het vaakst naar steun wordt gezocht, en die het vaakst steun zoeken. Tussen de organisaties in het cluster logistiek is de dichtheid van vertrouwen 0,074, wat betekent dat 7,4% van de mogelijke relaties is gerealiseerd. Gemiddeld gaat een organisatie naar 4,2 organisaties voor steun. Het netwerk van vertrouwen is relatief geclusterd, waarbij 36,3% van de mogelijke relaties met de 'neighbourhood' zijn gerealiseerd. Er is dus een kleine groep van organisaties bij wie steun wordt gezocht: de belangenbehartigers en samenwerkingsorganisaties.

De tweede dimensie van vertrouwen in het netwerk is de wederkerigheid van vertrouwen: in hoeverre zoeken de organisaties *elkaar* op. Organisaties die veel wederkerig vertrouwen hebben zullen een centralere en meer invloedrijke rol vervullen dan organisaties met minder wederkerig vertrouwen. Dinalog, een kennisinstituut voor logistiek, heeft het grootste aandeel wederkerig vertrouwen in het netwerk, gevolgd door Schiphol, de KvK en TNO. Naast de individuele scores, laat deze resultaten een groep van twaalf organisaties zien die onderling steun vraagt en wordt gevraagd. Dit ondersteunt de uitspraken op basis van de dichtheid van vertrouwen: een kleine groep actoren zoekt elkaar op voor steun.

Op basis van deze drie berekeningen heeft het vertrouwen in het cluster logistiek een lage dichtheid, is het gecentraliseerd bij een relatief klein cluster actoren. Een nuancering van dit resultaat is dat hoewel de netwerkenquête wat betreft sturing goed is ingevuld, vulde de respondenten het deel over vertrouwen nauwelijks in. In de enquête stond niet vermeld dat het om vertrouwen gaat, maar om de vraag naar wie de respondent toe zou gaan voor steun, of als hij of zij een probleem heeft. De beschikbare informatie leidt tot de bovenstaande conclusie, hoewel de reikwijdte van de conclusie beperkt is.

6.4 Omvang en mate activiteit netwerk

De tweede omgevingsfactor van het netwerk is de omvang van het netwerk, en de mate van activiteit. Provan & Kenis (2007) beschrijven de omvang van het netwerk in termen van 'weinig' of 'veel' deelnemers. Een verdere specificatie van deze normen is dat het aantal actoren tot tien geldt als klein, tussen de 10 en 20 als middelgroot, en vanaf ongeveer 20 organisaties als groot. Ter voorbereiding van de netwerkenquête is een brononderzoek uitgevoerd, waarin de organisaties die meedoen aan één van de projecten, stuurgroepen of samenwerkingsverbanden zijn geïnventariseerd. Een kanttekening hierbij is dat de afgrenzing van een netwerk altijd uit de ogen van de toeschouwer is, en geen empirisch meetbaar feit. De aard van menselijke relaties is dat ze dynamisch zijn, en dus veranderen. De omvang van een netwerk verandert dus ook. De inventarisatie heeft geleid tot een lijst van ongeveer 80 organisaties (zie bijlage 2). Een getal als 80 voldoet ruimschoots aan het criterium om aan de norm van 'groot' te voldoen. Echter, niet elke organisatie is evenveel betrokken bij de samenwerkingen die plaatsvinden. Sommige organisaties praten bijvoorbeeld alleen sporadisch mee, of geven alleen advies. In 6.2 werd de kern-periferie verhouding in het netwerk geconstateerd: een actieve kern van rond de 25 organisaties, en een periferie van ongeveer 55 organisaties. 25 valt nog steeds in de categorie 'groot', maar het is een hoeveelheid die beter voor te stellen is, en naar verwachting beter aansluit op de dagelijkse realiteit.

6.5 Consensus

De mate van consensus is de derde omgevingsfactor van het netwerk. De mate van consensus is gedefinieerd als de mate van overeenstemming of onenigheid van de reacties van de respondenten. Provan & Kenis (2007) hebben grofweg drie normen voor consensus: matig laag, matig hoog en hoog. In de enquête zijn de respondenten gevraagd naar hun mening over drie thema's over de samenwerking in het cluster logistiek en de Metropoolregio Amsterdam. De drie thema's zijn de sturing van het netwerk, het samenwerkingsproces tussen de overheden, marktpartijen en kennisinstellingen, en de manier van organisatie en draagvlak. Op hoofdlijnen lijkt men het met elkaar eens te zijn over de sturing van het netwerk, hoewel er lichte onenigheid is over de mate van programma-management. Men is het eens dat de samenwerking tussen overheden, marktpartijen en kennisinstellingen nog verbeterd kan en moet worden, met name ten opzichte van het betrekken van het bedrijfsleven. Dit wordt ook in het interview bevestigd: het is toch vooral een overheidsfeestje. Er is meer onenigheid over de manier

van organisatie en het draagvlak, met name over het niveau van de samenwerking en de vertegenwoordiging naar de buitenwereld. Zonder verdere weging in deze drie thema's te brengen, is er vooral overeenstemming, met een paar punten waarover onenigheid is. Men is het eens over de algehele aanpak. Over de uitvoering is echter meer onenigheid. De mate van consensus is zeker niet laag, omdat er overeenstemming is over de doelen van de samenwerking. Maar is zeker geen overeenstemming over elk punt. De normering van de mate van doelconsensus neigt derhalve naar matig hoog.

6.6 Noodzaak van interne en externe netwerktaken

De vierde en laatste omgevingsfactor van het netwerk is de noodzaak om intern en extern gerichte netwerktaken uit te voeren, en wat voor druk dit legt op de aanwezige vorm van netwerksturing. De noodzaak voor de uitvoering van netwerktaken is afhankelijk van de doelen die door middel van samenwerking moeten worden bereikt, lees: het versterken concurrentiepositie van de logistiek in de MRA. Provan & Kenis (2007) stellen de vraag 'wat nodig is' om netwerkdoelen te bereiken. Dit is praktisch gezien een moeilijk onderzoekbare vraag omdat het speculatief is, dus wordt de leidende vraag is: welke netwerktaken worden reeds uitgevoerd? En hoe hoog is dan de vereiste aan de sturing van het netwerk? In dit onderzoek wordt het onderscheid gemaakt door te kijken naar een aantal organisaties in het netwerk dat netwerktaken uitvoert, en de aard van de taken die worden uitgevoerd.

In de inventarisatie van de netwerktaken is gekeken naar de activiteiten van 10 organisaties die het meest centraal zijn in het netwerk, omdat hier de meeste organisaties onder vallen die een rol als samenwerkingsverband hebben. De inventarisatie van de taken uit beleidsdocumenten heeft geleid tot een categorisering, waar de taken die zijn gevonden in passen. De aard van de categorisering is wat voor type middelen een organisatie aanwendt ten behoeve van het netwerk. De categorieën zijn de middelen in de vorm van personeel, kennis, financieel, (politieke) invloed, secretariael, of de organisatie als geheel. De inventarisatie laat zien dat alle tien meest centrale organisaties middelen inzetten om interne of externe netwerktaken uit te voeren. Het gebruik van de middelen is divers, er worden vaak meerdere middelen gebruikt per organisatie ten behoeve van een samenwerking. De taken die met de middelen uitgevoerd lopen uiteen. Middelen zoals personeel en invloed worden gebruikt voor taken zoals het uitvoeren van programmamanagement, het aantrekken van buitenlandse bedrijven door een handelsmissie te organiseren, of het doen van onderzoek naar nieuwe logistieke producten. Deze diversiteit en omvang van middelen die worden ingezet en taken die worden uitgevoerd zijn twee indicators dat er een hoge behoefte aan sturing binnen het netwerk nodig is om de middelen en taken te coördineren. Een aanvullende indicator voor de hoge behoefte aan sturing is de aanwezigheid van speciaal opgerichte organisaties om een netwerktaak uit te voeren, zoals de internationale marketingorganisatie van de regio: de AAA. Samenvattend is het waarschijnlijk dat de eisen aan het netwerk om interne en extern gerichte netwerktaken uit te voeren hoog zijn. De aanwezigheid van organisaties die zich richten op taken ten behoeve van het netwerk bevestigt dat de noodzaak om netwerktaken uit te voeren hoog is. Dit wordt bevestigd door de organisaties die in de enquête aangeven dat het de primaire taak van hun organisatie is om het beleid uit te formuleren en uit te voeren: de KvK, Air Cargo Netherlands, de Amsterdam Economic Board, de Hogeschool van Amsterdam, Dinalog, Netherlands Aerospace Group, Nederland Distributieland en Schiphol College geven aan dat dit van toepassing is.

6.7 Conclusie

In dit hoofdstuk is de basis gelegd om de deelvragen en hoofdvraag in de conclusie te beantwoorden. Bij het analyseren van de resultaten is een aantal aandachtspunten herkend waar bij de conclusie rekening mee moet worden gehouden.

Het eerste aandachtspunt is de onderlinge weging van de omgevingsfactoren ten opzichte van de vorm van netwerksturing: is één factor belangrijker dan een andere? Een voorbeeld waarin dit naar voren komt, is dat de respondent in het interview vroeg waarom naar vertrouwen wordt gekeken als aspect van het netwerk. Hij stelt dat men bij een nieuwe samenwerking met een mogelijke partner niet expliciet kijkt naar de mate van vertrouwen, maar naar de machtspositie van die mogelijke partner. Het is belangrijker dat je iets voor elkaar kan betekenen. Het valt te beargumenteren dat vertrouwen vooral een wetenschappelijk onderscheid is, maar dat dit in de dagelijkse gang van zaken niet expliciet aanwezig is. Het is mogelijk dat de respondenten zich door deze overweging moeilijk kunnen identificeren met een aspect als onderling vertrouwen. Dit voorbeeld is de reden om in de conclusie af te vragen of er een weging plaats moet vinden tussen de omgevingsfactoren, of in ieder geval wat de doorslag geeft.

Het tweede aandachtspunt is dat de vormen van netwerksturing van Provan & Kenis (2007) ideaaltypen zijn. De analyse van de dominante vorm van sturing laat zien dat de realiteit vele malen complexer is, door de aanwezigheid van meerdere organisaties die kwalificeren als een NAO, en een aantal organisaties die zowel kenmerken als een NAO vertonen, als kenmerken van een *lead organization*.

Het derde aandachtspunt is dat er ondanks een mogelijke consistentie tussen vorm van netwerksturing en netwerkomstandigheden, zeker geen garantie is voor het behalen van de samenwerkingsdoelen. In de enquête werd aangegeven dat er voldoende platforms zijn om afstemming te bereiken, en één respondent stelde zelfs dat er teveel platforms zijn. Tijdens mijn stage bij SADC heb ik getracht het netwerk van alle belangrijke contacten van SADC in kaart te brengen. In het begin was dit een onoverzichtelijke brij, omdat er ongelooflijk veel gebeurt tussen de organisaties – in het netwerk. Het is gemakkelijk om door de bomen het bos niet meer te zien. Dus ondanks een eventuele ‘hoge waarschijnlijkheid dat netwerkdoelen behaald worden’, heeft het netwerk en de aansturing ervan haar eigen unieke problematiek. De vorm van samenwerking is dus ondanks dat er sprake mogelijk is van consistentie tussen sturingsvorm en netwerkomstandigheden, onderhevig aan de eigen soort problematiek.

7 Conclusie

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de conclusies van dit onderzoek besproken, en beredeneerd of het netwerkperspectief een geldige benadering is voor het proces van ruimtelijke schaalvernieuwing. Eerst worden de beide deelvragen beantwoord, waarna wordt ingegaan op de hoofdvraag. Tot slot wordt ingegaan op de oorspronkelijke doelstelling en in hoeverre deze is gehaald.

7.2 Consistentie tussen de vorm van netwerksturing en omgevingsfactoren?

In hoeverre is de vorm van netwerksturing consistent met de omstandigheden en kenmerken van het netwerk tussen de organisaties die deelnemen aan de samenwerking in het cluster logistiek in de metropoolregio Amsterdam?

Twee veronderstellingen uit paragraaf 4.3 vormen de leidraad voor een antwoord op deze eerste deelvraag. Ten eerste wordt gesteld dat hoe groter de inconsistentie tussen netwerkfactoren en een sturingsvorm, hoe minder waarschijnlijk het is dat deze vorm geschikt is om de netwerkdoelen te halen. De tweede veronderstelling is uit veronderstelling 1b, c en d uit 4.3 geselecteerd omdat de vorm van sturing overwegend 'network administrative organization' is. Deze tweede veronderstelling is dat sturing door een NAO het meest effectief zal zijn om doelen op netwerkkniveau te behalen als vertrouwen een middelhoge dichtheid heeft, als er een middelgroot tot groot aantal deelnemers zijn, als consensus relatief hoog is, en als de noodzaak om netwerktaken uit te voeren hoog is.

Figuur 7.1: overzicht netwerkeigenschappen van het cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam.

Netwerkeigenschap	Bevinding
Sturingsvorm	Vorm bestaat uit meerdere NAO's en een aantal 'lead organizations'
Vertrouwen	Lage dichtheid, gecentraliseerd in een kern van organisaties, maar wel vertrouwen in de samenwerkingsverbanden.
Omvang en activiteit	Een groot aantal actoren: een kern van circa 25 organisaties, met een periferie van circa 55 organisaties:
Consensus	Matig hoge mate van consensus
Netwerktaken	Zowel intern als extern hoge noodzaak om netwerktaken uit te voeren

Het **vertrouwen** in het cluster logistiek heeft een lage dichtheid, en is gecentraliseerd binnen een middelgroot cluster van actoren. De NAO vorm van netwerksturing is het meeste effectief als de dichtheid van vertrouwen middelhoog is, en de NAO's worden gemonitord door de leden. De mate van monitoring van de activiteiten van de NAO's gebeurt in het geval van SADC door de aandeelhouders, die ook deelnemers zijn in het netwerk. De KvK wordt gemonitord door vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, waaronder de Vereniging Groothandel en Bloemen. De monitoring van de AEB en Greenport Aalsmeer gaat vermoedelijk door de leden van de samenwerkingsverbanden, omdat deze als deelnemers in de projecten en programma's betrokken zijn. In andere woorden: er wordt geen mandaat gegeven aan de AEB om alle projecten zelf uit te gaan voeren. Ondanks deze monitoring verlaagt de lage dichtheid van de onderlinge bereidheid voor steun in het netwerk de waarschijnlijkheid van de effectiviteit van de sturingsvorm. De **omvang** van het netwerk sluit aan bij de vorm van netwerksturing. De NAO vorm is geschikt voor het sturen van grote groepen organisaties. De **consensus** is

matig hoog, wat consistent is met de NAO vorm van netwerksturing. Er is echter onenigheid over de uitvoering van de triple helix benadering: marktpartijen worden nog te weinig betrokken bij de samenwerking. Er is een kans voor de huidige actoren om meer of andere marktpartijen te betrekken bij het uitvoeren van de netwerktaken. Tot slot is de **noodzaak voor de uitvoering van netwerktaken** hoog, een stelling die wordt ondersteund door de verdeling van taken onder de deelnemende organisaties. Een aantal belangrijke taken worden al uitgevoerd door netwerk-administratieve organisaties, zoals de internationale regionale marketing of het uitvoeren van projecten. Het is opvallend dat er een relatief hoog aantal NAO's actief is die interne en externe netwerktaken uitvoeren. Er is op basis van de resultaten echter niet te zeggen in welke mate deze organisaties overlappen, en of de deelnemers het overzicht op de activiteiten van het netwerk verliezen.

De vorm van netwerksturing is op hoofdlijnen consistent met de vier netwerkomstandigheden. Dit betekent dat de waarschijnlijkheid van het behalen van de doelen van de samenwerking hoger is dan als er geen consistentie zou zijn. De vier aspecten van het netwerk worden hierbij gelijkwaardig beschouwd: er is geen onderlinge weging van de concepten toegepast. Er is ook geen noodzaak om één van de vier aspecten als doorslaggevend te kwalificeren, omdat ze op hoofdlijnen al consistent zijn met de vorm van netwerksturing.

7.3 Komt de samenstelling van het netwerk overeen met het huidige schaalniveau van regionale economische samenwerking?

In welke mate is de samenstelling en sturingsvorm van het netwerk een geldige weergave van het huidige schaalniveau van regionale economische samenwerking?

De twee veronderstellingen over de deconstructie en reconstructie van schaal zijn leidend voor het beantwoorden van deze tweede hoofdvraag. De eerste veronderstelling is dat het netwerkperspectief een geldige representatie van het schaalniveau is als het een weergave is van sociale strategieën en de verhoudingen van controle en macht. Ten eerste moet het netwerk een geldige representatie zijn van 'sociale strategieën'. Een sociale strategie is de inzet van middelen van een organisatie om een bepaald doel te bereiken, waarvoor samenwerking nodig is met andere actoren (in tegenstelling tot individuele strategie). De organisaties maken een bewuste keuze om samen te werken, en formuleren een strategie waarbij alle partners idealiter waarde uit de te behalen resultaten halen. De hoge noodzaak voor de actoren om netwerktaken uit te voeren is bijvoorbeeld een indicator dat er een druk op de partijen die samenwerken ligt om de *gezamenlijke* doelen uit te voeren, en is een voorbeeld voor een hoge mate van sociale strategievorming. Daarnaast is de aanwezigheid van samenwerkingsorganisaties een heldere indicator voor sociale strategievorming. De aanwezigheid voor een speciaal opgerichte organisatie voor de uitvoering van een strategie is een indicator dat het proces van sociale strategievorming gevorderd is. De Amsterdam Economic Board is bijvoorbeeld opgericht *zodat* er samenwerking is tussen individuele organisaties, en is dus een duidelijk voorbeeld van sociale strategie. Ten tweede moet het netwerk een geldige representatie zijn van verhoudingen tussen actoren ten aanzien van controle en macht. Concepten zoals controle en macht zijn impliciet: men praat er niet over, maar het is er wel. Een aantal indirecte indicatoren van de machtspositie van een organisatie zijn bijvoorbeeld de middelen van een organisatie: via regelgeving, de netwerkpositie, of de omvang van de organisatie (Swyngedouw, 2000). De enige representatie waaraan dit onderzoek voldoet is het weergeven van de netwerkposities van de actoren in de Metropoolregio Amsterdam. Daarnaast bleek ook dat de actoren vooral informeel samenwerken om een gelijk speelveld te krijgen tussen de klassieke machtige

organisaties zoals Gemeente Amsterdam en Schiphol Group. Echter, de samenstelling van het netwerk is meer divers dan in de jaren '80 of '90, toen deze actoren een dominante positie hadden (Alexander, 2002). Ook al zijn organisaties zoals Schiphol Group of de Gemeente Amsterdam nog steeds erg machtig, het zijn niet meer de enige organisaties die een significante machtspositie innemen. Dit is niet een machtspositie die alleen gebaseerd is op financiële of publieksrechtelijke middelen, maar op de netwerkpositie en kennis van zaken. De gehanteerde netwerkbenadering is een gedeeltelijk geldige weergave van controle en macht, omdat één van de meerdere dimensies of concepten is uitgelicht.

De tweede veronderstelling is dat het netwerkperspectief een geldige representatie van een schaalniveau is als het ruimtelijk gedrag van mensen of organisaties op basis van hun economische, sociale of politieke activiteit wordt weergegeven. Het ruimtelijke gedrag zoals het van toepassing is op de casus van dit onderzoek is te begrijpen als de samenwerking tussen overheden, marktpartijen en kennisinstellingen op economisch gebied, om het ruimtelijk ingebedde cluster logistiek meer concurrerend te maken. Hierbij is ook een politieke component, omdat overheden op (onder andere) het bestuurlijk niveau betrokken zijn. Dit is samen te vatten als de economische en politieke samenwerking over onderwerpen met een duidelijke ruimtelijke neerslag. De veronderstelling is dat als dit onderzoek een geldige representatie is van de leefwereld van de respondenten, het ook een geldige representatie is van het ruimtelijk gedrag van de actoren. In grote lijnen kan het onderzoek, op basis van de gehanteerde onderzoeksopzet, geldige uitspraken doen over het netwerk waarin de samenwerking plaatsvindt. Ondanks de geldigheid van de onderzoeksopzet, is een moeilijkheid bij het aansluiten van de leefwereld van de respondenten is dat respondenten vaak zelf niet bewust zijn van hun eigen netwerkpositie, en de relaties en activiteiten van de andere netwerkleden. Dit maakt de conclusies over de samenhang van het netwerk moeilijker controleerbaar. Dit is een veelvoorkomend methodologisch en theoretisch probleem van het netwerkperspectief. Isett et al., (2011: 169) stellen voor dat onderzoekers dicht bij de leefwereld van de respondenten blijft, in plaats van theoretische en abstracte onderwerpen aan te kaarten, die vooral interessant zijn voor onderzoekers. Dit onderzoek zit hier tussenin: enerzijds is het thema van ruimtelijke schaalvernieuwing abstract, en vooral voor onderzoekers interessant. Anderzijds heeft de analyse enkele aangrijpingspunten voor de *practitioners* opgeleverd om de samenwerking te verbeteren, bijvoorbeeld door het betrekken van meer marktpartijen. Dit onderzoek kan ook een aanleiding zijn om discussie aan te gaan over de samenwerking, omdat het de actoren meer bewust maakt van hun eigen positie, en de positie van de partners.

In dit onderzoek zijn stappen genomen om de huidige schaal van samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam geldig weer te geven als een netwerk, met concepten zoals de vorm van netwerksturing en netwerkomstandigheden. De veronderstellingen kunnen op hoofdlijnen geldig geadresseerd worden door de resultaten van dit onderzoek. De oproep van Isett et al. (2011) om meer betrokken te zijn bij de leefwereld van de onderzoekspopulatie is beantwoord door het gat tussen een abstract concept zoals een ruimtelijke schaal geprobeerd te dichten door middel van het netwerkperspectief. Als de resultaten van dit onderzoek daadwerkelijk het schaalniveau van de huidige regionale economische samenwerking weergeeft, zijn er twee discussie- of aandachtspunten.

Ten eerste lijkt de manier waarop naar schaal wordt gekeken als een netwerk een goede representatie van een schaalniveau, maar is de territoriale of geografische component van schaal onduidelijk. In hoeverre vervangt een benadering van schaal als netwerk de benadering van schaal als territorium of geografie? In andere woorden: hoe relevant is de ruimtelijke component? In dit onderzoek is er ondanks de benadering van 'schaal als

netwerk' een duidelijke geografische component van de actoren die het netwerk vormen. Schiphol Group is bijvoorbeeld gebonden aan de ruimte van de luchthaven, en de gemeenten aan hun eigen grondgebied. De netwerkbenadering overschrijdt administratieve grenzen, en is daarmee een betere representatie van ruimtelijk gedrag (lees: regionale economische samenwerking) dan bijvoorbeeld de afbakening van een schaalniveau door een overheid. De geografische conceptualisering van schaal is dus eerder verrijkt door het netwerkperspectief, dan dat het afbreuk doet aan de relevantie van schaal.

Ten tweede is het opvallend hoe het schaalniveau zoals dat hier is beschreven correspondeert met formele of administratieve begrenzingen en territoria van overheden. Hier wordt bedoeld op de bestuurlijke inrichting van het Huis van Thorbecke: de ruimtelijke schaalverdeling tussen de staat, provincies en gemeenten. De Provincie als institutionele verankering van 'de regio' komt niet overeen met het ruimtelijk gedrag van de regionale schaal. In ieder geval ten aanzien van de economische samenwerking die hier is onderzocht. Dit valt bijvoorbeeld af te leiden aan de samenstelling van het netwerk: niet alleen de gemeenten en provincie zijn netwerkleden, maar ook een aantal ministeries. Bovendien is de positie van de Provincie in het netwerk niet centraal, en geeft zelfs aan *niet één* van de trekkers van het cluster te zijn. Dit geldt ook voor de positie en rol van de Stadsregio Amsterdam. Door de institutionele verankering van de Provincie en is het niet mogelijk voor het netwerk om een organisatie op te zetten met formele autoriteit, en blijft men afhankelijk van informele samenwerking. Het discussiepunt voor het netwerk is of dit een probleem is: maakt de formalisering van het netwerk de samenwerking effectiever, of stabiel?

7.4 Netwerkdynamiek als weergave van schaalvernieuwing?

In hoeverre is het netwerkperspectief op regionale samenwerking en sturing een geldige weergave van het proces van schaalvernieuwing van de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam?

In de vorige paragraaf is ingegaan op de rol van het netwerkperspectief in de conceptualisering van schaal. De deconstructie en reconstructie van schaal is echter een *proces*, en niet enkel te vangen in een momentopname. Een aandachtspunt van de netwerkbenadering is het onderzoek naar de evolutie van netwerken (Isett et al., 2011), omdat netwerkonderzoek vaak statisch is. De looptijd van dit thesisonderzoek is echter te kort om een meerjarig proces zoals schaalvernieuwing te kunnen onderzoeken. De gebiedsschets in hoofdstuk laat bijvoorbeeld zien dat het proces waarin steeds meer regionale samenwerking wordt georganiseerd in de Metropoolregio al in de jaren '70 is begonnen: schaalvernieuwing duurt decennia. Onderzoek over de institutionele ontwikkeling van de Metropoolregio Amsterdam kan wel worden gebruikt om op hoofdlijnen (voorzichtige) conclusies te trekken over het schaalvernieuwingsproces (Alexander, 2002; Healey, 2009; Grünfeld 2010). De bevindingen van deze onderzoeken kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt als indicator voor de vorm van netwerksturing die er op dat moment was. Er zijn drie veronderstellingen geformuleerd die leidend zijn in het beantwoorden van de hoofdvraag. De eerste veronderstelling is dat het netwerkperspectief een geldige representatie van het proces van schaalvernieuwing is als het de her-configuratie van de machtsrelaties tussen de actoren kan weergeven.

De netwerkpositie als indicator van de dynamiek van machtsrelaties tussen de organisaties afgelopen decennia ten aanzien van de uitvoering van netwerktaken zoals in dit onderzoek is vanzelfsprekend niet mogelijk. Een afgeleide van de configuratie van machtsrelaties, zoals de vorm van sturing en de dominantie van individuele actoren, is wel degelijk op hoofdlijnen in te vullen. De dynamiek rond de sturingsvorm is te

schetsen als een verandering van 'lead organization form of governance' naar 'network administrative organization form of governance'. De lead organization form of governance wordt getypeerd door de dominante netwerkpositie van één of enkele organisatie(s) in het netwerk. Grünfeld (2010) typeert de rol in de regio van de Gemeente Amsterdam voor lange tijd als dominant. Dit leverde spanningen op met omliggende gemeenten, omdat hun autonomie van tijd tot tijd werd bedreigd door mogelijke uitbreidingen van de gemeentegrenzen van Amsterdam. Vanaf 2000 begint de regionale samenwerking tekenen te vertonen dat de sturingsvorm veranderd van een *lead organization network administrative organization*. Een voorbeeld die illustreert dat de vorm van sturing veranderde zijn de afspraken die bij de Noordvleugelconferentie zijn gemaakt, en die leidde tot de oprichting van een NAO: de Metropoolregio Amsterdam (Alexander, 2002). Op dat moment was het een samenwerkingsverband tussen alle overheden in de regio. Een paar jaar later laat de oprichting van de Amsterdam Economic Board een bijstelling zien van de vorm van netwerksturing: niet alleen overheden, maar ook marktpartijen en kennisinstellingen maakten nu deel uit van het netwerk. Dit werd bezegeld door de oprichting van afzonderlijke Boards, zoals voor de logistiek. Deze korte schets beschrijft het proces waarin de karakterisering van de sturingsvorm in de afgelopen decennia is veranderd. De vraag is vervolgens of het netwerkperspectief deze ontwikkelingen (op hoofdlijnen) geldig weer kan geven. Het afleiden van de vorm van sturing is achteraf mogelijk, maar *indirect*. Op basis van secundaire bronnen is inderdaad een verandering te zien in de manier waarop de actoren in de regio samen werken, en de vorm waarop de netwerksturing is georganiseerd.

De tweede veronderstelling is dat het netwerkperspectief een geldige representatie van het proces van schaalvernieuwing is als het de diversificatie van actoren weer kan geven. Deze diversificatie van actoren heeft betrekking op de verbreding van de schaal. Schaalvergroting niet alleen te typeren in kwantitatieve termen, dus het aantal deelnemende organisaties, maar ook in kwalitatieve termen, dus de samenstelling van het netwerk. De samenstelling kan bijvoorbeeld worden gekenmerkt door de aanwezigheid van louter overheden. In de samenstelling van het netwerk is een verbreding van de schaal zichtbaar: eerste getypeerd als de onderlinge concurrentie tussen gemeenten, via samenwerking tussen de overheden in de Regio tussen de gemeenten en Provincie, naar de samenwerking tussen overheden, markt en kennisinstellingen in de triple helix. De thematische invulling van de samenwerking correspondeert hier aan. De thematische invulling van de samenwerking is ook verbreed: van een algemene samenwerking tussen de burgemeesters van gemeenten, via afstemming van sectorale beleidsthema's van de overheden in de Metropoolregio, naar cluster specifieke strategieën waarvan de netwerktaken ook worden uitgevoerd door marktpartijen en kennisinstellingen.

De derde veronderstelling is dat als leden van het netwerk de consistentie tussen de vorm van netwerksturing en de netwerkomstandigheden zien als een probleem, er door actoren wordt gezocht naar een nieuwe configuratie, bijvoorbeeld in de vorm van een nieuw samenwerkingsverband. Een actor zal dit niet op deze manier verwoorden, maar het relateren aan de dagelijkse gang van zaken. Bijvoorbeeld als er een rapport wordt uitgebracht waaruit blijkt dat de concurrentiepositie van de Metropoolregio is verslechterd, en de bestuurders in het netwerk worden opgeroepen om er wat aan te doen. Dit kan aanleiding zijn voor de bestuurders in kwestie om met een nieuwe samenstelling, zoals met meer marktpartijen, een nieuw samenwerkingsverband te beginnen of een al bestaand samenwerkingsverband te herijken. De aanleidingen om nieuwe samenwerkingsverbanden op te richten zijn in realiteit vaak positief verwoord: de nieuwe partners gaan samen een probleem oplossen. Er wordt niet expliciet gemaakt, in ieder geval niet in documenten, dat een eerdere samenwerking niet werkt

en dus een probleem is. Er zijn wel enkele indicators en voorbeelden dat er voldoende aanleiding is geweest voor de actoren om met elkaar een nieuw samenwerkingsverband te vormen. In 2001 is de eerste noordvleugelconferentie gehouden, tussen de overheden in de Metropoolregio Amsterdam. Tijdens de conferenties werden verschillende soorten problemen onder de aandacht gebracht, zoals de behoefte aan een regionaal grondbeleid, de regionale bereikbaarheid, en de accommodatie van bevolkingsgroei (Noordvleugelconferentie, 2003). Deze conferenties leidde tot de oprichting van de Metropoolregio Amsterdam, en het ontwikkelingsbeeld voor de Noordvleugel (Metropoolregio Amsterdam, 2008). Op een zeker moment was er de aanleiding voor de belanghebbende overheden om de (nieuw) herkende problematiek te adresseren, en dit te doen in de Noordvleugelconferenties en later de Metropoolregio Amsterdam. Dit is een indicatie dat de adressering van de (nieuw) herkende regionale problematiek hiervoor waarschijnlijk niet mogelijk was met de toen betrokken actoren, via de toen beschikbare sturingsvorm. Het tweede voorbeeld is de oprichting van de Amsterdam Economic Board. In het convenant van de Amsterdam Economic Board (2010a) wordt een aantal aanleidingen genoemd die reden zijn geweest voor de nieuwe samenwerking tussen overheden, marktpartijen en kennisinstellingen. Dit heeft geleid tot het opstellen van een agenda en de clusterstrategie (Amsterdam Innovatiemotor 2012). De Amsterdam Logistics Board heeft haar eigen aanleiding benoemd: “uit internationale vergelijkingen blijkt dat Nederland in internationaal perspectief tot de koplopers behoort maar de laatste jaren wel terrein verliest” (Amsterdam Economic Board, 2012: 9). Samenwerking tussen alleen overheden was gezien de (nieuw) herkende problematiek niet meer adequaat, marktpartijen en kennisinstellingen waren nodig om de doelen die op de aanleiding gebaseerd zijn te halen. Deze twee voorbeelden illustreren een proces waarbij nieuwe problematiek en nieuwe doelen aanleiding zijn voor de actoren om de samenwerking in een andere samenstelling en andere sturingsvorm voort te zetten. Dit betekent niet dat de vorige samenwerking slecht was, maar dat deze niet was uitgerust voor de nieuw geïdentificeerde problematiek. De veronderstelling dat de inconsistentie tussen vorm van netwerksturing en de netwerkomstandigheden de directe reden is van herijking, is dus niet helemaal correct. De reden om de sturingsvorm anders in te richten is een invulling of het gevolg van een hernieuwde impuls om door middel van samenwerking een probleem te adresseren.

Het netwerkperspectief is een geldige manier om de huidige samenwerking en schaalniveau weer te geven, met de nuances die zijn besproken bij de beantwoording van deelvraag 2. Maar bij het gebruik van het netwerkperspectief voor het *proces* van schaalvernieuwing is de geldigheid vooral van toepassing op hoofdlijnen, met enige nuance, en alleen als er goede bronnen beschikbaar zijn die zich richten op een soortgelijk onderwerp. De belangrijkste reden voor deze beperkte geldigheid is dat het proces van schaalvernieuwing in de context van de Metropoolregio Amsterdam plaatsvindt over een langere periode. Dit is een proces waarbij de dynamiek van het netwerk en de dynamiek van de door bestuurders herkende problematiek langzaam de vorm van sturing vormen: in kleine veranderingen zoals de toetreding van een nieuwe organisatie, of grote veranderingen zoals de oprichting van een nieuw gremium.

Ondanks de beperkte geldigheid van de conclusies van dit onderzoek, biedt de voorgestelde netwerkbenadering voor schaalvernieuwing enkele kansen. Ten eerste kunnen de actoren in de Metropoolregio Amsterdam het in kaart gebrachte netwerk gebruiken, bijvoorbeeld door te kijken of de mate van vertrouwen echt een probleem is, op welke manier het netwerk zou moeten worden gestuurd, of hoe de uitvoering van de triple helix benadering verbeterd kan worden. De resultaten van dit onderzoek kan een aanleiding te zijn om te praten hoe de samenwerking beter toekomstbestendig wordt, en minder afhankelijk van de politieke agenda die elke vier jaar verandert. In bredere zin kan het netwerkperspectief ook in andere contexten van de ruimtelijke ordening in

Nederland worden gebruikt. De Metropoolregio Amsterdam is alles behalve het enige voorbeeld van regionale samenwerking. Het gehanteerde model kan voor andere Nederlandse voorbeelden gebruikt worden om de samenwerking tastbaar te maken. Daarnaast is er een trend zichtbaar van meer ‘netwerk-achtige vormen van samenwerking’, die bovendien niet altijd worden geïnitieerd door overheden. Bewustwording van de mogelijkheden en eigenschappen van netwerken en mogelijke vormen van sturing, kan maatschappelijk initiatief helpen om effectief te zijn. Ten tweede maakt de methode van de netwerkbenadering het mogelijk voor actoren in de Metropoolregio Amsterdam om het netwerk voor een langere tijd te volgen en te monitoren. Men kan bijvoorbeeld kijken of een nieuw samenwerkingsverband de positie heeft ingenomen die nodig is om de netwerktaken uit te voeren. Ten derde maakt de methode van de netwerkbenadering het mogelijk voor andere onderzoekers van netwerk en soortgelijke problematiek om de structuur van netwerken te vergelijken. Voor soortgelijk onderzoek geeft ik het advies om een verdere invulling te geven aan de netwerkomstandigheden. De operationalisering was een moeizaam proces omdat de voorgestelde concepten, zoals vertrouwen, abstract geformuleerd waren. Ik heb het idee dat dit nog beter kan. Daarnaast is het mogelijk om voor toekomstig onderzoek de gehanteerde veronderstellingen verder te operationaliseren, en om te toetsen of ze ook relevant zijn in andere contexten van schaalvernieuwing.

Concluderend is de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam en het proces van schaalvernieuwing met het netwerkperspectief tastbaarder geworden. Het doel van dit onderzoek was om de geldigheid van het netwerkperspectief als weergave van het proces van schaalvernieuwing te verkennen. Deze doelstelling is bereikt, ondanks de beperkte geldigheid van de conclusies over het *proces* van schaalvernieuwing. Ik heb ondanks deze conclusie het gevoel dat er nog meer aspecten van de samenwerking zijn die niet zijn toegelicht, dat er organisaties zijn die niet de tekstuele aandacht hebben gekregen die zij verdienen, en dat de volledige complexiteit is doorgrond. Ik hoop dat de openstaande vragen de mensen die dit onderzoek lezen op ideeën brengt: of dit nu studenten zijn of mensen in de praktijk.

8 Literatuur

- Alexander, E.R. (2002), Metropolitan regional planning in Amsterdam: a case study. *Town Planning Review* 73 (1), pp. 17-40,
- Amsterdam Economic Board (2010a), Convenant voor de economische versterking van de Metropoolregio Amsterdam. [online beschikbaar]
<http://www.iamsterdam.com/~media/PDF/convenant.pdf>.
- Amsterdam Economic Board (2010b), Bedrijven, universiteiten en overheden ondertekenen convenant. (online bron) www.iamsterdam.com [24 november 2010].
- Amsterdam Economic Board (2011), Kennis en innovatieagenda. Amsterdam: AEB.
- Amsterdam Economic Board (2012), Programma Smart Logistics Amsterdam 2012-2015. Amsterdam: AEB.
- Amsterdam Innovatie Motor (2012), AIM12. Amsterdam: AIM.
- Bestuursforum Schiphol (2012), Ontwikkelingsstrategie van de ruimtelijk economische visie Schipholregio 2012.
- Borgatti, S.P. & M.G. Everett (2009), Models of core/periphery structures. *Social Networks* 21 (4), pp. 375-395.
- Brenner, N. (2001), The limits to scale? Methodological reflections on scalar structuration. *Progress in Human Geography* 25 (4), 591-614.
- Dempwolf, C.S. & L. W. Lyles (2012), The uses of social network analysis in planning: a review of the literature. *Journal of planning literature* 27(1), pp. 3-21.
- Evers, D. & J. de Vries (2013), Explaining governance in five mega-city regions: rethinking the role of hierarchy and government. *European Planning Studies*, 21(4), 536-555.
- Gemeente Amsterdam (2011), Metropoolregio Amsterdam in Cijfers 2011. Amsterdam: dienst onderzoek en statistiek.
- Gemeente Amsterdam (2012), PlanAmsterdam: Metropoolregio Amsterdam. Wormerveer: Zwaan Printmedia.
- Greenport Aalsmeer (2012), Samenwerken aan een bloeiend perspectief; visie en strategie Greenport Aalsmeer 2030. Aalsmeer: programmabureau Greenport Aalsmeer.
- Grünfeld, J. (2010), De polycentrische stedeling centraal: een onderzoek naar het veranderende palet van plekken in een polycentrische stedelijke regio. Amsterdam: faculteit van sociale en gedragswetenschappen.
- Gualini, E. (2006), The rescaling of governance in Europe: New spatial and institutional rationales, *European Planning Studies* 14 (7), pp. 881-904.

- Hanneman, R.A. & M. Riddle (2005), Introduction to social network methods. Riverside, CA: University of California, Riverside (published in digital form at <http://faculty.ucr.edu/~hanneman/>)
- Healey, P. (2009), City Regions and Place Development, *Regional Studies*, 43:6, 831-843.
- Huijs, M. (2011), Building Castles in the (Dutch) Air: understanding the policy deadlock of Amsterdam Airport Schiphol 1989-2009. Delft: TU Delft.
- Isett, K.R., I.A. Mengel, K. LeRoux, P.A. Mischen & R.K. Rethemeyer (2011), Networks in Public Administration Scholarship: understanding where we are and where we need to go. *Journal of Public Administration Research* 21: 157-173.
- Jong, B. de (2012), The airport assembled. Rethinking planning and policy making of Amsterdam Airport Schiphol by using the Actor-Network theory. Utrecht: geowetenschappen.
- Jong, B. de & L. Boelens (2013), Understanding Amsterdam Airport Schiphol through Controversies. *Systems Research and Behavioral Science* (2013).
- Kavassalis, P., S. Lelis., M. Rafae & S. Haridi (2004), What makes a website popular? *Communications of the ACM* 47 (2), pp. 50-55.
- Kenis P. & K.G. Provan (2009), Towards an exogenous theory of public network performance. *Public administration* 87 (3): 440-456.
- Kooiman, J. (2003), *Governing as Governance*. London, Sage Publications.
- KvK (2012), Activiteitenplan 2013. Beschikbaar online op www.kvk.nl.
- Lee, H.W., P.J. Robertson, L. Lewis., D. Sloane., L. Galloway-Gilliam & J. Nomachi (2012), Trust in a cross-sectoral interorganizational network: an empirical investigation of antecedents. *Nonprofit and voluntary sector quarterly* 41 (4): 609-631.
- Metropoolregio Amsterdam (2008), Ontwikkelingsbeeld Noordvleugel 2040. Amsterdam: MRA.
- Metropoolregio Amsterdam (2012), Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam 2012. Amsterdam: gemeente Amsterdam.
- Noordvleugelconferentie (2003), Verslag Noordvleugelconferentie III, 19 september 2003.
- Nyblom, J., S. Borgatti, J. Roslakka & M.A. Salo (2003), Statistical analysis of network data – a application to diffusion of innovation. *Social Networks* 25, pp. 175-195.
- Programmabureau ACT (2008), Masterplan ACT. Schiphol: SADC.
- Programmabureau ACT (2011), Brandpunt Logistieke Westas.
- Provan, K.G., A. Fish & J. Sydow (2007), Interorganizational Networks at the Network Level: A Review of the Empirical Literature on Whole Networks. *Journal of Management* 33 (3): 479-516.

Provan, K.G. & P. Kenis (2008), Modes of network governance: structure, management and effectiveness. *Journal of public administration research and theory* 18: 229-252.

Provan, K.G. & H.B. Milward (2001), Do networks really work? A framework for evaluating public-sector organizational networks. *Public Administration Review* 61 (4): 414-423.

Regioplan (2011), Overzicht werkgelegenheid Luchthaven Schiphol per 23 oktober 2010.

SADC (2013), doel en missie. [online bron] www.sadc.nl (geciteerd 16 september 2013).

Sandström, A. & L. Carlsson (2008), The performance of policy networks: the relation between network structure and network performance. *The policy studies journal* 36 (4), pp. 497-524.

Sandström, A. & C. Rova (2010), The network structure of adaptive governance: a single case study of a fish management area. *International Journal of the Commons* 4 (1): 528-551.

Seppänen, R., K. Blomqvist & S. Sundqvist (2005), Measuring inter-organizational trust – a critical review of the empirical research in 1990-2004. *Industrial Marketing Management* 36: 249-265.

Stadsregio Amsterdam (2013), beleidsterreinen; over de regio. [online] www.stadsregioamsterdam.nl (geciteerd 12 november 2012).

Swyngedouw, E. (2000), Authoritarian governance, power, and the politics of rescaling. *Environment and planning D: society and space* 18, pp. 63-76.

Thissen, M., F. van Oort, A. Ruijs & S. Declerck (2011), De concurrentiepositie van de Noordvleugel van de Randstad in Europa, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving. TU Delft (2012). Online bron, 9 februari 2012, www.bk.tudelft.nl

Vazquez, A. (2003), Growing network with local rules: preferential attachment, clustering hierarchy, and degree correlations. *Physical review* 67.

Wijk, M. van (2007), Airports as Cityports in the City-region. Utrecht: KNAG.

Overige bronnen:

Customer Relation Management systeem van SADC

Datum

06-03-13

Onderwerp

Enquête over de cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam

Geachte heer/mevrouw,

Wij hebben contact gehad over het onderzoek dat ik uitvoer voor mijn masterthesis planologie. Ik loop tevens stage bij SADC, wiens steun dit onderzoek mogelijk maakt. Mijn onderzoek gaat over beleid en de relaties tussen organisaties in de economische- en beleidscluster 'logistiek' in de Metropoolregio Amsterdam. In mijn onderzoek wil ik antwoord geven op de vraag: ***Hoe hangt de manier waarop netwerksturing plaatsvindt in de cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam samen met de netwerkomstandigheden van deze cluster, en hoe kan de samenhang verklaard worden?*** In mijn verkennend onderzoek heb ik een link gelegd tussen uw organisatie en wat er in de cluster logistiek plaatsvindt. Middels deze enquête wil ik u vragen over uw organisatie en de relaties die zij onderhoudt in het kader van de cluster logistiek. Dit kader omvat bijvoorbeeld beleidsprogramma's en projecten ten behoeve van de internationale marketing van de regio; het ontwikkelen van werklocaties; en het ontwikkelen en in de praktijk brengen van innoverende kennis.

Deze enquête bestaat uit twee delen. Het **eerste deel** is een vragenlijst met welke organisaties uw organisatie samenwerkt. Hierbij vraag ik u aan te geven met welke organisaties uw organisatie contact onderhoudt op de volgende twee onderwerpen:

1. Welke organisaties zijn gesprekspartner over visies, ideeën en plannen in projecten en programma's waarin u deelneemt?
2. Naar welke organisatie gaat u als u steun nodig heeft voor een voorstel of als u een probleem heeft?

Denkt u bij deze twee onderwerpen aan zowel formeel contact (*bijv. vergaderingen*) als informeel contact (*bijv. face-to-face, zakenlunch of telefonisch*), in de periode waarin u **het meeste** contact heeft gehad **in 2011 en 2012**. In het **tweede deel** van de enquête worden in stellingen naar uw mening gevraagd over het proces en de verschillende projecten en programma's die in de cluster logistiek plaatsvinden.

Als u de ingevulde enquête binnen een week van ontvangst terugmailt, maakt u kans op een Dinercheque van 50 euro!

Het digitaal invullen van deze vragenlijst kost **ongeveer 5 minuten**. Aan het einde van deze enquête vindt u ruimte voor eventuele opmerkingen. Na afronding kunt u de vragenlijst terugsturen naar r.folkerts@students.uu.nl.

Hartelijk dank voor uw medewerking.

Met vriendelijke groet,

Reinier Folkerts
Masterstudent Planologie
Universiteit Utrecht
06-14173260

Inleidende vragen

1. Uw organisatie:

2. Uw functie in de organisatie:

Vragen gesprekpartners (op de volgende pagina)

*In de **eerste kolom** hoeft u alleen een "X" in te vullen in het hokje van de frequentie die van toepassing is op de betreffende organisatie. Als u geen contact met deze organisatie heeft, hoe u niets te doen. De frequenties zijn als volgt gedefinieerd:*

< maandelijks = gemiddeld minder dan 1 keer per maand

< wekelijks = minder dan 1 keer per week, maar vaker dan 1 keer per maand

> wekelijks = meer dan 1 keer per week

*In de **tweede kolom** hoeft u alleen een kruisje te zetten als het contact van toepassing is. Als een organisatie geen contact is kunt u het betreffende vakje leeg laten.*

Publieke organisaties

	Welke organisaties zijn gesprekspartner over visies, ideeën en plannen? [of besluitvorming]			Naar welke organisatie gaat u als u steun nodig heeft voor een voorstel of een probleem heeft?
	< maandelijks	< wekelijks	> wekelijks	
Amsterdam Partners				
Gemeente Aalsmeer				
Gemeente Almere				
Gemeente Amstelveen				
Gemeente Amsterdam				
Gemeente Amsterdam, DRO				
Gemeente Amsterdam, EZ				
Gemeente Amsterdam, Haven van A'dam				
Gemeente Amsterdam, OGA				
Gemeente Beverwijk				
Gemeente Haarlem				
Gemeente Haarlemmermeer				
Gemeente Hilversum/regio gooi- en-vechtstreek				
Gemeente Lelystad				
Gemeente Velsen/regio IJmond				
Gemeente Zaanstad				
Green Park Aalsmeer				
Metropoolregio Amsterdam				
Ministerie EZ				
Ministerie I&M				
Netherlands Foreign Investment Agency				
Ontwikkelingsmaatschappij Flevoland				
Projectbureau Amsterdam Zuidas				
Provincie Flevoland				
Provincie Noord-Holland				
Stadsregio Amsterdam				

De enquête gaat op de volgende pagina verder



Private organisaties

	Welke organisaties zijn gesprekspartner over visies, ideeën en plannen? [of besluitvorming]			Naar welke organisatie gaat u als u steun nodig heeft voor een voorstel of een probleem heeft?
	< maandelijks	< wekelijks	> wekelijks	
ABN-AMRO (NW Nederland)				
Agendia Commerce Europe				
Air Cargo Netherlands				
AM real estate development				
AMSIX				
Bombardier				
EVO, ondernemersorganisatie voor logistiek en transport				
Delta Development Group				
DuraVermeer (divisie infra)				
Flora Holland				
Forward Business Parks				
IJS Global				
ING Retail Banking				
IPMMC				
KLM (Cargo)				
Kloosterboer NV				
MAB development				
Netherlands Aerospace Group				
OMALA				
ORAM				
OVG Projectonwikkeling				
ProLogis				
Rabobank (schiphol regio)				
Schiphol Cargo				
Schiphol Real Estate				
SEGRO				
Shell Technology Centre				
Stratagem				
Tata Steel				
Transport en Logistiek Nederland				
VGB				

De enquête gaat op de volgende pagina verder



Maatschappelijke organisaties

	Welke organisaties zijn gesprekspartner over visies, ideeën en plannen? [of besluitvorming]			Naar welke organisatie gaat u als u steun nodig heeft voor een voorstel of een probleem heeft?
	< maandelijks	< wekelijks	> wekelijks	
Dinalog				
Hogeschool van Amsterdam				
KvK Amsterdam				
Nederland Distributieland				
ROC Amsterdam / ROC Flevoland				
Schiphol College				
TNO				
UvA				
VNO NCW regio Amsterdam				
VU				

Publiek-Private samenwerkingen

	Welke organisaties zijn gesprekspartner over visies, ideeën en plannen? [of besluitvorming]			Naar welke organisatie gaat u als u steun nodig heeft voor een voorstel of een probleem heeft?
	< maandelijks	< wekelijks	> wekelijks	
AAA				
ACT				
AIM				
Amsterdam Economic Board				
Amsterdam Logistics Board				
SADC				
Schiphol Group				
Smart Logistics Amsterdam				
Greenport Aalsmeer				

Algemene vraag en 37 stellingen

Hier volgt een algemene vraag en 37 stellingen over het beleid en proces in de Metropoolregio Amsterdam. U hoeft alleen een kruisje te zetten bij de mening die van toepassing is.

Op welke manier is uw organisatie betrokken bij beleid van de cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam?

--

In hoeverre bent u het eens met de onderstaande stellingen? Deze stellingen gaan over doelen van verschillende samenwerkingsverbanden op gebied van de cluster Logistiek in de Metropoolregio.

1. Om beleid in de Metropoolregio Amsterdam ten aanzien van de cluster logistiek **succesvol** te laten zijn, is intensieve samenwerking tussen markt, overheid en kennisinstellingen onmisbaar.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

2. De samenwerking tussen markt, overheid en kennisinstellingen in de Metropoolregio ten aanzien van de cluster logistiek is **intensief**.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

3. Op dit moment is het delen van kennis tussen het bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen **niet voldoende** om beleidsdoelen te halen.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

4. Er zijn **voldoende** organisaties die het voortouw nemen om partijen te betrekken bij het beleid over de cluster logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

5. De samenwerking tussen het bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen om de cluster logistiek concurrerend te maken/houden is op dit moment **voldoende**.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

Zie volgende pagina

6. Er zijn **voldoende** platforms in de Metropoolregio aanwezig om afstemming te bereiken over beleid over de logistieke sector in de Metropoolregio Amsterdam.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

7. Er wordt **onvoldoende** overeenstemming bereikt in de Metropoolregio over beleid over de cluster Logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

8. Er wordt **intensief** samengewerkt tussen marktpartijen en overheid om de MRA als vestigingslocatie voor logistieke internationale bedrijvigheid te versterken.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

9. Kennisdeling tussen het bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen is op dit moment **voldoende** om beleidsdoelen te halen.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

10. Er is **onvoldoende** samenwerking tussen het bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen om de cluster logistiek concurrerend te maken/houden.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

11. De Metropoolregio is als vestigingslocatie voor logistieke internationale bedrijvigheid sterk **verbeterd** door de samenwerking tussen marktpartijen en overheid.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

12. Marktpartijen zijn op dit moment **voldoende** betrokken bij het formuleren van een logistieke propositie of kernboodschap van de regio.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

13. De samenwerking in de metropoolregio voor de logistieke cluster is **geformaliseerd** (heeft formele bevoegdheden of budget).

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

14. In de metropoolregio Amsterdam is een duidelijk **programma** waarin de gezamenlijke acties worden ondernomen om de logistieke cluster concurrerend te houden/maken.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

15. De samenwerking tussen verschillende organisaties in de logistieke cluster heeft **voldoende** uitvoeringskracht.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

16. Het beleid over de cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam **mist** platforms waar het beleid kan worden afgestemd.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

17. De **samenwerking** tussen organisaties is op dit moment op gewenst niveau om een concurrerende logistieke cluster te realiseren.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

18. Afstemming bereiken over beleid over de cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam is een **probleem**.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

19. De **structuren** die de uitvoeringskracht van provincies, gemeenten, kennisinstellingen, ondernemersorganisaties en intermediairs moeten garanderen werken goed.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

20. De **belangen** van de gehele regio worden behartigd middels een lobby (naar bijvoorbeeld het Rijk of Europa).

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

21. Er zijn **aanwijsbare** organisaties die de beleidsprogramma's managen voor de cluster Logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

22. Er is **voldoende** programma-management van het beleid voor de logistieke cluster.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

23. De organisaties die het beleid maken voor de cluster logistiek vormen **één front** naar buiten.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

24. Het stichten van een formele regionale autoriteit ten aanzien van de regionale economie is een **doel** van huidige samenwerking.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

25. De samenwerking tussen de betrokken organisaties in de Metropoolregio Amsterdam is vooral van **informele** aard (heeft geen formele bevoegdheden of budget).

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

26. De kennis van marktpartijen wordt op dit moment **optimaal** gebruikt bij het formuleren van een logistieke propositie.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

De volgende stellingen gaan over specifiek uw organisatie als onderdeel van de logistieke cluster in de Metropoolregio.

27. Mijn organisatie kan beschouwd worden als een organisatie met een **trekkende rol** van het beleid over de cluster logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

28. Mijn organisatie is op de hoogte van de verschillende beleidsprogramma's en projecten die over de logistieke cluster worden geformuleerd.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

29. Mijn organisatie is betrokken bij het **formuleren** van beleidsprogramma's voor de cluster logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

30. Mijn organisatie is betrokken bij de **uitvoering** van beleidsprogramma's voor de cluster logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

31. Mijn organisatie is betrokken bij het **formuleren** van projecten voor de cluster logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

32. Mijn organisatie is betrokken bij de **uitvoering** van projecten voor de cluster logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

33. Mijn organisatie zou **niet bestaan** zonder het beleid voor de cluster logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

34. De **primaire** activiteiten van mijn organisatie liggen op grofweg dezelfde lijn als het beleid voor de cluster logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

35. Het formuleren/uitvoeren van beleid, beleidsprogramma's of projecten voor de cluster logistiek is een **primaire** activiteit van mijn organisatie.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

36. Mijn organisatie is vooral op **bestuurlijk/directieniveau** betrokken bij beleid over de cluster logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

37. De **meeste lagen** van mijn organisatie zijn betrokken bij de cluster logistiek.

1. Zeer mee oneens	2. mee oneens	3. niet oneens / niet eens	4. mee eens	5. Zeer mee eens

Opmerkingen:

--

Bijlage 2: organisaties voor netwerkenquête

Organisatie	Type actor
1 Dinalog	Kennis
2 Hogeschool van Amsterdam	kennis
3 ROC Amsterdam / ROC Flevoland	kennis
4 TNO	kennis
5 Universiteit Amsterdam	kennis
6 Vrije Universiteit Amsterdam	kennis
7 ABN-AMRO (NW Nederland)	Markt
8 Air Cargo Netherlands	Markt
9 AM real estate development	Markt
10 AMSIX	Markt
11 Amsterdamse Ondernemersvereniging (ORAM)	Markt
12 Delta Development Group	Markt
13 DuraVermeer (divisie infra)	Markt
14 EVO	Markt
15 Flora Holland	Markt
16 Forward Business Parks	Markt
17 Green Park Aalsmeer	markt
18 IJS Global	markt
19 KLM (Cargo)	markt
20 MAB development	markt
21 Nederland Distributieland	markt
22 Netherlands Aerospace Group	markt
23 OMALA	markt
24 OVG Projectonwikkeling	markt
25 Rabobank (schiphol regio)	markt
26 Schiphol Cargo	markt
27 Schiphol College	markt
28 Schiphol Group	markt
29 Schiphol Real Estate	markt
30 SEGRO	markt
31 Tata Steel	markt
32 Transport en Logistiek Nederland	markt
33 Vereniging Groothandel Bloemen en planten	markt
34 VNO NCW regio Amsterdam	markt
35 Amsterdam Connecting Trade	Overheid
36 Amsterdam Economic Board	Overheid
37 Amsterdam Logistics Board	Overheid
38 Gemeente Aalsmeer/Amstelveen	Overheid
39 Gemeente Almere	Overheid
40 Gemeente Amstelveen	Overheid
41 Gemeente Amsterdam, Dienst Ruimtelijke Ordening	Overheid
42 Gemeente Amsterdam, Economische zaken	Overheid
43 Gemeente Amsterdam, Haven van Amsterdam	Overheid
44 Gemeente Amsterdam, Ontwikkelingsbedrijf	Overheid
45 Gemeente Beverwijk	Overheid
46 Gemeente Haarlem	Overheid
47 Gemeente Haarlemmermeer	Overheid
48 Gemeente Hilversum / regio gooi en vechtstreek	Overheid
49 Gemeente Lelystad	Overheid
50 Gemeente Velsen / regio ijmond	Overheid
51 Gemeente Zaanstad	Overheid

52	Metropoolregio Amsterdam: PRES	overheid
53	Metropoolregio Amsterdam: commissie plabeka	overheid
54	Ministerie EZ	overheid
55	Ministerie I&M	overheid
56	Netherlands Foreign Investment Agency	overheid
57	Projectbureau Amsterdam Zuidas	overheid
58	Provincie Flevoland	overheid
59	Provincie Noord-Holland	overheid
60	SADC	overheid
61	Stadsregio Amsterdam	overheid
62	Amsterdam Airport Area	Semi-publiek
63	KvK Amsterdam	Semi-publiek

01. Om beleid in de Metropoolregio Amsterdam ten aanzien van de cluster logistiek **succesvol** te laten zijn, is intensieve samenwerking tussen markt, overheid en kennisinstellingen onmisbaar.

02. De samenwerking tussen markt, overheid en kennisinstellingen in de Metropoolregio ten aanzien van de cluster logistiek is **intensief**.

03. Op dit moment is het delen van kennis tussen het bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen **niet voldoende** om beleidsdoelen te halen.

04. Er zijn **voldoende** organisaties die het voortouw nemen om partijen te betrekken bij het beleid over de cluster logistiek.

05. De samenwerking tussen het bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen om de cluster logistiek concurrerend te maken/houden is op dit moment **voldoende**.

06. Er zijn **voldoende** platforms in de Metropoolregio aanwezig om afstemming te bereiken over beleid over de logistieke sector in de Metropoolregio Amsterdam.

07. Er wordt **onvoldoende** overeenstemming bereikt in de Metropoolregio over beleid over de cluster Logistiek.

08. Er wordt **intensief** samengewerkt tussen marktpartijen en overheid om de MRA als vestigingslocatie voor logistieke internationale bedrijvigheid te versterken.

09. Kennisdeling tussen het bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen is op dit moment **voldoende** om beleidsdoelen te halen.

10. Er is **onvoldoende** samenwerking tussen het bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen om de cluster logistiek concurrerend te maken/houden.

11. De Metropoolregio is als vestigingslocatie voor logistieke internationale bedrijvigheid sterk **verbeterd** door de samenwerking tussen marktpartijen en overheid.

12. Marktpartijen zijn op dit moment **voldoende** betrokken bij het formuleren van een logistieke propositie of kernboodschap van de regio.

13. De samenwerking in de metropoolregio voor de logistieke cluster is **geformaliseerd** (heeft formele bevoegdheden of budget).

14. In de metropoolregio Amsterdam is een duidelijk **programma** waarin de gezamenlijke acties worden ondernomen om de logistieke cluster concurrerend te houden/maken.

15. De samenwerking tussen verschillende organisaties in de logistieke cluster heeft **voldoende** uitvoeringskracht.

16. Het beleid over de cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam **mist** platforms waar het beleid kan worden afgestemd.

17. De **samenwerking** tussen organisaties is op dit moment op gewenst niveau om een concurrerende logistieke cluster te realiseren.

18. Afstemming bereiken over beleid over de cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam is een **probleem**.

19. De **structuren** die de uitvoeringskracht van provincies, gemeenten, kennisinstellingen, ondernemersorganisaties en intermediairs moeten garanderen werken goed.

20. De **belangen** van de gehele regio worden behartigd middels een lobby (naar bijvoorbeeld het Rijk of Europa).

21. Er zijn **aanwijsbare** organisaties die de beleidsprogramma's managen voor de cluster Logistiek.

22. Er is **voldoende** programma-management van het beleid voor de logistieke cluster.

23. De organisaties die het beleid maken voor de cluster logistiek vormen **één front** naar buiten.

24. Het stichten van een formele regionale autoriteit ten aanzien van de regionale economie is een **doel** van huidige samenwerking.

25. De samenwerking tussen de betrokken organisaties in de Metropoolregio Amsterdam is vooral van **informele** aard (heeft geen formele bevoegdheden of budget).

26. De kennis van marktpartijen wordt op dit moment **optimaal** gebruikt bij het formuleren van een logistieke propositie.

27. Mijn organisatie kan beschouwd worden als een organisatie met een **trekkende rol** van het beleid over de cluster logistiek.

28. Mijn organisatie is op de hoogte van de verschillende beleidsprogramma's en projecten die over de logistieke cluster worden geformuleerd.

29. Mijn organisatie is betrokken bij het **formuleren** van beleidsprogramma's voor de cluster logistiek.

30. Mijn organisatie is betrokken bij de **uitvoering** van beleidsprogramma's voor de cluster logistiek.

31. Mijn organisatie is betrokken bij het **formuleren** van projecten voor de cluster logistiek.
32. Mijn organisatie is betrokken bij de **uitvoering** van projecten voor de cluster logistiek.
33. Mijn organisatie zou **niet bestaan** zonder het beleid voor de cluster logistiek.
34. De **primaire** activiteiten van mijn organisatie liggen op grofweg dezelfde lijn als het beleid voor de cluster logistiek.
35. Het formuleren/uitvoeren van beleid, beleidsprogramma's of projecten voor de cluster logistiek is een **primaire** activiteit van mijn organisatie.
36. Mijn organisatie is vooral op **bestuurlijk/directieniveau** betrokken bij beleid over de cluster logistiek.
37. De **meeste lagen** van mijn organisatie zijn betrokken bij de cluster logistiek.

8.4 Bijlage 4: Opzet interview

Ik probeer zaken zeer concreet te houden, maar het is inherent aan het onderwerp dat het een wiskundige abstractie heeft. Als iets dus wat ik zeg niet duidelijk is, hoor ik dit graag!

Schetsen hoe het onderzoek in elkaar zit en wat de (theoretische) achtergrond is:

- Wat is de cruciale vraag?
- Uiteindelijk gaat mijn onderzoek over de manier waarop sociale, politieke en economische relaties hun neerslag hebben in de sturing van samenwerking. Dus hoe naarmate de maatschappij, economie en politiek verandert, dit met een vertraging terug is te zien in bestuurlijke arrangementen, samenwerkingsverbanden e.d.
- Ik bekijk dan concreet het cluster logistiek: ruimtelijk gezien de haven, bloemenveiling en schiphol, de overheden eromheen, en de actoren die vooral op logistiek gebied wat te zeggen hebben. En hierbij natuurlijk de samenwerkingsorganen. Deze zaken veranderen regelmatig, en het is belangrijk dat de structuren blijven aansluiten bij de realiteit. Deze consistentie onderzoek ik dus.
- Hierbij is mijn deelvraag gericht op consistentie of samenhang tussen de manier van sturing, en de zogenaamde netwerkomstandigheden. Dus sluit de gekozen of aanwezig vorm van sturing aan bij de eigenschappen van het gebied, organisaties en de relaties hiertussen.
- *Hoe hangt de manier waarop netwerksturing plaatsvindt in de cluster logistiek in de Metropoolregio Amsterdam samen met de netwerkomstandigheden van deze arena, en hoe kan de samenhang verklaart worden?*
- Wat ik vind in mijn resultaten zijn bijvoorbeeld de organisaties die als intermediair dienen, van wat voor soort netwerk er sprake is.
- Waarom ik dan met u wil zitten over dit onderzoek, is omdat ik aan de hand van mijn data-analyse een aantal vragen heb of dingen die ik opmerkelijk vind. Deze toetst ik aan verschillende actoren die denk ik dicht bij het vuur staan.
- Het gaat om de manier waarop sturing plaatsvindt in de metropoolregio
- Wat voor vertrouwen er is tussen spelers
- De mate van consensus over wat er moet gebeuren en hoe dit moet gebeuren
- Welke en hoe organisaties betrokken zijn
- Interne en externe netwerktaken

Governancevorm – ik wil hier graag weten hoe de manier van sturing plaatsvindt.

- Daar kun je verschillende vormen voor bedenken, dus heel centraal geregeld door 1 sterke speler, of juist een lossier georganiseerd geheel van gelijkwaardige actoren?
 - Mijn observatie: duidelijke centralisering, ongeveer 5-7 goed verbonden actoren, met een periferie van minder betrokken actoren.
- Wat voor organisaties zijn te kenmerken als sturend?
- Werkt deze vorm van sturing denkt u? Wat schort er aan?
- In de theorie wordt gesproken van netwerk-administratieve organisaties. Dit zijn organisaties die door een netwerk in het leven wordt geroepen om voor het netwerk te werken. Kan klein of groot zijn, van een administratiekantoor tot procesmanagement. Herkent u dit voor de metropoolregio?

De mate en verdeling van vertrouwen

- Wat versta ik onder vertrouwen: een eigenschap van een relatie waarin al dan niet een kwetsbaarheid wordt geaccepteerd op basis van de verwachtingen van iemands gedrag. Dus in algemene termen.
- Is iemand bijvoorbeeld een betrouwbare samenwerkingspartner?
- Wat zijn uw observaties over vertrouwen in de metropoolregio? Verdeling? Wederzijdsheid?
- Wat mij opviel bij de respons over vertrouwen, is dat een flink aandeel van de respondenten niet aangeeft ook maar naar iemand toe te zullen gaan voor steun of als er een probleem is. Kunt u hier een verklaring voor verzinnen?
- Netto ontvangers – dus men zoekt vooral steun bij hen.
 -
- Netto zoekers – men zoekt

Doelconsensus

- Dit is dus de mate van overeenstemming over:
 - Het probleem
 - De oplossing, het doel van de samenwerking
 - Het proces naar de oplossing – dus de manier waarop naar de oplossing wordt gewerkt
 - Zowel inhoudelijk als politiek/bestuurlijk
 - De ‘consellatie’ of deelnemers aan de oplossing
 - Te veel, te weinig, niet de juiste mensen aan tafel
- Hoe denkt u hierover?

Betrokkenheid organisaties

- Kunt u schetsen hoe het netwerk eruit ziet?
 - Wat voor organisaties zijn u denkt u zeer nauw betrokken?
 - Wat voor organisaties zijn u denkt u minder nauw betrokken?
 -

Interne netwerktaken – dit zijn de taken die moeten worden uitgevoerd om een goede samenwerking te bevorderen

- Bijvoorbeeld proces- programmamanagement, of een bureau met personeel die.
- Is er sprake van een dergelijke organisatie in de metropoolregio? Of zijn er meerdere? Is er een voor logistiek?

Externe netwerktaken – dit zijn taken die een netwerk kan ondernemen om zichzelf te vertegenwoordigen naar buiten. Een groep netwerken kan bijvoorbeeld gezamenlijk lobbyen,

- Is er sprake van zo'n vertegenwoordiging?

Concluderen:

- Als we dit zo hebben besproken: denkt u dat de manier waarop de sturing wordt gedaan goed aansluit bij de politieke, economische, ruimtelijke maar ook sociale dynamiek?
- Wat zou moeten veranderen?
- Wat denkt u dat er de komende jaren zal veranderen?
- Wat verwacht u van de samenwerking in de logistics board, kvk, SADC

Afsluitend:

- Bedankt voor gesprek

8.5 Bijlage 5: kern-periferie netwerktaken

Periferie

Projectbureau Amsterdam Zuidas
G. Aalsmeer
G. Beverwijk
Provincie Flevoland
Air Cargo Netherlands
Agendia Commerce Europe
G. Lelystad
Bombardier
G. Velsen
G. Amsterdam, DRO
G. Amsterdam, OGA
ABN-AMRO (NW Nederland)
Flora Holland
Amsterdam Partners
IJS Global
ING Retail Banking
IPMMC
KLM (Cargo)
Kloosterboer NV
Green Park Aalsmeer
Metropoolregio Amsterdam
ORAM
OVG Projectontwikkeling
ProLogis
Rabobank (schiphol regio)
G. Hilversum
Schiphol Real Estate
SEGRO
Shell Technology Centre
Stratagem
Tata Steel
VGB
Ministerie I&M
Hogeschool van Amsterdam
OMALA
Ontwikkelingsmaatschappij Flevoland
Nederland Distributieland
ROC Amsterdam / ROC Flevoland
MAB development
Netherlands Aerospace Group
UvA
VNO NCW regio Amsterdam
VU
AM real estate development
AMSIX
AIM
EVO
COD (Cradle of Development)
Delta Development Group
DuraVermeer (divisie infra)
Smart Logistics Amsterdam
Forward Business Parks

Kern

Greenport Aalsmeer
Netherlands Foreign Investment Agency
G. Almere
G. Amstelveen
G. Amsterdam
Amsterdam Economic Board
G. Amsterdam, EZ
G. Amsterdam, Haven van Amsterdam
Schiphol Group
Ministerie EZ
G. Haarlem
G. Haarlemmermeer
Schiphol Cargo
KvK Amsterdam
TNO
G. Zaanstad
SADC
Stadsregio Amsterdam
ACT
Dinalog
Schiphol College
Transport Logistiek Nederland
AAA
Provincie Noord-Holland
Amsterdam Logistics Board